



Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds-
och växtproduktionsvetenskap

Skansen Lejonet, Göteborg

- förutsättningar och utvecklingspotential



Nanna Nordin
Självständigt arbete, 30hp
Landskapsarkitektprogrammet
Alnarp 2015

Skansen Lejonet, Göteborg

- förutsättningar och utvecklingspotential

Skansen Lejonet, Gothenburg
- preconditions and developing potential

Författare: Nanna Nordin

Handledare: Åsa Ode Sang, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Ingrid Sarlöv Herlin, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Biträdande examinator: Erik Fälth, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: A2E

Kurstitel: Master Project in Landscape Architecture

Kurskod: EX0775

Ämne: Landskapsarkitektur

Program: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2015

Omslagsbild: Götaälv/Skansen Lejonet (Illustration: Nanna Nordin 2014, baserat på data från Lantmäteriet, © Lantmäteriet, i2014/764)

Kapitelinledningsbilder: Göteborg (Illustration: Nanna Nordin 2014, baserat på data från Lantmäteriet, © Lantmäteriet, i2014/764)

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: social/kulturell hållbarhet, identitet, mångfald, kulturarv, Skansen Lejonet, Västlänken, Gullbergsvass, Göteborg

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning.

SAMMANDRAG

Strax öster om Göteborgs Centralstation, i stadsdelen Gullbergsvass, ligger Gullberget och Skansen Lejonet. Platsen har varit befäst sedan medeltiden och vittnar om förutsättningarna alldeles i början av stadens tillblivelse. Skansen uppfördes i slutet på 1600-talet som en del i ett omfattande befästningsverk. Från att då varit belägen i stadens periferi har expansionen förflyttat den till centrum. Idag utgör den ett isolerat landmärke, omgärdat av tung infrastruktur.

Anläggningen är kulturminnesmärkt och innehar ett högt bevarandevärde. Min uppfattning är dock att den hyser potential bortom det. Dess ursprungliga egenskap av strategisk försvarspost är ännu synbar genom Skansens utformning och läge. Då handlade försvaret i huvudsak om att skydda sig mot anfall utifrån. Idag ser hotbilden annorlunda ut och bortsett från klimatförändringar kretsar de största samhällsliga utmaningarna snarare kring motsättningar och segregation inom städers och staters gränser. Vad är då ett mer angeläget skydd och en relevantare framtidssatsning än social stabilitet och engagerade medborgare?

Platsen står inför stora förändringar i och med att Gullbergsvass ska byggas om från infrastruktur och industrimark till blandstad samt att järnvägstunneln Västlänken är planerad med en mynning i bergets sida. Exploateringen medför vissa risker men innebär också en unik möjlighet. Med avstamp i ambitionen att lyfta och rikta uppmärksamhet mot sociala och kulturella hållbarhetsaspekter syftar detta arbete till att utreda förutsättningar och framtida potential. Gullbergets kontur definierar den geografiska avgränsningen för platsen som utgångspunkt. Då en väsentlig del av målet är att öka förståelsen för sammanhanget vari den befinner sig beskrivs även närområden samt "tvillingtornet" Skansen Kronan i egenskap av referens.

Att olika grupper och individer möts under stimulerande och konstruktiva former definieras som avgörande för att uppnå social och kulturell hållbarhet. En så symboliskt signifikant och geografiskt central plats som detta rör sig om bör vara till gagn för allmänheten och skulle kunna utgöra ett forum för just sådana möten.

ABSTRACT

Gullberget and Skansen Lejonet are situated just east of Gothenburg Central Station, in the district Gullbergsvass. The place has been fortified since the middle ages and bear evidence of the conditions at the very beginning of the city's emergence. The entrenchment was built in the late 1700th century as part of an extensive fastening structure. From then being located in the city's peripheral, expansion has moved it to the center. Today, it is an isolated landmark, surrounded by heavy infrastructure.

The establishment is listed as national heritage and holds a high conservation value. My opinion is however that it possesses potential beyond that. Its original status of a strategic garnison still remain evident through design and location. Back then, defense was primarily a matter of protection against foreign attacks. Today, we're dealing with a different set of threats and apart from climate change our main societal challenges are rather about antagonism and segregation within city and state borders. What then is a more urgent defense and a more relevant investment than social stability and engaged citizens?

The place is facing major changes in that Gullbergsvass is to be transformed from infrastructure and industrial grounds to a mixed urban settlement and that the railway tunnel Västlänken is planned with an orifice in the mountain side. Exploitation involves certain risks but it also brings a unique opportunity. Building on the ambition to urge and draw attention to social and cultural aspects of sustainability, this thesis aims to examine conditions and future potential. The contour of Gullberget defines the geographic boundary of the site as such. Though, as an essential part of the objective is to increase understanding of the context in which the place resides, neighboring areas and the "twin tower" Skansen Kronan are also attended.

That various groups and individuals meet in stimulating and constructive forms are defined as critical for achieving social and cultural sustainability. A place as symbolically significant and geographically centralized as this should be made available for the general public and it could provide a forum for such meetings.

TACK

Jag vill tacka min handledare Åsa Ode Sang för input och den givande kurs som föranledde arbetet samt möjligheten att bedriva fältstudier på platsen för SLUs räkning under sommaren 2014.

Ett stort tack riktas också till Landskapsgruppen AB i Göteborg där jag fått sitta med arbetet, utnyttja resurser och inte minst dricka mängder med kaffe! Särskilt tack Sigrid Olsson, för lånet av din bärbara dator, utan den hade jag inte blivit klar i tid.



Göteborg, maj 2015

INNEHÅLL

	Inledning
8	Bakgrund
10	Mål & syfte
10	Process & metoder
11	Produkt och struktur
FÖRUTSÄTTNINGAR	Platsen
•	14 Nulägesbeskrivning
•	16 Historisk utveckling
•	Närområden
•	18 Gullbergsvass
•	19 Stampen
•	21 Svingeln
•	Referens
•	22 Tvillingtornet-Skansen Kronan
•	24 Haga & Kommendantsängen
•	Planer & visioner
•	25 Göteborgs stads översiktsplan
•	26 Gullbergsvass/Vision Älvstaden
•	26 Begreppet blandstad
•	27 Kulturprogrammet
•	Aktuella trafikprojekt
•	29 Västlänken
•	32 Västsvenska paketet
•	33 Olskroken planskildhet
•	33 Götaleden
•	35 Slutsatser
”KVALITATIV MILJÖ”	Rekreation & hälsa
•	38 Riktlinjer & förhållningssätt
•	41 Slutsatser
•	Trygghet
•	42 Siffror, upplevelse & utformning
•	44 Slutsatser
•	Kultur, identitet & möten
•	45 Relationen människa - landskap
•	47 Aktivitet & sociala stadsrum
•	48 Slutsatser
FRAMTIDA UTVECKLING	Möjligheter & potential
•	50 Stärkt symbol och landmärke
•	50 Kulturforum som mötesplats
•	50 Rekreation för närområden
•	Utmaningar/konflikter
•	51 Tillgänglighet - fysiska & mentala barriärer
•	51 Sikt - bebyggelse som skymmer/förhärskar
•	51 Anläggning - åverkan på fornlämningen
•	Strategiska principer
•	52 Siktlinjer att bevara/stärka
•	54 Förbindelser
•	56 Kulturforum & rekreation
•	58 Diskussion
•	61 Slutord
•	62 Källförteckning
•	65-83 Bilagor

Bakgrund

Strax öster om Göteborgs Centralstation, i stadsdelen Gullbergsvass, ligger Gullberget och Skansen Lejonet. Skansen uppfördes i slutet på 1600-talet som en del i stadens befästningsverk. När hotbilden avtog drygt 100 år senare nedrustades den och övergick till att brukas som förråd. Numera är den statligt byggnadsminne och samlingslokal för Götiska förbundet.

Platsens forna status som strategisk militärpost, är i dagsläget möjlig att utläsa men tillgängligheten begränsas kraftigt av att logistisk infrastruktur omgärdar berget. I bilden nedan markerar den gula pricken Lejonets position och den röda centralstationens. Det går att ana hur markanvändningen däremellan skiljer sig från omgivningen.

Under tre års tid bodde jag vid Svingeln i Göteborg och betraktade då nyfiket Skansen dagligen men kom mig aldrig för att gå dit. I och med studierna på SLU flyttade jag till Malmö vilket medförde frekvent resande mellan städerna och lika många utblickar mot Skansen från tåg- och bussfönster. När det så var dags för ett projektarbete i en masterkurs tog jag tillfället i akt att utforska platsen närmare. Några månader senare dök det upp en möjlighet att för SLUs räkning göra ytterligare undersökningar i form av fältarbete. Detta resulterade i en mindre rapport baserad på intervjuer och observationer.

Med avstamp i dessa erfarenheter tar jag mig nu an området en tredje gång i syfte att sammanställa ett diskussionsunderlag som kan bistå den vidare utvecklingen.



Figur 1. Översikt, Göteborg/Skansen Lejonet (Foto/Illustration: Nanna Nordin, 2014/2015, med ortofoto från Eniro [online] <http://kartor.eniro.se/?q=g%C3%B6teborg>, 2015-04-29)

Problembeskrivning

Med anledning av de högaktuella planerna på att göra om Gullbergsvass till blandstad och dra en tågtunnel igenom är det angeläget att undersöka och kartlägga den befintliga situationen. I dagsläget finns få dokument som behandlar detta utifrån Gullbergets och Skansen Lejonets perspektiv.

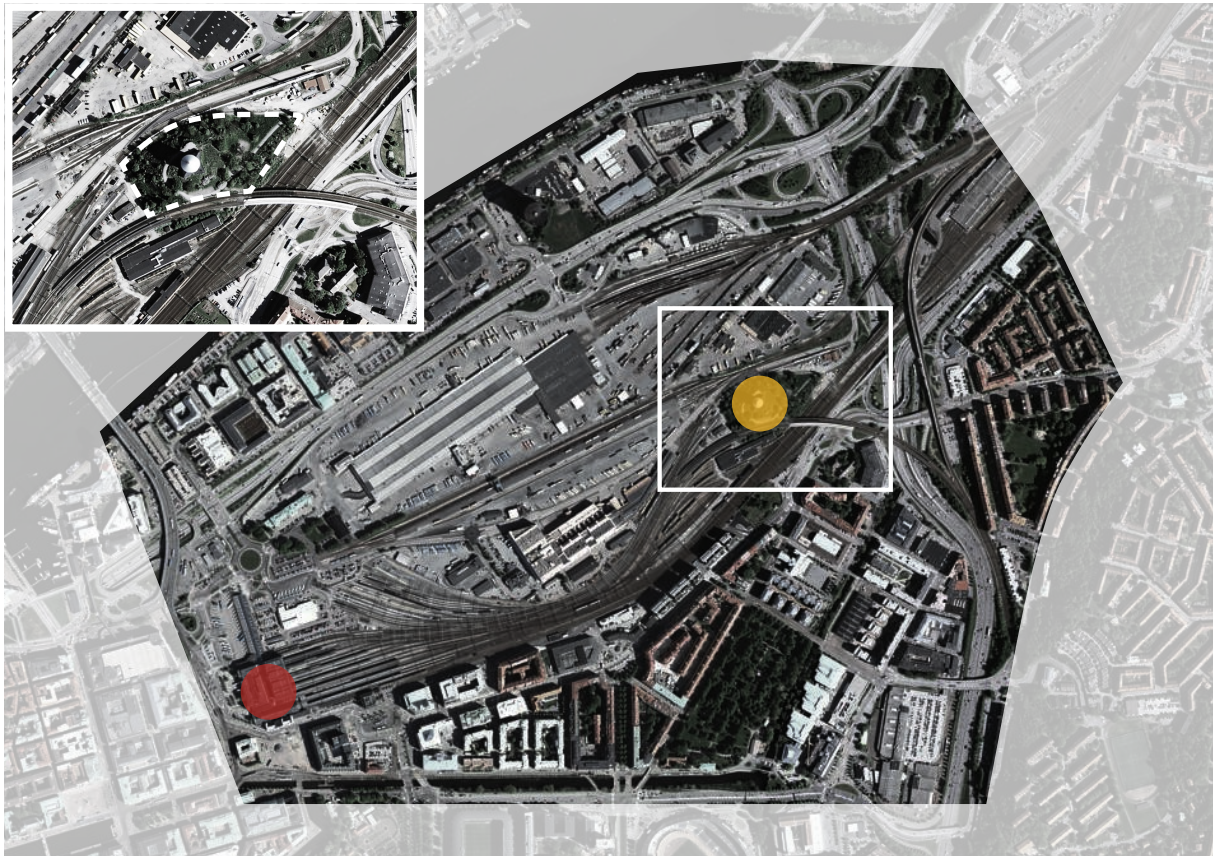
Tunneln planeras med en mynning i bergets norra sida och det kommer bli en utmaning att undvika åverkan på kulturhistoriska värden, såväl tekniskt som estetiskt. Samtidigt innebär en satsning av den här digniteten också en unik möjlighet att tillvarata och lyfta platsens potential.

För närvarande utgör den en outnyttjad och behövlig resurs som skulle kunna komma allmänheten mer tillgodo. Problematiken handlar till stor del om tillgänglighet i konflikten mellan motorfordon och oskyddade trafikanter.

Tunneln kan delvis avhjälpa detta för de som befinner sig i Gullbergsvass. I samband med ombyggnationen finns möjligheter att skapa tilltalande förbindelser där. Kopplingarna till grannområdena i sydost förblir däremot starkt begränsade av trafikapparaten.

Vad som kan tänkas bli är avhängigt diverse faktorer, inte minst sociopolitiska ambitioner och beslut. Mål om delaktighet och ökat inflytande har formulerats men att realisera sådana visioner i projekt med flera tunga aktörer inblandade lär bli desto svårare.

Därtill kvarstår en mängd geotekniska avväganden som påverkar markanvändningen. Tidsramen för byggande av tågtunneln är beräknad till nio år med förväntad start 2017. Hur området kommer att beröras i olika skeden råder ännu viss osäkerhet kring.



Figur 2. Huvudsakligt område för studien (Illustration: Nanna Nordin, 2015, med ortofoto från Eniro [online] <http://kartor.eniro.se/?-q=g%C3%B6teborg>, 2015-04-29)

Avgränsningar

Gullbergets kontur definierar den geografiska avgränsningen för platsen som utgångspunkt. Då en väsentlig del av studien går ut på att öka förståelsen för sammanhanget var den befinner sig beskrivs även närområden samt Skansen Kronan i egenskap av referens. Figur 2 på föregående sida redovisar den huvudsakliga ytans omfattning.

Särskild uppmärksamhet riktas mot sociala och kulturella hållbarhetsaspekter. Eftersom de är relaterade till andra parametrar, så som ekonomiska och ekologiska, snuddar arbetet även vid dessa men då utifrån ett socialt/kulturellt perspektiv. T.ex. tas vegetation och grönsstruktur upp som en betydande del. Detta skulle givetvis kunna studeras på flera sätt. Här innebär avgränsningen att det främst är rekreativsvärdet som undersöks.

De utvecklingsprinciper som presenteras i uppsatsens sista del är ämnade att belysa sådant som finns anledning att beakta i en vidare planerings-/gestaltningssprocess och alltså inte som konkreta utformningsförslag. Utmaningar förekommer på flera nivåer och således landar även principerna i olika skalar och former. Vad gäller själva platsen är en grundläggande tanke att främja delaktighet och inflytande. Därför ges exempel på innehåll som inspiration och startmotor men med ambitionen att det ska hållas öppet och dynamiskt.

Mål och syfte

Arbetet syftar till att bidra med en ökad förståelse av Gullbergets och Skansen Lejonets status i och med de förändringar som dess nära omgivning står inför. Målet är att utföra en landskapsanalys av området som underlag för en planeringsdiskussion med tonvikt på sociala hänseenden. I detta ingår att beskriva praktiska omständigheter och teoretiskt problematisera utvecklingsprocessen för att slutligen definiera väsentliga aspekter att beakta i planeringen av nyttjande och exploatering framöver.

I grunden handlar det om att stimulera till konstruktiva möten mellan människor och därigenom skapa hållbara, sociala villkor i staden. Ambitionen är att anlägga ett övergripande perspektiv. Insatser föreslås därför på flera nivåer, både fysiskt och genom ageranden som har med användning och upplåtelse att göra. En betydande del i målet är att undvika ingrepp i anläggningen och bergets topografi men samtidigt lyfta och tillgängliggöra de kulturhistoriska värdena.

Den centrala frågeställningen lyder som följer.

Hur ser Gullbergets och Skansen Lejonets situation ut idag och vilken potential har platsen för allmänheten?

Process & metoder

Inventering/landskapsanalys - GIS/fältarbete

Detta är en fallstudie som tog sin början i kursen *Advanced digital landscape analysis with GIS* på SLU, Alnarp, våren 2014. Då genomfördes ett antal digitala inventeringar och analyser av platsen med hjälp av programmet Arc-GIS, baserat på data från Lantmäteriet. Några av dessa finns med i den här uppsatsen. Metoderna som använts för respektive analysbild beskrivs kortfattat i avsnitten de presenteras till, mer ingående förklaringar återfinns i bilaga 2.

Under sommaren 2014 fortsatte studien genom fältarbete i form av observationer, fotoografering och intervjuer. Syftet var då att för SLUs räkning undersöka hur skansen och dess närområde fungerade och upplevdes. Materialet sammanställdes i en mindre rapport, se bilaga 1. Därefter vilade arbetet tills att kursen som uppsatsen nu skrivs i satte igång, våren 2015. Några fler intervjuer har inte gjorts men i övrigt har fältarbetet fortsatt på samma sätt, parallellt med att ytterligare metoder tillkommit.

En stor del av uppsatsen grundar sig på kvalitativa litteraturstudier beträffande platsens status i dagsläget, dess historiska bakgrund, aktuella planer samt stadsbyggnadsteori på en mer generell nivå. Information som rör historik och dagsläge är främst hämtad ur dokument från Stadsbyggnadskontoret och Riksantikvarieämbetet. Beskrivningar av framtida visioner kommer i huvudsak från 2009 års översiktsplan och rapporter från Stadsbyggnadskontoret. Planerna för Gullbergsvass och Västlänken samt Göteborgs stads kulturprogram har haft mycket stor betydelse.

De teoretiska delarna behandlar ett antal hänseenden som bedömts särskilt relevanta. Patrik Grahns och Ulrika A Stigsdotters forskning, kombinerat med riktlinjer från Boverket används för att ge en bild av hur rekreation och vistelse i grönområden kan kopplas till hälsa och allmänt välbefinnande. Baserat på Birgitta Anderssons forskning vid Lunds universitet samt rapporter från Boverket och Brå (brottsförebyggande rådet) uppmärksammas trygghetsaspekter och genusproblematik inom fysisk planering.

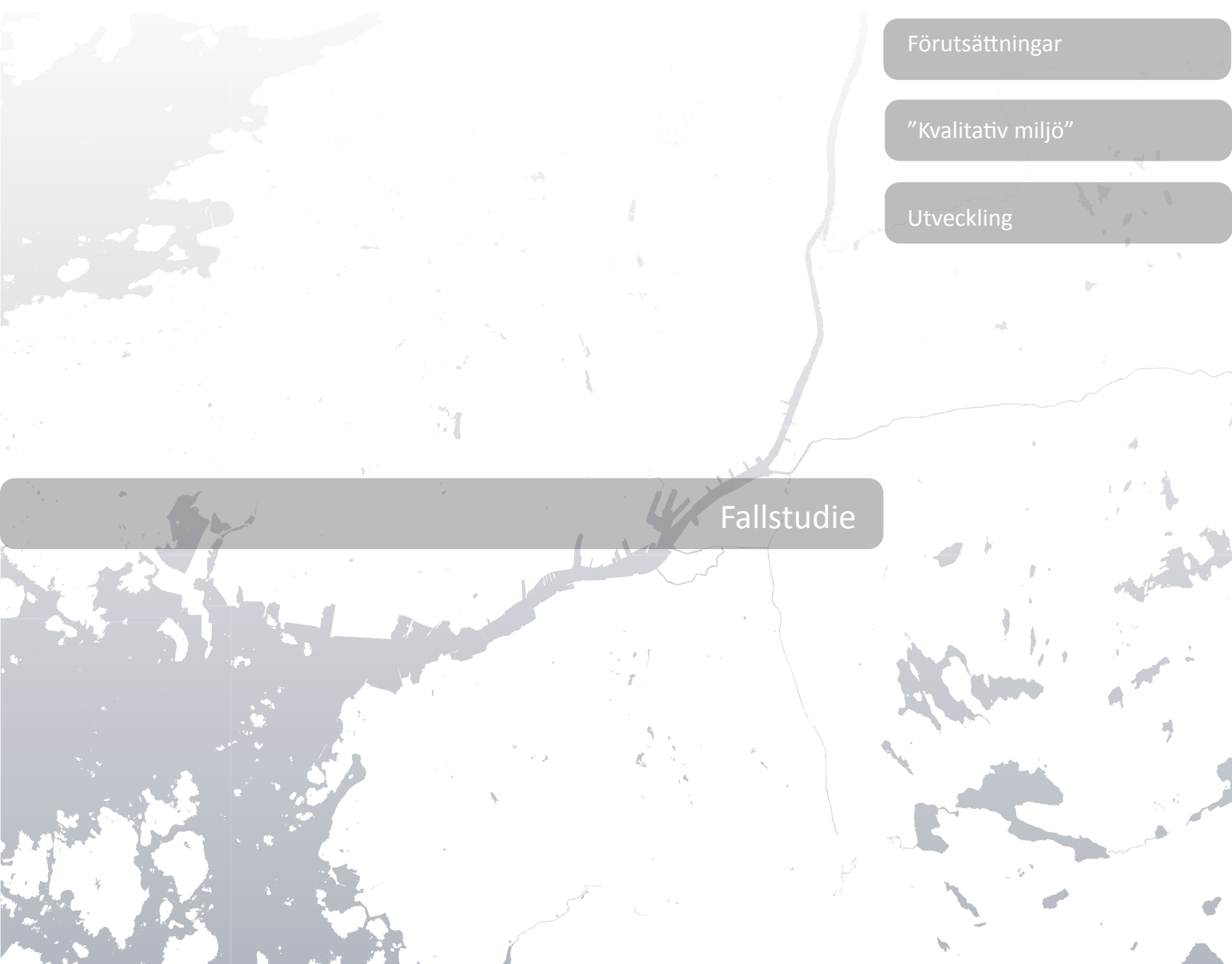
Därtill grävs något djupare i vad relationen mellan människa och omgivning innebär för de sociala villkoren i samhället. Avsnittet grundar sig på Don Mitchells *New Axioms for Reading the Landscape: Paying Attention to Political Economy and Social Justice*, en text ur *The Right to Landscape: Contesting Landscape and Human Rights* av Shelly Egoz, Jala Makhzoumi och Gloria Pungetti samt Jan Gehls bok *Life Between Buildings*.

Med stöd i det insamlade materialet lyfter uppsatsens avslutande kapitel några av de möjligheter och utmaningar som föreligger. I samband med detta presenteras också ett antal strategiska beaktanden i syfte att främja potentialen. Dessa var från början tänkta att uppta större utrymme i arbetet men situationen visade sig mer komplicerad än väntat och eftersom ambitionen var att hålla ett övergripande angreppssätt ägnades istället mer tid åt att undersöka och redovisa förutsättningar.

Genomgående i uppsatsen finns bilder medför att sammanfatta och förtydliga delar av texten. Utöver Arc-GIS, som nämnt ovan, är dessa producerade i datorprogrammen Adobe Illustrator, Photoshop och Indesign.

Produkt & struktur

Utöver muntlig presentation redovisas arbetet i form av denna uppsats, innehållande text, foton och illustrationer i tre avsnitt. Det första går under rubriken "Förutsättningar" och beskriver rådande situation, historisk bakgrund samt visioner framtagna av Göteborgs stad. Därpå följer en teoretisk del, "Kvalitativ miljö", som behandlar rekreation, hälsa, trygghet och relationen människa-landskap. I det tredje avsnittet definieras framtida potential, utmaningar och strategiska utvecklingsprinciper vilka slutligen diskuteras mot bakgrund av tidigare genomgången material.



Förutsättningar

"Kvalitativ miljö"

Utveckling

Fallstudie

Figur 3. Produkt (Illustration: Nanna Nordin 2014, baserat på data från Lantmäteriet, © Lantmäteriet, i2014/764)

FÖRUTSÄTTNINGAR



PLATSEN
NÄROMRÅDEN
REFERENS
PLANER & VISIONER
AKTUELLA TRAFIKPROJEKT

Nulägesbeskrivning

Skansen Lejonet är ett statligt byggnadsminne beläget på Gullberget i centrala Göteborg, strax öster om centralstationen. Byggnaden har fyra meter tjocka gråstensmurar och är konstruerad i form av ett stjärnverk med fyra tenaljer i bottenvåningen och ett runt torn på sex våningar. Takkrönet pryds av ett fyra meter högt kopparlejon, bärandes en sköld med riksvapnet i ena tassan (Riksantikvarieämbetet, bebyggelseregistret 1. 2015). Hela utformningen är ändamålsenligt designad för den militära verksamheten med en sluten, enhetlig och funktionell karaktär. Kopparlejonet är en variant av tidigare och de flesta skottgluggar har murats igen men i övrigt är byggnadens originalexteriör välbevarad (a.a.).

Riksantikvarieämbetet bedömer (2014, sid. 9) att kunskapen om själva befästningsverkets konstruktion är relativt god, tack vare att skansarnas murverk finns kvar. Vad gäller fornlämningen i sin helhet är läget desto osäkrare. Hur mycket som finns kvar under mark och hur långt bak i tiden eventuella lämningar kan dateras är ännu oklart (a.a.).

Idag hyr Götiska Förbundet byggnaden av Statens fastighetsverk. De tar tillsammans hand om förvaltningen och håller öppet för allmänheten. Utöver att gå på bokade visningar och göra spontanbesök under turistsäsongen är det möjligt att anordna konferenser, bröllop och andra privata fester i lokalerna. Skansen är även officiell salutstation och används som samlingslokal av Götiska förbundet. Byggnaden utgör ett historiskt såväl som fysiskt landmärke i staden. Vegetationen omkring har, trots sin ringa utbredning, en relativt lummig karaktär, vår-/sommartid. Denna bidrar med ett mjukare inslag till den annars karga landskapsbilden (bilaga 1).

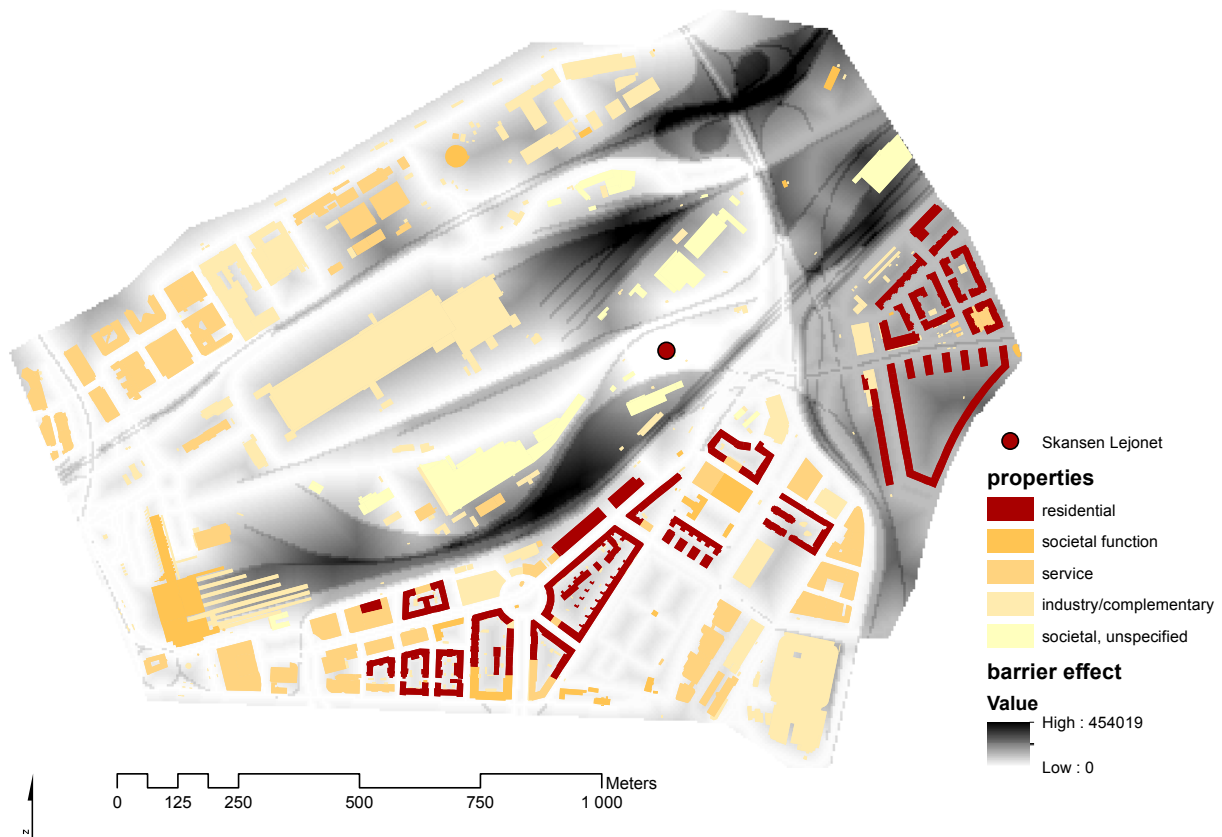
Gullberget är med Göteborgska mått mätt ett relativt lågt bergsparti men i och med den nära omgivningens flacka topografi bildar det ett framträdande element. Utsikten sträcker sig långt över staden och erbjuder, som enda höjd i området, unika perspektiv. Dessvärre begränsas tillgängligheten avsevärt till följd av att logistisk infrastruktur kapslar in hela berget och isolerar det från sina grannområden. Längs norra och västra sidan går Kruthusgatan och i sydost gränsar det till en massiv volym av järnvägsspår. Rörelsen omkring domineras av fordonstrafik och platsen är visuellt tillgänglig från tågen som passerar tätt inpå (bilaga 1).

Figur 5 på nästa sida syftar till att ge en bild av tillgänglighet och bärriärer i området, för cyklister och fotgängare. Bilden är producerad i GIS genom en analysmetod kallad "cost distance". I grova drag går det till så att avstånd kombineras med hur pass lätt eller besvärligt det är att ta sig över olika typer av ytor. Marken har klassificerats så att järn-/bilvägar och industrimark fått höga och därmed svårframkomliga värden medan gång-/cykelbanor och grönytor fått låga.



Figur 4. Väg upp till byggnaden
(Foto: Nanna Nordin, 2014)

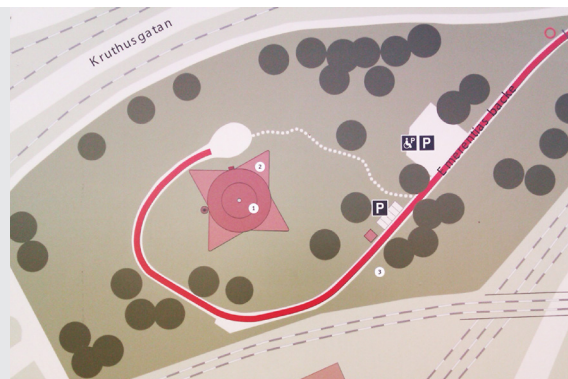
TILLGÄNGLIGHET & BARRIÄRER



Figur 5. Tillgänglighet och barriärer (Illustration: Nanna Nordin, 2014, baserat på data från Lantmäteriet, © Lantmäteriet, i2014/764)



Figur 6. Skansen Lejonet
(Foto: Nanna Nordin, 2014)



Figur 7. Skyltkarta, röd linje >10% lutning
(Foto: Nanna Nordin, 2015)



Figur 8. Cyklister på gc-väg mellan berget och Kruthusgatan
(Foto: Nanna Nordin, 2014)



Figur 9. Vy från busshållplats Svingeln
(Foto: Nanna Nordin, 2015)

Historisk utveckling

Efter att Sverige år 1619 fick tillbaka ett tidigare pantsatt landområde vid Göta älvs mynning satsades stort på att anlägga en befästningsstad. Platsen var avgörande för landets förbindelse med Västerhavet och framför allt krigshot från Holland och Danmark drev på byggandet (Statens fastighetsverk. 2015; Riksantikvarieämbetet, bebyggelseregistret 2. 2015). Projektet var inspirerat av holländska kanalstadsplaner och hade en omgivande befästningsgördel samt vallgrav (Riksantikvarieämbetet. 2014, sid. 9).

Skansarna Lejonet och Kronan uppfördes utanför stadsmuren. På Gullberget fanns då en fästning vid namn Gullbergshus vilken revs för att göra plats åt Lejonet (Riksantikvarieämbetet, bebyggelseregistret 1. 2015). Erik Dahlbergh stod för ritningarna som godkändes av Karl XI år 1687 och invigningen tog plats två år senare (Riksantikvarieämbetet. 2014, sid. 11). Den fick namnet Westgötha Lejon för att hedra Västergötland och dess landskapsvapen lejonet (Riksantikvarieämbetet, bebyggelseregistret 1. 2015). Murarna byggdes kraftiga för att hindra fientliga kulor och de utgjorde anläggningens viktigaste försvar. Stenblocken kommer troligtvis från Gullberget och tidigare befästningar på platsen. Kopparlejonet som står på takkrönet idag sattes upp 1893 och ersatte då en av flera föregående varianter (a.a.).

Underhållet varierade med hotbilden och landets ekonomiska tillstånd. Staden utsattes dock aldrig för strider. Senast Lejonet sattes i beredskap var under Napoleonkrigen 1806 och strax därpå beslutades att riva större delen av befästningsverket. Lejonet, Kronan och delar av bastionen Carolus XI Rex vid Otterhällan bevarades (Riksantikvarieämbetet. 2014, sid. 9; Riksantikvarieämbetet, bebyggelseregistret 1. 2015).

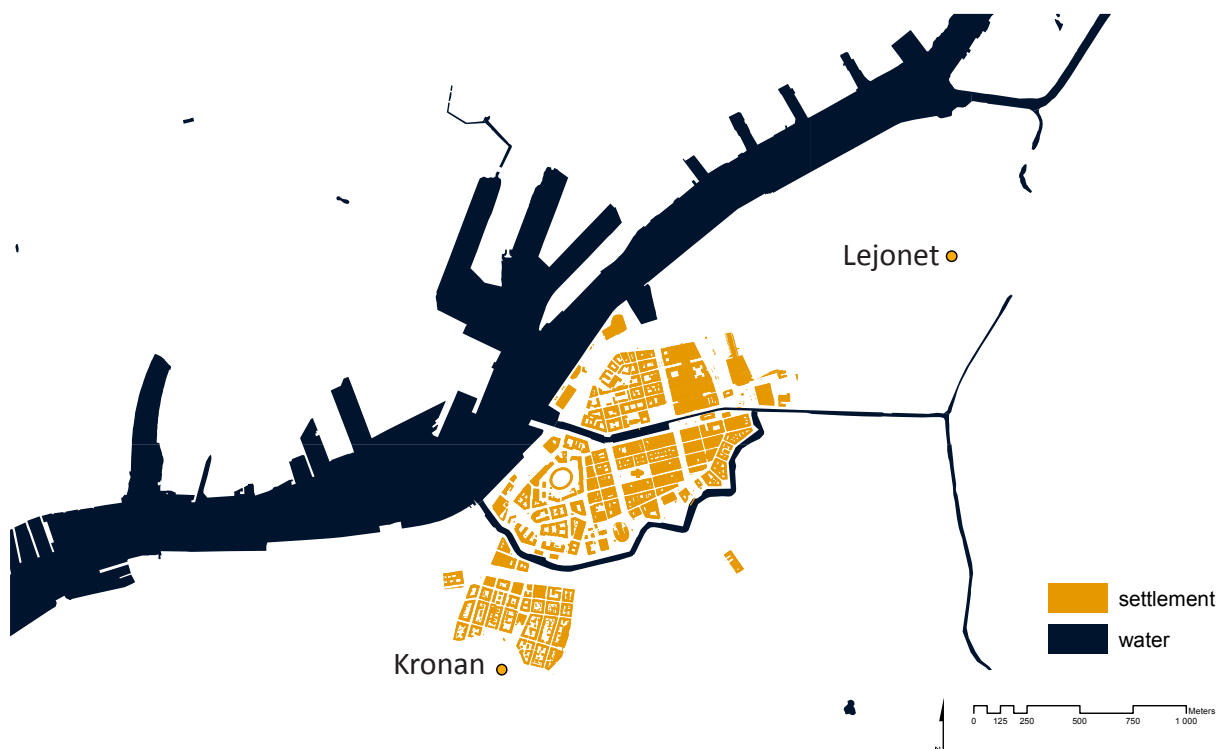
Lejonet övergick till att tjäna som förråd för stadens lantförsvar fram till 1822 då det helt avfärdades från rikets försvar och istället kom att användas som upplag för en ammunitionsfabrik i närheten.

När ammunitionstillverkningen flyttade 1895 blev skansen tom till dess att den renoverades och inreddes till landstormsförråd 1908 (Riksantikvarieämbetet, bebyggelseregistret 1. 2015). Sedan 1935 skyddas den som statligt byggnadsminne (Riksantikvarieämbetet. 2014, sid. 9). Götiska förbundet kom in i bilden under 1970-talet då ytterligare renoveringar genomfördes inför nyinvigningen 1974. De har ett hyresavtal med statensfastighetsverk på 50 år sedan 1975 (Statensfastighetsverk. 2015).

Lejonet uppfördes i en tid då älvens strandlinje löpte strax intill berget och tillsammans med Gullbergsån och Fattighusån bildade en naturlig vattengrav (Riksantikvarieämbetet. 2014, sid. 10). Läget i förhållande till nationsgränserna var strategiskt och placeringen upp på den omgärdade höjden gav utmärkta försvarsmöjligheter. I och med de gynnsamma förutsättningarna hade berget befästs vid ett flertal tidigare tillfällen (Riksantikvarieämbetet. 2014, sid. 9). Redan 1303 nämns i skrift att Birger Jarl låtit bygga ett hus där (Riksantikvarieämbetet, bebyggelseregistret 1. 2015).

Då fri sikt var väsentlig ur försvarssynpunkt hölls berget till stor del kalt. Røjningen av växtlighet fortsatte en bit in på 1900-talet, trots att skansen inte längre tjänade någon försvarsfunktion. Riksantikvarieämbetet menar (2014, sid. 5) att den rikare växtlighet som berget hyser idag därför inte tillhör någon äldre kulturmiljö.

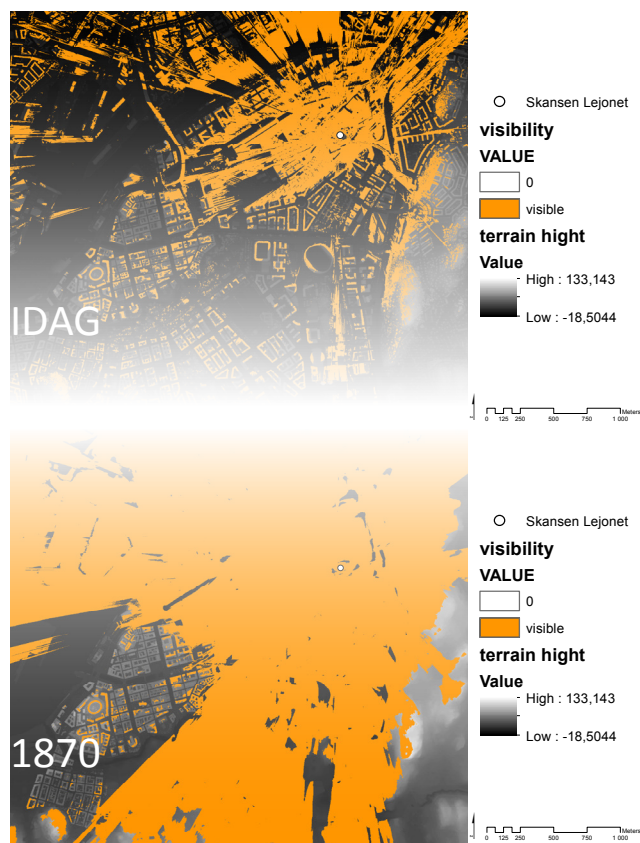
BEBYGGELSENS UTREDNING ÅR 1870



Figur 10. Bebyggelsens utbredning år 1870

(Illustration: Nanna Nordin, 2014, baserat på underlag från Lantmäteriets kartdatabas, © Lantmäteriet, i2014/764)

SIKT ÅR 1870 RESPEKTIVE IDAG

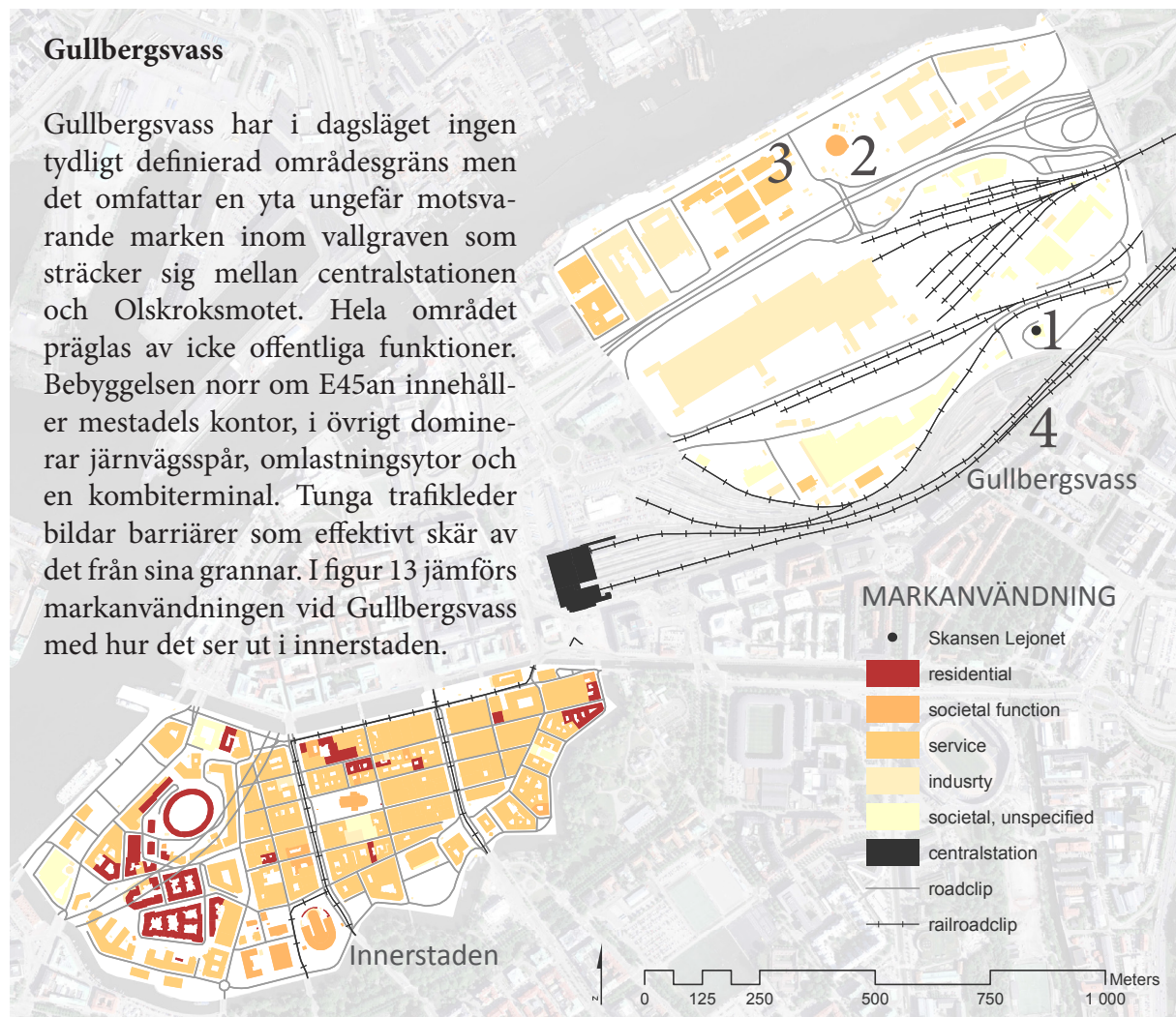


Bilderna till vänster illustrerar hur Skansen Lejonets synlighet och möjliga utblickar har förändrats från år 1870 till idag. De är framtagna med hjälp av analysverktyget "viewshed" i GIS. Till analysen används höjddata och genom att ange en bestämd punkt, i det här fallet Skansen Lejonets position, drar verktyget räta linjer mellan punkten och omgivande terräng.

Bebyggelsens topografi år 1870 stämmer relativt väl överens med samma planutsnitt idag. För att ge en ungefärlig bild av sikten då har två olika terrängmodeller från dagens situation använts, en med och en utan byggnader. Ett område motsvarande bebyggelseutbredningen 1870 har klippts ut från modellen innehållande byggnader och lagts samman med den som bara redovisar marknivåer, varefter analysen utförts.

Figur 11 & 12. Sikt år 1870 respektive idag

(Illustration: Nanna Nordin, 2014, baserat på data från Lantmäteriet, © Lantmäteriet, i2014/764)



Figur 13. Jämförelse av Gullbergsvass och innerstaden
(Illustration: Nanna Nordin, 2014, baserat på data från Lantmäteriet, © Lantmäteriet, i2014/764)



Figur 14. Skansen Lejonet
(Foto: Nanna Nordin, 2014)



Figur 15. Gasklockan
(Foto: Nanna Nordin, 2015)



Figur 16. Swedish match/Gamla Tobaksmonopolet
(Foto: Nanna Nordin, 2015)



Figur 17. Mosaiska begravningsplatsen
(Foto: Nanna Nordin, 2015)

Stampen

Längs älven löper Gullbergskaj, lokalt kallad ”Drömmarnas kaj”, med båthotell, -restauranger och mer eller mindre förfallna gamla fartyg. Gullberget ligger vid det sydöstra hörnet. Utöver Skansen Lejonet nämner Stadsbyggnadskontoret (1999, sid. 46) även gasklockan med tillhörande tegelbyggnader från gamla gasverket, tobaksmonopolets anläggning, numera Swedish match, samt den mosaiska begravningsplatsen som särskilt värdefulla i kulturhistoriskt avseende. Fotona på föregående sida visar ovan nämnda kulturhistoriskt värdefulla byggnader.

Namnet härrör från att området fram till 1800-talets mitt täcktes av vass. När Skansen Lejonet uppfördes 1687 var omgivningen i stort sett obebyggd och vattnet nådde nästan ända in till Gullberget (Riksantikvarieämbetet. 2014, sid. 10). Den mosaiska begravningsplatsen anlades vid 1700-talets slut (Stadsbyggnadskontoret. 1999, sid. 46). Efter att vassen pålats och fyllts ut etablerades här den statliga järnvägslinjen mot Stockholm (a.a.).

Enligt utbyggnadsplanen från 1866 skulle Gullbergsvass utformas som ett hamnområde med kajer längs älven och ett inre kanalsystem. Endast delar av planen genomfördes, bl.a. byggdes Gullbergskajen och ett antal intilliggande kvarter som togs i anspråk för både verksamheter och bostäder.

Även gasverket, en station för renhållningsverket och Tobaksmonopolets anläggning ingick i planen. (a.a.). Kring sekelskiftet, 1800-1900, tillkom fem nya järnvägslinjer, Bergslagsbanan, Västkustbanan, Boråsbanan, Bohusbanan samt Västgötabanan. Friggagatans nordvästra sida blev bebyggd på 1930-talet. Under 1970–90 revs och ersattes en stor del med ny bebyggelse, innehållande kontor m.m. I samma veva avvecklades också den sista vanliga hamnverksamheten (a.a.).

Strax söder om Gullberget, på andra sidan järnvägen och Friggagatan ligger Stampen. Stadsdelen har en sluten kvartersbebyggelse med hus om fyra till fem våningar. Stampens kyrkogård utgör det enda grönområdet och nyttjas året runt för promenader, löpning och hundrastning. Om somrarna fungerar kyrkogårdens södra del, bestående av gräsmatta utan gravstenar, likt en park där människor uppehåller sig för att sola.

På 1600-talet var Stampgatan den primära infartsvägen till Göteborg från nordost. Kanalen som kallas Fattighusån anlades 1640–41 tillsammans med en ny väg varvid bebyggelse växte fram som förstad. I slutet av 1700-talet fanns en relativt tät struktur med bostadshus, trädgårdar och diverse verksamheter, så som garverier, bryggerier och sociala inrättningar som t.ex. stadens barnhus, Willinska fattigfriskolan, Fattighuset och Tukt- och spinnhuset (Stadsbyggnadskontoret. 1999, sid. 56).

Kyrkogården tillkom alldeles i början av 1800-talet, då norr om Fattighuset. Vid den här tiden etablerades också ett flertal bryggerier varav ett, Prippts, kom att bli Göteborgs största inom branschen på 1870-talet. I och med utbyggnadsplanen från år 1866 fick området kring sekelskiftet mer stadsmässiga kvarter samt en ny genomfartsled, Odinsgatan-Friggagatan. Spårvägen på Stampgatan drogs fram år 1881.

Utvecklingen under 1900-talet innefattade bl.a. öppnandet av två skolor, fler bostäder, butiker och verksamheter samt hallar, verkstäder och kontor för spårvägen (a.a.). Den ursprungliga bebyggelsen har till stor del ersatts med ny sedan 1960-talet. Utöver enstaka byggnader är det enligt bevarandeprogrammet (a.a. sid. 57) bebyggelsen vid Fattighusån som har högst kulturhistoriskt värde idag.



Figur 18. Stampgatan
(Foto: Nanna Nordin, 2015)



Figur 19. Fattighusån
(Foto: Nanna Nordin, 2014)



Figur 20. Gamla tuktt- och spinnhuset
(Foto: Nanna Nordin, 2015)



Figur 21. Friggagatan
(Foto: Nanna Nordin, 2015)



Figur 22. Stampens kyrkogård
(Foto: Nanna Nordin, 2015)



Figur 23. Port till stampens kyrkogård
(Foto: Nanna Nordin, 2015)



Figur 24. Spårvagnshållplats Svingeln
(Foto: Nanna Nordin, 2015)



Figur 25. Vy mot Stampen/Svingeln från Lejonet
(Foto: Nanna Nordin, 2015)

Svingeln

Vid änden av Friggagatan, ca 300m, fågelvägen, från Gullberget, ligger hållplatsen Svingeln, en bytespunkt i kollektivtrafiken där ett stort antal människor passerar och väntar varje dag. Från hållplatsen är det möjligt att ta sig till Skansen Lejonet via en gång-/cykelväg som löper längs Friggagatan, under järnvägsspåren och upp mot Gullberget. Sträckan mäter en knapp kilometer. Vägens utförande varierar något men är mestadels tillgänglighetsanpassad avseende bredd och lutningar. Däremot finns knappt några hänvisningsskyltar och den tunga trafikaparaten försvårar orienteringen ytterligare (bilaga 1).

I intervjuer med personer på hållplatsen Svingeln, genomförda sommaren 2014 (a.a.), framkom att majoriteten av de tillfrågade var nyfikna på platsen men inte kände till vägen dit. Ett smidigt sätt att ta reda på det skulle kunna tänkas vara via en enkel sökning på google. Resultatet av en sådan föreslår dock en ordentlig omväg, se figur nedan. Intervjuerna (bilaga 1) visade också att både platsen och vägen, uppfattades som otrygg. I fråga om säkerhet fanns en tydlig skillnad mellan mäns och kvinnors uppfattning. Bland kvinnorna var det betydligt fler som drog sig för att uppsöka platsen på grund av den upplevda otryggheten.

Föreslagen gångväg från Svingeln till Skansen Lejonet vid sökning på google.
Blåprickad linje - googles förslag, röd linje - möjlig rutt.

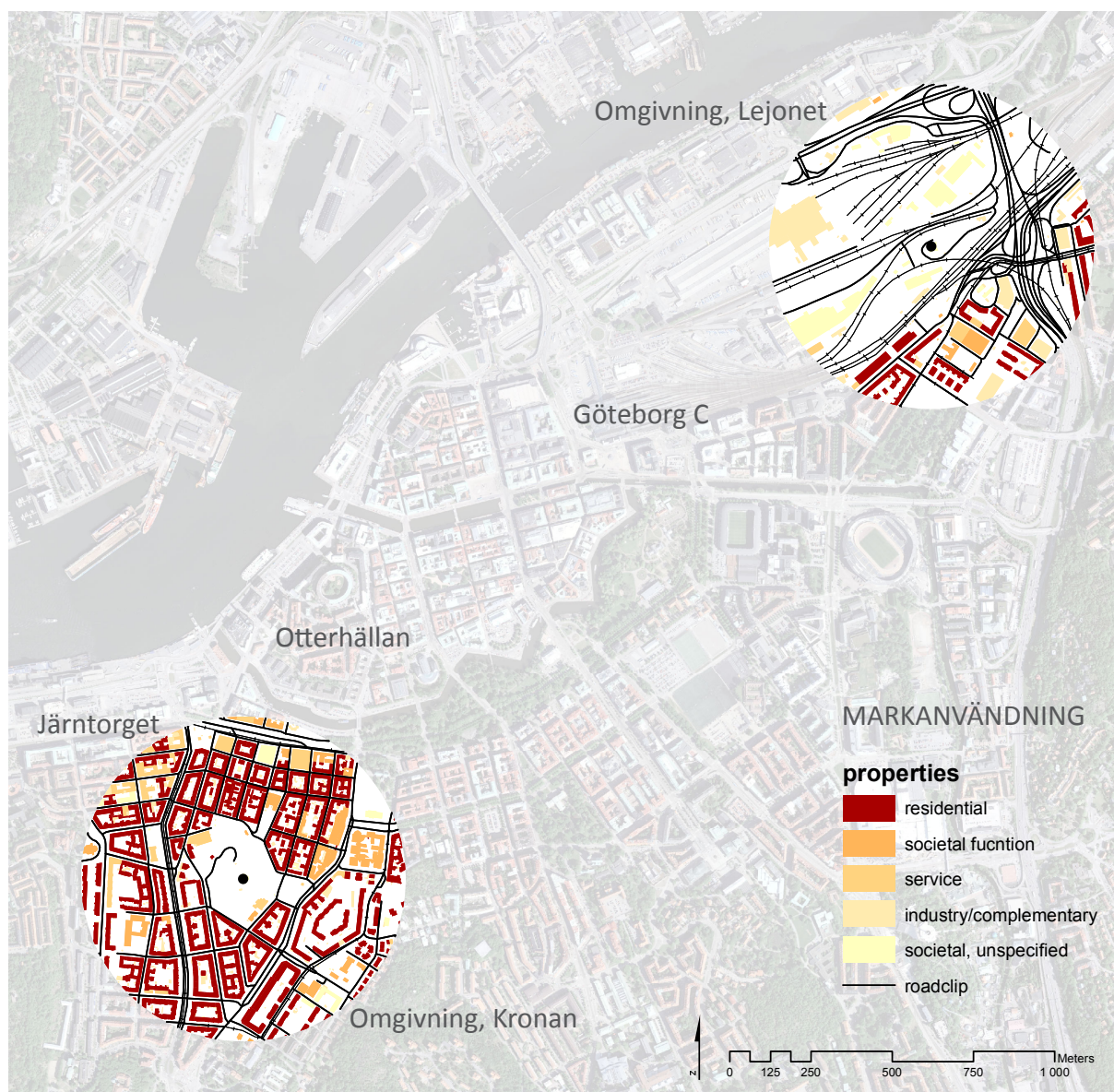


Figur 26. Gångväg mellan Svingeln och Lejonet (Illustration: Nanna Nordin, 2015, med satellitunderlag från Google [online] <https://www.google.se/maps/@57.7184156,11.9787416,12z>, 2015-04-29)

Tvillingtornet - Skansen Kronan

Mellan områdena Haga och Kommendantsängen i centrala Göteborg ligger Skansberget med Skansen Kronan. Anläggningen har mycket gemensamt med Lejonet vad gäller historisk bakgrund, kulturarvsaspekter och omgivande topografi (Riksantikvarieämbetet, bebyggelseregistret 2. 2015). Idag fungerar den som militärmuseum och lokaler går att abonnera för diverse tillställningar. Varje söndag är restaurangen öppen och det hålls dramatiserade guidningar (Skansen Kronan, 2015).

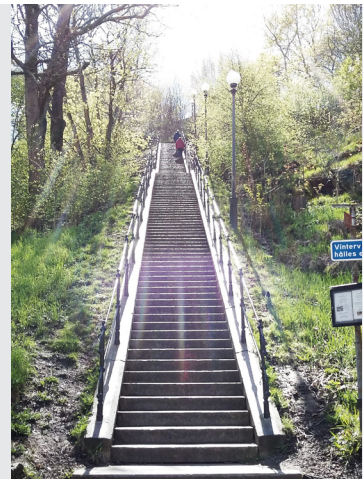
Precis som på Gullberget, finns här frodig grönska och makalösa panoramavyer. De praktiska omständigheterna i närmiljön skiljer sig dock markant. Figur 27 visar vad som finns inom en 500m radie från Kronan respektive Lejonet. Medan Lejonet omgärdas av tung infrastruktur och industriverksamhet ligger Kronan mitt i en tät struktur av bostadskvarter, service och sociala funktioner. Vid fältarbete under sommaren 2014 (bilaga 1) noterades att Kronan lockade betydligt fler besökare än Lejonet.



Figur 27. Omgivning kring Kronan respektive Lejonet
(Illustration: Nanna Nordin, 2014, baserat på data från Lantmäteriet, © Lantmäteriet, i2014/764)



Figur 28. Skansen Kronan (Foto: Nanna Nordin, 2014)



Figur 29. Trappa, Skansberget
(Foto: Nanna Nordin, 2014)



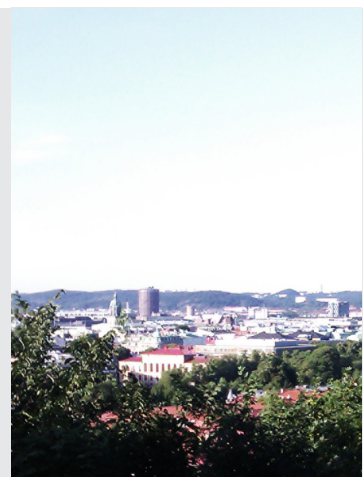
Figur 30. Uppe på Skansberget en sommarkväll (Foto: Nanna Nordin, 2014)



Figur 31. Skräpkorg för grillar
(Foto: Nanna Nordin, 2014)



Figur 32. Vy från mot Masthuggskyrkan (Foto: Nanna Nordin, 2014)



Figur 33. Vy mot Gasklockan
(Foto: Nanna Nordin, 2014)

Haga & Kommendantsängen

Norr om Skansberget ligger Haga. Bebyggelsen följer i huvudsak en strikt rutnätsplan med kringbyggda och helt slutna kvarter. De västra delarna domineras av bostäder medan de östra hyser fler allmänna byggnader (Stadsbyggnadskontoret. 1999, sid. 201). Längs huvudgatan, Haga Nygata, finns många små butiker och kaféer. (a.a. sid. 202). Området började bebyggas under senare hälften av 1600-talet. Då var det främst människor med anknytning älv- eller hamnverksamheten som bosatte sig där. Senare, mot slutet av 1700-talet, när stadens järnväg placerades vid nuvarande Järntorget, strömmade det till familjer vars försörjning baserades på handeln där (a.a. sid. 196).

Efter nedrustningen av stadens befästningsverk under tidigt 1800-tal utvidgades Haga i relativt snabb takt (a.a.). För att stötta invånarnas låga ekonomiska status öppnades flera sociala anstalter, bl. a. en fattigvårdsinrättning, ett sopphus, en sjukstuga och den Willinska fattigfriskolan (a.a. sid. 197).

Omkring 1850, då Göteborgs stora industrier etablerades, ökade inflyttningen markant och Haga genomgick en intensiv utbyggnadsperiod. På 30 år ökade invånarantalet från ca 3000 till 10000 personer. Bostäderna som byggdes var främst ämnade för arbetarna. Ytterligare allmänna byggnader och välgörehetsinrättningar så som folkbibliotek, skolor, kyrka och tvättanstalt tillkom (a.a. sid. 198). Med undantag för en ordentlig dipp under första halvan av 1900-talet har befolkningen fortsatt öka sedan dess (a.a. sid. 199).

På 1930-talet började områdets framtid diskuteras och flera planer presenterades under årens lopp men det var först framåt 1960 som upprustningsprogrammen trädde i kraft (a.a. sid. 200). Stadsbyggnadskontoret framhåller (a.a. sid. 201) hela Haga som en kulturhistoriskt värdefull miljö.

Kommendantsängen har en kilformad utbredning, gränsande till Skansberget i norr och flankerat av Linnégatan och Övre Husargatan ner mot Linnéplatsen. Stadsdelen domineras av kringbyggda kvarter med stenhus i fem till sex våningar. Arkitekturen är tidstypisk för perioden 1900-1935 och innehåller, enligt stadsbyggnadskontoret (a.a. sid. 218), värdefulla exempel på nationalromantik, 1920-talsklassicism och "funkis". Husen vid Linnégatan är mer påkostade med utsmyckade fasader och förträdgårdar (a.a.).

Till 1868 rådde Älvsborgs Kungsladugård över Kommendantsängen och marken användes bl.a. till bete för officerarnas hästar. Omkring sekelskiftet 1900 började området fyllas med bebyggelse efter en stadsplan som upprättats några år tidigare. Centralt var en ny bred "aveny", Linnégatan med bostäder på vardera sidan. Fastigheterna utgjordes i huvudsak av slutna stenhuskvarter samt några friliggande landshövdingehus vid Skansberget och ut mot Linnégatan. Under perioden 1965–80 revs och ersattes stora delar av bebyggelsen. (a.a. sid. 216)



Figur 34. Haga nygata
(Foto: Nanna Nordin, 2015)



Figur 35. Linnégatan
(Foto: Nanna Nordin, 2015)

Göteborgs stads översiktsplan

Vad är en översiktsplan?

”Översiktsplanen är en kommunal långsiktig vision om användning av mark- och vattenområden och bebyggelseutveckling[...] Översiktsplanen ska redovisa[...] kommunens syn på hur den byggda miljön ska utvecklas och bevaras samt hur kommunen tillgodoser riksintressen[...] Beslut om översiktsplanens aktualitet ska tas under varje mandatperiod[...] Översiktsplanen ska ge vägledning för beslut i kommunen och för andra myndigheter men den är inte juridiskt bindande[...] Kommunen ska samråda kring förslaget till ny översiktsplan och, efter justeringar med anledning av de synpunkter som framkommer, ska förslaget ställas ut. Efter utställningen antas planen av kommunfullmäktige[...] Översiktsplanen har en planeringshorisont på ungefär 20 år[...]” (Göteborgs stad. 2009, sid. 44)

-Allmänna mål och strategier (Göteborgs stad. 2009, sid. 59)

- *Utformningen av gator och platser ska bidra till att stärka stadens identitet och ge möjlighet till möten mellan människor.*
- *Möjligheter till ett rikt stadsliv som kännetecknas av komplexitet, med många funktioner som blandas i ett område och en visuell mångfald.*
- *Stadens rum planeras framförallt utifrån människans sätt att röra sig till fots och på cykel.*
- *Stadens stadsbyggande ska, i både helhet och detaljer, genomsyras av en strävan mot ett mer miljöanpassat byggande.*
- *Vatten och grönt ska tas tillvara och utvecklas som resurser i stadsbyggandet. Stränder, hav, sjöar, älv och åar ska vara tillgängliga för alla.*
- *Vid planläggning av stora omvandlingsområden skapa planmönster och markanvisningar så att områdena kan få en varierad utveckling.*
- *Utforma nya byggnader så att de berikar staden med hänsyn till de historiska spåren, den omgivande bebyggelsen och människors behov.*
- *Olika förutsättningar och värden i staden tas tillvara vid stadsutvecklingen.*

Gullbergsvass/Vision Älvstaden

De kommande 20-40 åren satsar Göteborgsstad på att omvandla Gullbergsvass till en ny stadsdel (Stadsbyggnadskontoret 2. 2014, sid. 23). Det är kategoriserat som förnyelseområde i översiktsplanen (Göteborgs stad. 2009, sid. 108) och ska utvecklas mot en blandstadskaraktär. I planbeskrivningen till Västlänken (Stadsbyggnadskontoret 2. 2014, sid. 23) nämns att Skansen Lejonet och Gullberget skulle kunna bli navet i en eventuell ny park.

Vision Älvstaden antogs av kommunfullmäktige i oktober 2012 och syftar till att dirigera områdets utveckling enligt ledorden; Hela staden – Möta vattnet – Stärka kärnan (Stadsbyggnadskontoret 1. 2014, sid. 9).

Inom visionen har följande mål specificerats för Gullbergsvass (Stadsbyggnadskontoret 1. 2014, sid. 9)

Mål för Gullbergsvass

(Stadsbyggnadskontoret 1. 2014, sid. 9)

- *Stärkas med ett blandat innehåll och lokala kvalitéer, samt en ny större park*
- *Närma sig vattnet med promenadstråk utefter älven.*
- *Hur Mårten Krakowgatan kan omgestaltas till stadsgata ska studeras vidare.*

trygg

spännande

flexibel

hållbar

Begreppet blandstad

Blandstad är ett begrepp som kommit att användas flitigt inom landskapsarkitektur och stadsplanering. Uppenbart handlar det om variation men någon entydig definition finns inte. Göteborgs översiktsplan tar avstamp i människans upplevelse och strävan mot en trygg, spännande, hållbar och flexibel stad där alla är välkomna. Vidare beskrivs gatumiljön som den primära arenan för dessa ändamål. Omväxling ska genomsyra stort som smått och kan ta sig uttryck i form av finmaskiga kvarter, funktionsblandning inom kvarteret, skiftande ålder på bebyggelse och olika upplåtelseformer. Breda trottoarer kan hysa flera användningar och det bör finnas ett samspel mellan ute och inne med publika bottenvåningar som kan förändras över tid (Göteborgs stad. 2009, sid. 108).

Kulturprogrammet

Göteborgs kommunfullmäktige har satt upp ett mål om att staden ska bli ledande inom kultur och evenemang (Göteborgs stad. 2014, sid. 11). År 2013 antogs ett kulturprogram som ska stödja och visa vägen i utvecklingsarbetet fram till 400-årsjubiléet 2021. I och med antagandet blev kultur en av fyra grundpelare i visionen om ett hållbart samhälle, jämte de sedan tidigare etablerade sociala, ekologiska och ekonomiska perspektiven (a.a. sid. 9).

Staden beskrivs som präglad av kulturell mångfald och det betonas (a.a. sid. 12) att denna variation är att betrakta som en tillgång. Stor vikt läggs vid att alla ska kunna delta i kulturverksamheten och ha möjlighet till inflytande över dess utbud, innehåll och utformning. Som ett led i detta eftersträvas ett brett spektra av forum (a.a. sid. 20).

Satsningar på kultur motiveras (a.a. sid. 11) med att det är stärkande för social sammanhållning, invånarnas allmänna välbefinnande samt dessutom för stadens näringsliv, arbetsmarknad, turism, profil och attraktionskraft. Programmet har tre överlappande fokusfält; konstpolitik, kulturpolitik och kulturplanering som binds samman genom interkulturell dialog (a.a. sid. 9). Med utgångspunkt i dessa fält har följande kulturstrategiska mål formulerats (a.a. sid. 15).

- *skapa goda och hållbara villkor för konsten och konstnärerna*
- *främja delaktighet, interkulturell dialog och människors lust och motivation att ta del av och utöva konst och kultur*
- *skapa en attraktiv livsmiljö i staden*

Kulturplanering handlar om att ta tillvara kulturella resurser i syfte att skapa en socialt hållbar och attraktiv livsmiljö samt stärka stadens identitet och profil. Begreppet omfattar ett brett spektra av uttryck och engagemang. Exempelvis kan det röra sig om stadsodling, konst eller idrott. Ambitionen är att stötta och uppmuntra kommunikation mellan människor. Därför utgör mötesplatser en central komponent och fokus ligger på stadens offentliga rum (a.a. sid. 22).

Gullbergets och i synnerhet skansen Lejonets historiska förankring gör kulturarv till en angelägen fråga. Vidden av begreppet sträcker sig långt bortom enkla och uppenbara företeelser. I programmet, beskrivs det med följande ord: "Kulturarv betyder olika saker för olika människor vid olika tider och är därigenom nästan lika komplext som samhället självt." (a.a. sid. 20). Det omfattar både materiella och immateriella uttryck, så som traditioner, språk, konstnärliga verk, historiska lämningar, arkiv-/föremålsamlingar och kulturmiljöer/-landskap (a.a.). Hur oerhört stor betydelse allt detta har för grupperns identitet exemplifieras (a.a.) med förekomsten av kulturarvsdestruktion i krigssituationer.

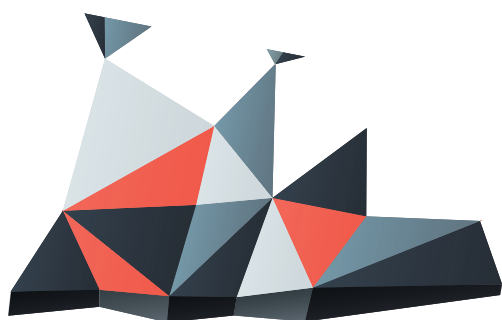
Arv bidrar med djup och förankring men för att skapa stabilitet och stimulans räcker det inte att upprätthålla status quo. Väsentligt är istället att föra en utveckling där alla känner delaktighet (a.a.). Tillgänglighet utgör en knäckfråga som behöver ses över på flera plan, med hänsyn till olika personers och grupperns förutsättningar. Dels handlar det om fysisk tillgång och närhet men även information och kommunikation i olika sammanhang behöver tillgodoses (a.a.).

På samma sätt som det utarbetas trafikplaner och liknande föreslås (a.a. sid. 23) att behov och önskad utveckling konkretiseras när det gäller kulturen. Som ett incitament nämns (a.a.) att sociotopkartor skulle kunna kompletteras med fler kulturparametrar. Perspektiven behöver sträcka sig allt ifrån lokal, stadsdelsnivå, till helhetsgrepp över stadens samlade utbud och kommunikationer (a.a.).

En stimulerande helhet kräver att stadens olika komponenter flätas samman. För att skapa en hållbar materiell grundstruktur, vari det immateriella kan ta plats, behövs långsiktiga perspektiv i byggandet, dock inte sagt att allt bör anta permanent form. Visionen är (a.a.) en kontinuerligt fungerande sammanfogning av hårdgjort, grönska och vatten samt därutöver tillfälliga förändringar i stadsbilden genom sådant som evenemang och utställningar.

Nationella kulturpolitiska mål (a.a. sid. 15)

- främja *allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor*
- främja kvalitet och konstnärlig förnyelse
- främja ett levande *kulturarv som bevaras, används och utvecklas*
- främja internationellt och *interkulturellt utbyte* och samverkan
- särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur



Figur 36. Logga, Kulturprogrammet
(Illustration: Göteborgs stad. 2014, sid. 1)

Mål med kulturplaneringen (a.a. sid. 22)

- skapa en attraktiv livsmiljö i staden
- göra stadens karaktär och historia tydlig
- skapa goda förutsättningar för hållbar utveckling
- öka göteborgarens möjlighet till inflytande över den fysiska miljön

Strategiska framtidsfrågor (a.a. sid. 25)

- Infoga kulturplanering som en integrerad del av planprocessen
- Utarbeta kulturplaner för stadens olika områden
- Utveckla och skapa förutsättningar för permanenta, icke-permanenta och spontana mötesplatser och sociala och kulturella knutpunkter
- Förstärka och utveckla stadens gröna, blå och urbana strukturer
- Optimera den fysiska och mentala tillgängligheten till stadens rum

Västlänken

Grundmålet med Västlänken är att effektivisera tågtrafiken genom att bygga en järnvägstunnel som innebär att pendeltåg och regiontåg slipper angöra säckstationen vid Göteborgs Central (Stadsbyggnadskontoret 2. 2014, sid 3).

Stationer planeras vid Göteborgs Central, Haga och Korsvägen, samtliga ges i detaljplan möjlighet att byggas med två plattformar och fyra spår. Mellan stationerna utformas tunneln för dubbla spår, delvis med en parallell servicetunnel. Totalt handlar det om ca 8 km räls på en sträcka mellan Gullbergsvass och Almedal, 6 km genom tunnel, varav 4 i berg och resterande i lera. De delar som går igenom berg drivs fram under mark medan de i lera anläggs uppifrån, via schakt (a.a. sid. 5-6).

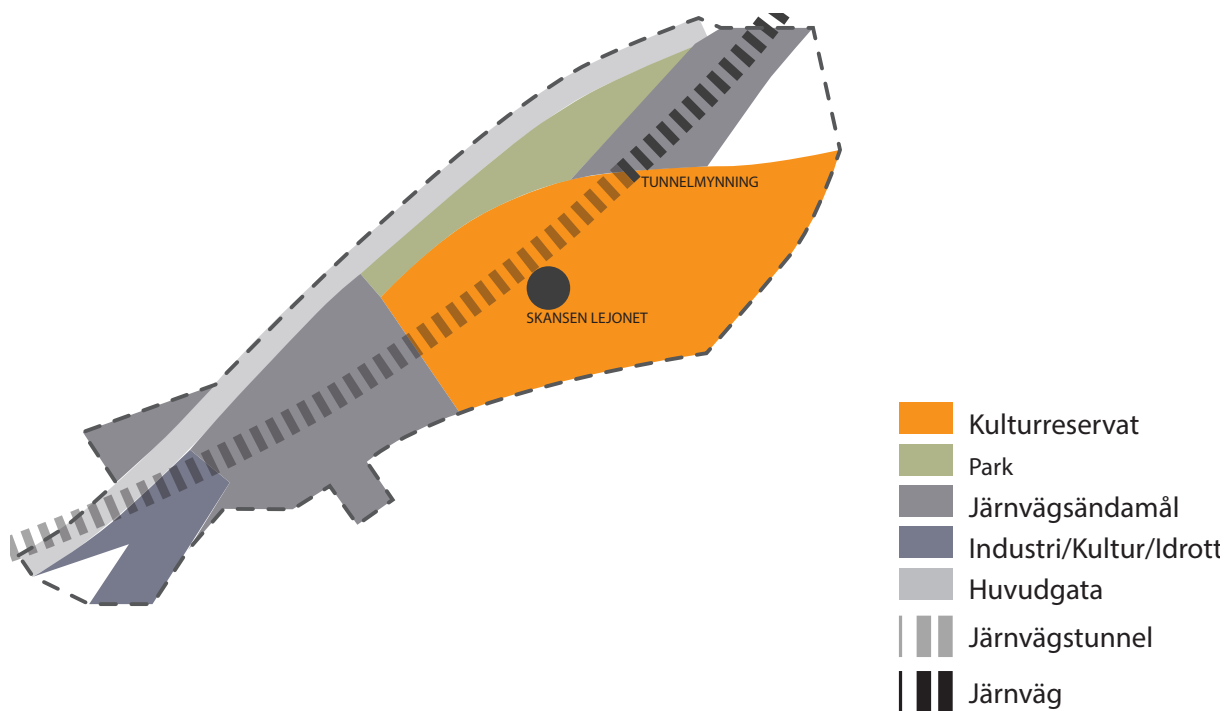
Tunneln kräver en skyddszon vars storlek beror på om den konstrueras i berg eller i lera/jord. Zonen tillfaller den fastighet som bildas för järnvägsanläggningen och ovanför skapas restriktioner för markanvändningen (a.a. sid. 1).

Planområdet är enligt översiktsplanens markanvändningskarta reserverat för kommunikation; järnväg och sträckan bedöms vara av såväl regionalt- som riksintresse (a.a.). Figurerna på följande sida redovisar närmare markanvisningar enligt det aktuella detaljplaneförslaget.

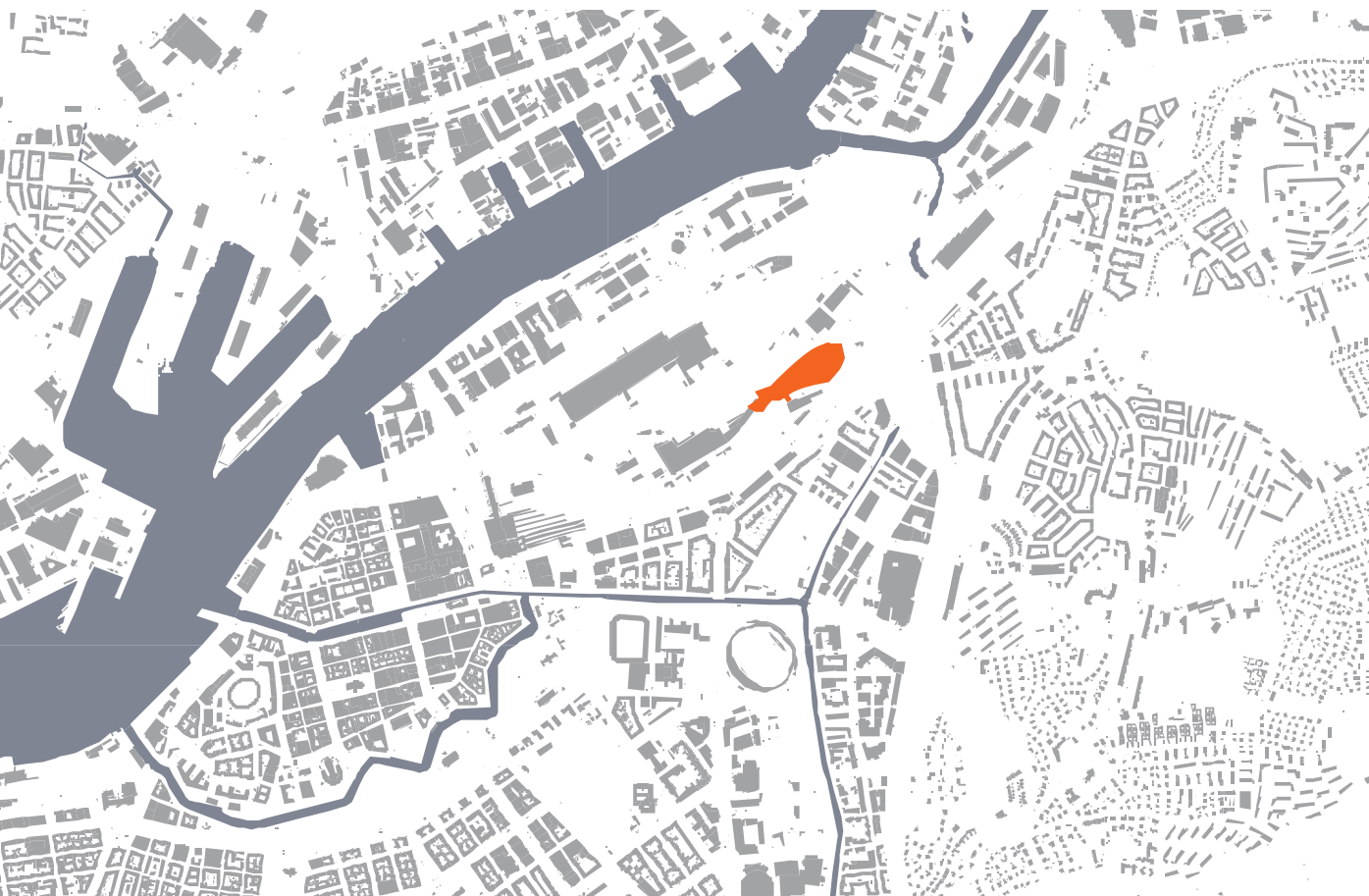
Tidplan för Västlänken (Stadsbyggnadskontoret 2. 2014. sid. 51)

- Samråd: 4 kvartalet 2013
- Granskning: 1 kvartalet 2015
- Antagande: 3 kvartalet 2015
- Om detaljplanerna inte överklagas fastställ de fem veckor efter antagande.
- Förväntad byggstart förberedande ledningsomläggningar: 2 kvartalet 2017
- Förväntad byggstart järnvägsanläggning: 1 kvartalet 2018
- Färdigställande: 4 kvartalet 2026

MARKANVISNINGAR ENLIGT DETALJPLAN



Figur 37. Aktuellt markanvändningsförslag vid Gullberget (Illustration: Nanna Nordin, 2015, baserat på detaljplaneutsnitt från kulturmiljöbilaga till MKB för Västlänken, Tyréns; Stadsbyggnadskontoret. 2014, sid. 27-28)



Figur 38. Orienteringsfigur för detaljplaneområde vid Gullberget (Illustration: Nanna Nordin, 2015, underlag baserat på data från Lantmäteriet, © Lantmäteriet, i2014/764)

Tunneln passerar under Gullbergsvass och mynnar på Gullbergets nordöstra sida. Där finns ett betongtråg som leder vidare upp till en ny bro över E6. I den aktuella planbeskrivningen från 2014 understryks (a.a. sid. 23) att tråget bör utformas med hänsyn till Skansen Lejonets betydelse för landskapsbildningen.

”Det är viktigt att skansen Lejonet behåller sin monumentala roll och fortsätter vara ett landmärke och en ikonbyggnad i Göteborg och inte störs visuellt av betongtråget och en tunnelmynning strax nedanför skansen Lejonet.”
(a.a. sid. 23).

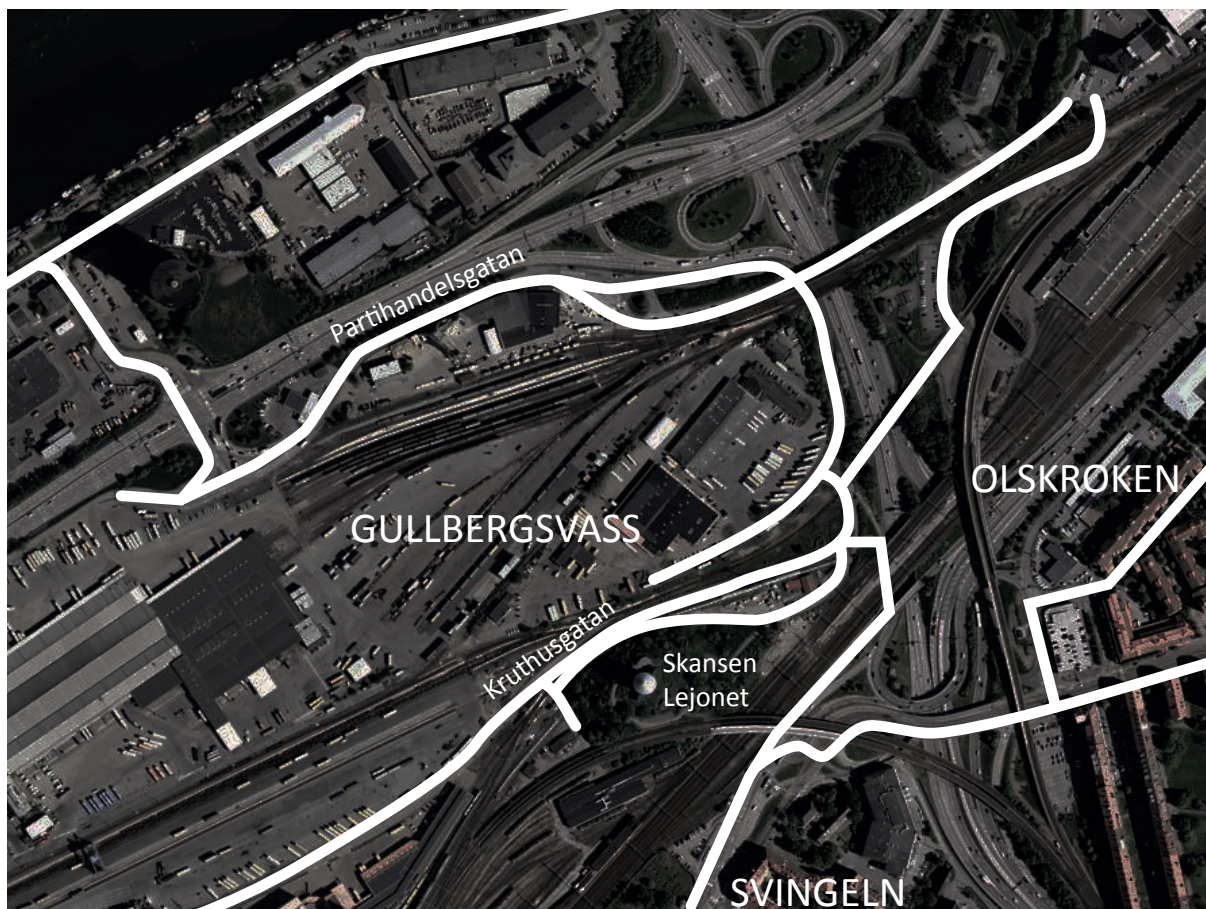
I en bilaga till planbeskrivningen (Tyréns; Stadsbyggnadskontoret. 2014, sid. 31) redogörs för hur förslaget påverkar området som kulturmiljö. Bedömningen är (a.a.) att det får betydande irreversibla konsekvenser i och med att fast fornlämning tas bort. Ingreppen gör ingen större skillnad för platsen som landmärke men håltagningen innebär ett intrång i försvarsklippan och sprängningen medför att byggnaden löper risk att skadas (a.a.).

Planbeskrivningen stipulerar också (Stadsbyggnadskontoret 2. 2014, sid. 23) att Gullberget ska vara tillgängligt både för det framtida Gullbergsvass och för områdena söder om Skansen, Redbergsplatsen/Olskroken. Tanken är att stadsdelarna ska länkas samman via en gång-/cykelväg ovanför tunneltråget (a.a.). Idag löper ett övergripande cykelstråk längs Kruthusgatan med anslutningar mot centralenområdet i väster, Gamlestaden respektive Norra Gårda/Olskroken i öster och Gullbergsstrand i norr, se figur 41 på nästa sida.

Enligt planen (Stadsbyggnadskontoret 2. 2014, sid. 23) kommer de befintliga gång-/cykelvägarna utmed Kruthusgatan och Gullbergsgatan ersättas med nya och på bron till Posten dras en ny jämte Västlänksbron. Befintliga kopplingar för fotgängare, över E6 via godstågsviadukten mellan Olskroken och Gullbergsvass/Partihandels-området, ska bevaras och får inte inskränkas (a.a. sid. 12).

Kruthusgatan fyller flera betydande funktioner. Tillsammans med Stadstjänaregatan är den ett riksintresse för kommunikation, detta i och med anslutningen till den kombi-terminal som finns i Gullbergsvass (a.a. sid. 12). Gatan utgör också en alternativ utfart för bilister från centralenområdet mot E45. Då Västlänken skär av Kruthusgatans nuvarande dragning föreslås att den flyttas en bit norr ut och kopplas samman med Gullbergsvägen så att den förblir genomgående. Skansen Lejonet ska kunna nås med bil via en ny lokalgata från Gullbergsgatan söderut, under Västlänken (a.a. sid. 24).

Vid tunnelmynningen ligger trågets bottennivå på cirka -1,3 meter under nollplanet medan väggarna har en konstant nivå på +4 meter för att skydda mot översvämningar (a.a. sid. 23). Dimensionerna har räknats fram efter analyser av extrem nederbörd, framtida havsnivå samt flöden i vattendrag och de ska hålla för hela den tekniska livslängden på 120 år, från driftstart (a.a. sid. 10). För att undvika negativa konsekvenser för tillgängligheten, vistelsekvaliteterna och stadsbilden rekommenderas i planbeskrivningen (a.a. sid. 53) att tråget övertäcks. Enligt detaljplanen är det möjligt att göra detta med ett planterbart bjälklag från mynningen och upp till 100 meter österut (a.a. sid. 23).



Figur 39. Gång-/cykelstråk
(Illustration: Nanna Nordin, 2015, med ortofoto från Eniro [online] <http://kartor.eniro.se/?q=g%C3%B6teborg>, 2015-04-29)

Västsvenska paketet

Västlänken är en del i Västsvenska paketet, ett samarbetsprojekt som syftar till att främja tillväxt och ett mer hållbart transportsystem i regionen. De inblandade parterna är Göteborgs Stad, Västra Götalandsregionen, Göteborgsregionens kommunalförbund, Region Halland, Västtrafik och Trafikverket. Samarbetet har pågått sedan början av 2000-talet och Västlänken är den enskilt största satsningen (Stadsbyggnadskontoret 2. 2014, sid. 5-6).

Västsvenska paketets mål (Stadsbyggnadskontoret 2. 2014, sid. 5-6)

- *Större arbetsmarknadsregioner*
- *En attraktiv kärna och utveckling längs huvudstråken*
- *En konkurrenskraftig kollektivtrafik*
- *En god livsmiljö*
- *Kvaliten för näringslivets transporter förbättras och stärker den internationella konkurrenskraften.*

Olskroken planskildhet

I norr, öster om järnvägens passage av E6, ansluter Västlänken till projekt "Olskroken planskildhet", en trafikapparat som kopplar samman de nya spåren med Norge/Vänerbanan och Bohusbanan (Stadsbyggnadskontoret 2. 2014, sid. 19).

Projekten pågår parallellt men drivs separat med olika finansiering. Av tekniska skäl krävs att de båda genomförs samtidigt. Även järnvägsplanernas giltighet förutsätter koordination. Samråd för "Olskroken planskildhet" är planerat till hösten 2015. I Olskroken berörs huvudsakligen ytor som redan idag används för transporter och logistik (Stadsbyggnadskontoret 2. 2014, sid. 7).

Götaleden

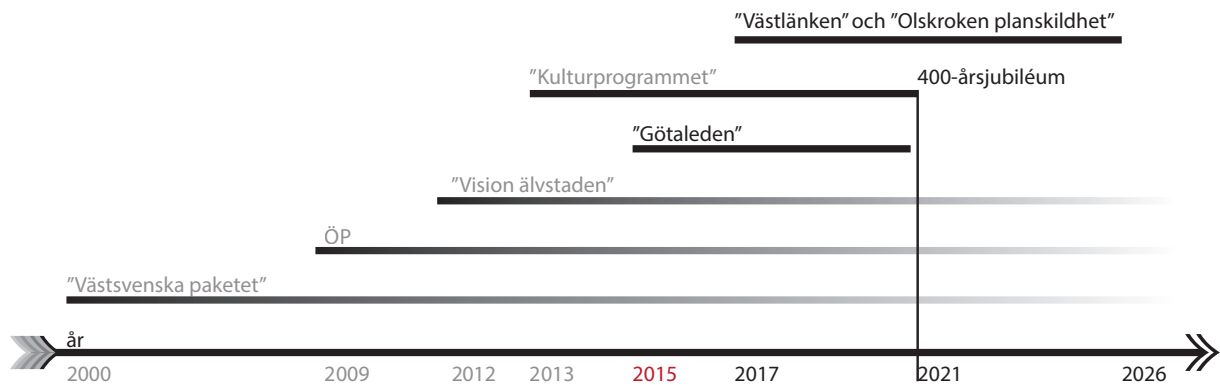
I februari 2013 fick stadsbyggnadskontoret i uppdrag av byggnadsnämnden att upprätta en detaljplan för området Götaleden mellan Stadstjänaregatan och Falutorget. Syftet med planen är att koppla samman Gulbergsvass och kajen med centrum samtidigt som leden får fortsätta fungera som genomfart (Stadsbyggnadskontoret 1. 2014, sid. 8). För att åstadkomma detta ska vägen sänkas enligt något av alternativen nedan (a.a. sid. 8-9).

Parallellt med detaljplanen tar Trafikverket fram en vägplan för E45 där det aktuella området ingår. Byggstart är planerad till 2015 och projektet beräknas vara färdigt 2020 (a.a. sid. 9).

Planalternativ för sänkning av Götaleden (Stadsbyggnadskontoret 1. 2014, sid. 8-9)

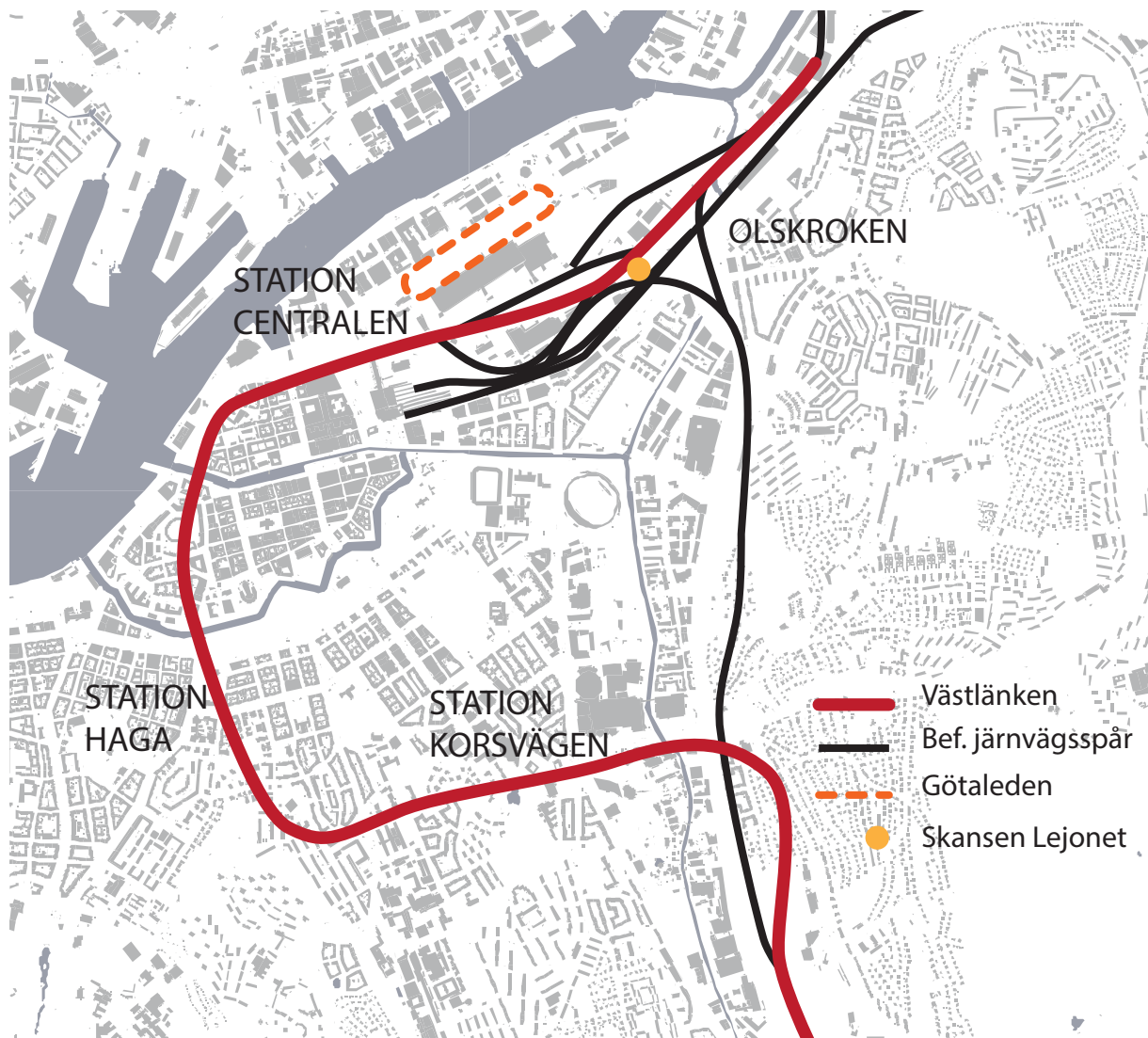
- 1. Programalternativ; innebär att Götaleden sänks ned ytterligare cirka 200 m öster om Stadstjänarebron och att en ny bro över leden byggs i det läget. Bron fungerar som en lokal koppling till Gullbergsstrand och ersätter den funktion som Stadstjänarebron har idag.*
- 2. Stadsgata; alternativet innebär att Götaleden omgestaltas till stadsgata. Utformningen kan ske som en bred stadsgata eller som flera parallella gator i öst-västlig riktning.*
- 3. Sänkning; scenariot innebär att leden sänks och utformas med branta slänter (lutning 5:1). Kopplingar över utformas som flacka broar. Alternativet innehåller i scenariobeskrivningen två brokopplingar.*
- 4. Överdäckning; scenariot innebär att leden sänks ner och däckas över. En framtida områdesstruktur påverkas av placering av på- och avfarter, vilka lägger fast möjliga lägen att korsa överdäckningen i markplan.*

SAMLAD TIDSLINJE, PLANER & VISIONER



Figur 40. Samlad tidslinje över planer och visioner (Illustration: Nanna Nordin, 2015)

SAMLAD PLAN, AKTUELLA TRAFIKPROJEKT



Figur 41. Översiktssbild av aktuella trafikprojekt (Illustration: Nanna Nordin, 2015, underlag baserat på data från Lantmäteriet, © Lantmäteriet, i2014/764)

Slutsatser

Skansen Lejonet tjänade aldrig fullt ut det syfte den en gång konstruerades för men synligheten, i och med dess strategiska läge, har bidragit till att den blivit en stark stadsymbol och landmärke. I synnerhet det senaste århundradet har dock inneburit förändringar gällande detta. Framförallt har den nära omgivningens bebyggelse resulterat i begränsad sikt och tillgänglighet. Numera kringskärs berget av infrastruktur vilken gör det svårt att närma sig och överhuvudtaget hitta vägen.

Jämfört med den samtida Skansen Kronan som genomgått en liknande utveckling, avseende bruksfunktion och sikt, är Lejonets status som besöksmål lågt. De båda skansarna befinner sig i vitt skilda situationer vad gäller att komma allmänheten till gagn. Trots att Kronan ligger högre upp och fler trappsteg bort är den mer välbesökt. Troligen hänger det samman med att Skansberget omges av bostäder och sociala funktioner tätt inpå, dessutom med närhet till kommunikationsnoderna Linnéplatsen och Järntorget.

I och med att Gullbergsvass görs om till blandstad uppstår en möjlighet att stärka Lejonets position och funktion. Fler människor kommer röra sig i området och trafikprojektet påverkar flödena. Västlänkens dragning under stadsdelen, med mynning nordost om Gullberget, sätter villkor för markanvändningen. Majoriteten av ytan som täcker den aktuella platsen är enligt detaljplan avsatt för järnvägsändamål och kulturresevat.

Det innebär i stort sätt att dessa ska behållas som de är och vårdas. Norr om berget föreslås parkmark. Ett så skuggigt läge ger tveksamma förutsättningar att fungera som en trivsam och uppehållsvänlig utemiljö. Däremot skulle den kunna fylla en värdefull plats som del i en större helhet. Längst väster ut anges en bit som kultur/idrott/industri. Beteckningen lämnar den öppen för diverse alternativ vilket lär medföra en mängd olika anspråk.

Staden satsar stort på att förbättra transport- och pendlingsmöjligheterna, inte minst i näringslivets intresse. Tanken är att det ska gynna alla men med flera tunga aktörer inblandade kan det vara svårt att skapa utrymme för allmänhetens åsikter i processen. Samtidigt har kommunfullmäktige antagit ett kulturprogram som ska föra utvecklingen mot att befolkningen får ett ökat inflytande över stadens utformning och verksamheter.

Både kulturprogrammet och översiktsplanen lyfter mångfald och hänsyn till historiska spår som betydande i planeringen. Blandstadskonceptet möjliggör för en variation av såväl estetik som funktioner att ta plats i Gullbergsvass. Visionen är att staden ska ligga i framkant med kultur och evenemang till 400 års jubiléet 2021 och väsentligt stärkas som kommunikationsnod i regionen när Västlänken invigs strax därpå. Då utvecklingen planeras kring älven som kärna hamnar Lejonet och Gullberget i en ännu mer central position.

”KVALITATIV MILJÖ”



REKREATION & HÄLSA
TRYGGHET
KULTUR, IDENTITET & MÖTEN

Riktlinjer & förhållningssätt

År 2006 fick Boverket i uppdrag av regeringen att ta fram riktlinjer för den fysiska planeringen i syfte att säkra tillgången på bostadsnära natur. Uppdraget är kopplat till det 15:e nationella miljökvalitetsmålet "God bebyggd miljö" och inbegriper bland annat bevarande, vård och utveckling av grön och vattenområden i tätorter (Boverket. 2007, sid. 3). Skriften *Bostadsnära natur* publicerades 2007 som ett led i arbetet.

"Att i en stillasittande tid skapa grönskande uterum som stimulerar till möten och aktivitet och som ger möjlighet till rekreation och lek för alla åldrar och grupper i samhället, är att skapa förutsättningar för folkhälsa, demokrati och välfärd. Gröna rum som är artrika främjar naturförståelse och bidrar till stadens biologiska mångfald". (Boverket. 2007, sid 9).

Begreppet bostadsnära natur är tänkt att komplettera andra benämningar såsom grönstruktur, grönska och parker (Boverket. 2007, sid 15). Allt ifrån innergårdar och kolonitlotter till parker och stränder etc. omfattas, såväl natur- som kulturlandskap (a.a. sid. 14). Det poängteras (a.a. sid 15) att all bostadsnära natur ingår i grönstrukturen men däremot är inte all grönstruktur bostadsnära. Baserat på hur långt en person är beredd att ta sig, anges 300m som gränsvärde för vad som räknas till bostadsnära (a.a. sid 14).

Tre behov, tillgång, närbarhet och kvalitet, har definierats som utgångspunkt. Tillgång är de faktiska resurserna, närbarhet handlar om såväl faktisk som upplevd tillgänglighet och kvalitet beaktar storlek, innehåll och värden (a.a. sid. 11). Målet är att alla, oavsett kön, etnicitet, funktionshinder, socioekonomisk status och ålder ska ha tillgång till bostadsnära natur av hög kvalitet (a.a. sid. 14).

Vikten av att tillgodose samtliga behov är grundläggande. Olika förutsättningar gör dock att dess inbördes betydelse kan skifta. En tätare bebyggelsestruktur, där tillgången begränsas, fordrar högre standard på närbarhet och kvalitet (a.a. sid. 11).

Ägande och förvaltning pekas ut (a.a. sid. 13) som ett överhängande dilemma. Till följd av försämrade kommunal ekonomi på 1990-talet, har skötseln av befintlig bostadsnära natur och allmän platsmark minskat och således har även kvaliteten på dessa marker sjunkit (a.a.). I och med att kommunerna inte längre har råd med förvaltningen sker en förskjutning av markägandet mot att en större del tillfaller byggherrar i den privata sektorn. Eftersom kommunerna, till skillnad från privata byggherrar, har i uppgift att se till allmänna intressen föreligger nu en risk att dessa intressen nedprioriteras vid exploatering. Hårt bebyggelsetryck kan då leda till att få platser för rekreation, möten och lek blir kvar (a.a.).

Grönstrukturen framhålls (a.a. sid. 20) som en slags fristad i tätorter där miljön till stor del präglas av näringsliv och handel. Genom att inbjuda till rekreation och möten, oavsett inkomst, ålder och etnicitet, bidrar parker och andra grönområden till ökad integration och social sammanhållning (a.a.). Vidare lyfts behovet av närhet till rekreation även från andra platser än bostaden. I synnerhet för grupper som barn, funktionsnedsatta, sjuka, äldre och socioekonomiskt svaga är det viktigt att förse arbetsplatser, sjukhus, daghem och skolor med tillgänglig, kvalitativ grönska (a.a. sid. 24).

Den exploatering och förtätning som flera städer tampas med idag tenderar att generera en fragmenterad grönstruktur med vidsträckta barriärer i form av exempelvis industriområden och trafikimpediment. Detta påverkar inte bara människors utan även djurs och växters möjlighet att förflytta sig.

Begränsningar för de senare kan få alvarliga konsekvenser för ekosystemen och den biologiska mångfalden (a.a. sid. 43). Vad gäller människor påpekas (a.a.) att tillgänglighet också har med information och kunskap att göra. Naturen och närmiljöns roll i våra liv har förändrats och är inte uppenbar på samma sätt som förr. I grunden är vi fortfarande lika beroende av naturens livsuppehållande system men annat konkurrerar om tid och uppmärksamhet (a.a.).

Ekosystemtjänster är ett begrepp som används flitigt idag. Enligt Nationalencyklopedins definition (Nationalencyklopedin. 2015) hänvisar det till nyttor som vi erhåller från naturen och är beroende av. Naturskyddsföreningen delar in tjänsterna i fyra kategorier, försörjningstjänster, reglerande tjänster, kulturella tjänster samt stödtjänster.

Försörjningstjänster syftar på ”färdiga produkter” så som trä, vatten, kött etc. Reglerande tjänster är t.ex. pollinering, luft-/vattenrening och sådant som styr klimat och vattenflöden. Kulturella tjänster gagnar hälsa och känslomässigt välbefinnande, det kan handla om estetik, rekreation etc. Stödtjänster syftar på grundläggande funktioner som utgör förutsättningar för alla andra ekosystemtjänster. Exempel på detta är jordmånsbildning, fotosyntes och biokemiska kretslopp (Naturskyddsföreningen. 2013, sid. 4-5).

För förståelsen av vår relation till dessa system menar Boverket (2007, sid. 78) att den bostadsnära naturen har ett mycket högt pedagogiskt värde. För att stärka dess status och locka människor ut i den kan marknadsföring vara ett betydande medel (a.a. sid. 43). Kvaliteter i anläggningar, såväl biologiska som kulturella och sociala, ernås sällan genom att upprätthålla ett statiskt tillstånd. Snarare handlar det om att tillåta och föra en utveckling.

Generellt finns gott om kapital i exploateringskedet medan mycket lite tilldelas underhåll och successionsinsatser (a.a. sid. 59). Därför lyfts också (a.a.) behovet av strategier för drift och förvaltning i ett långsiktigt perspektiv.

Patrik Grahm och Ulrika A Stigsdotter (2003) har studerat grönskans betydelse för människans hälsa och välbefinnande. Med avstamp i en identifierad problematik kring stress i det västerländska samhället har de genomfört intervjuer och därigenom kunnat påvisa starka samband mellan stressnivåer och vistelse i grönområden (a.a. sid. 1).

Baserat på en samlad bedömning av trötthet, irritation och en känsla att vara jagad sätts ett mått på stressnivå. Materialet innehåller också motsvarande undersökningar kopplat till fysiska besvär som rygg- och huvudvärk men där fann de, emot sina förväntningar, inget samband (a.a. sid. 15).

Utifrån resultaten dras tre grundläggande slutsatser. Till att börja med spelar avståndet till grönområden roll för hur ofta en person besöker dem, ju närmare desto oftare. Nästa berör själva besöken och där utmärker sig tiden som den viktigaste faktorn, ju längre tid spenderad i grönområden desto lägre stressnivå. I den tredje sägs att en bostad med trädgård eller i direkt anslutning till en grönyta utgör den optimala situationen (a.a. sid. 16).

Till grund för slutsatsen om ett optimalt läge ligger resultat som indikerar dels att närheten i sig bidrar till lägre stressnivå (a.a. sid. 15) samt att de som bor på det viset dessutom använder extensiva grönområden oftare (sid. 14). Studien tyder också på att innerstadsbor har högre stressnivåer än de som bor i förorter (a.a. sid. 12). Detta förhållande verkar överensstämma med att 70% av innerstadsborna önskade besöka grönområden oftare, jämfört med 66% bland personer i förorten. Brist på tid, följt av för långa avstånd, uppgavs som främsta anledning till att besöken var färre än önskat (a.a. sid. 10).

Utbildning, ekonomi och social status har enligt den här studien föga betydelse för användandet, såväl vad gäller besöksfrekvens som spenderad tid (a.a. sid. 8; 11). En generell känsla av otrygghet uppgavs som en viktig anledning till att undvika grönområden kvällstid. Däremot svarade en relativt liten andel att de befارade stöta på obehagliga personer (a.a. sid. 10). Huruvida de som hyste oro inför eventuella möten också hade andra gemensamma nämnare, som exempelvis genus, framgår inte.

Grahn och Stigsdotter menar (a.a. sid. 16) att den allt mer utbredda stressen utgör ett stort och kostsamt folkhälsoproblem. De förordar att en del av resurserna som nu läggs på att medicinskt behandla stressrelaterade besvär istället används till att skapa en grönare omgivning, i förebyggande syfte. Att investera i trädgårdar, parker och naturlika miljöer ses som ett effektivt, demokratiskt och relativt billigt sätt att komma till rätta med problemet (a.a.).

Genomsnittsoversikt

Avstånd till grönområde - besök per vecka (Grahn & Stigsdotter. 2003, sid. 11).

50 meter - 3 till 4 gånger

300 meter - 2,7 gånger

1000 meter - 1 gång

I innerstaden är det i snitt 50 meter längre än i förorter till närmsta grönområde. (a.a. sid. 13)

En person går i snitt 204 meter på fem minuter, räknat på barn, vuxna och gamla. Räknat på enbart vuxna tillryggalägger en person i snitt 325 meter på fem minuter (a.a. sid. 14).



Figur 42. Grönstruktur idag

(Illustration: Nanna Nordin, 2015, med ortofoto från Eniro [online] <http://kartor.eniro.se/?q=g%C3%B6teborg>, 2015-04-29)

Slutsatser

När Gullbergsvass byggs om och byter infrastrukturimpediment mot blandstad medföljer ett ökat behov av grönska i stadsdelen. Sannolikt skulle ett blågrönt system av oaser och länkar bidra till en intressant, hälsofrämjande och stabil miljö.

Genom att införliva Gullberget och utveckla marken omkring till park skulle platsen kunna fungera som ett rekreativt ankare i en sådan struktur. Även för närområdena Stampen och Svingeln, där tillgången på parkmiljöer nu är undermålig, hyser ett extensivare grönområde kring Gullberget stor potential. Om det ska vara till gagn för de boende i vardagen krävs dock att tillgängligheten ökar avsevärt.

Som nämnt tidigare är det angeläget att hålla fritt från bebyggelse intill berget i syfte att värna dess status som historiskt landmärke. Detta handlar främst om att bevara sikt och låta bergets kontur framträda. Att anlägga en park vore därför motiverat även av kulturhistoriska skäl. Så attraktiv mark lär det dock göras anspråk på från flera håll och det kan finnas anledning att inkorporera flera funktioner, utöver direkt rekreation.

Det centrala läget innebär också en väsentlig möjlighet i fråga om representation för staden. Med vyer ifrån tågen och närhet till resecentrum sätts platsen i en entréposition med goda förutsättningar att locka besökare.



2

Figur 44. Gasklockan
(Foto: Nanna Nordin, 2015)



3

Figur 45. Mosaiska begravningsplatsen
(Foto: Nanna Nordin, 2015)



4

Figur 46. Norra Ågatan
(Foto: Nanna Nordin, 2015)



1

Figur 43. Gullberget
(Foto: Nanna Nordin, 2014)



5

Figur 47. Stampens kyrkogård
(Foto: Nanna Nordin, 2015)

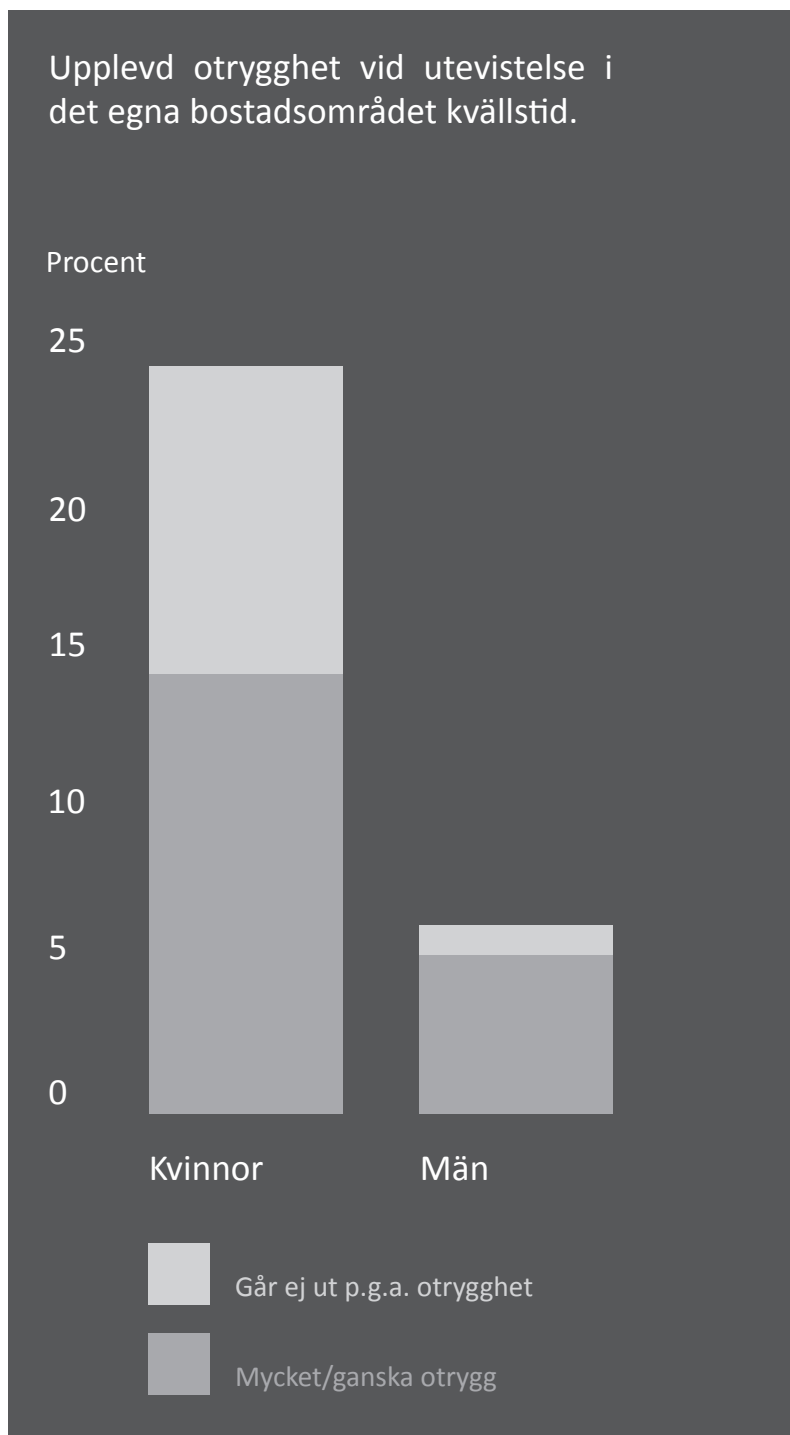
Siffror, upplevelse & utformning

Genom intervjuer (bilaga 1) har framkommit att ett betydande antal människor uppfattar området vid Gullberget som otryggt, i synnerhet kvinnor. Kopplat till miljöns karaktär verkar detta bekräfta ett återkommande mönster i landets storstäder. Brå, Brottsförebyggande rådet, har sedan 2006 genomfört undersökningar av brottstatistik och den upplevda tryggheten bland befolkningen.

Varje år sammanställs resultaten i ett dokument kallat, *Nationella trygghetsundersökningen* (Brottsförebyggande rådet. 2015, sid. 14). Statistiken tyder på att otrygghet är starkt kopplad till mörker och därför ökar kvälls- och vintertid. Framför allt är det kvinnors upplevelse och i förlängningen rörelse som påverkas av detta (a.a. sid. 8).

Diagrammet här intill bygger på data från 2014 där 14 procent av kvinnorna uppgav att de kände sig ganska eller mycket otrygga med att gå ut ensamma på kvällen i det egna bostadsområdet, medan samma svar från männen landade på 5 procent. Skillnaderna mellan män respektive kvinnor ökar ytterligare då känslan av otrygghet resulterar i att 10 procent av kvinnorna undviker att gå ut över huvudtaget, motsvarande 1 procent bland männen (a.a. sid. 89).

Mätningarna visar dock även (a.a. sid. 8) att majoriteten av såväl män som kvinnor känner sig tryggare idag än vid start, 2006. Andelen personer som känner sig otrygga när de går ut ensamma sent på kvällen i det egna bostadsområdet låg i den senaste undersökningen på 15 procent, en minskning med 6 procentenheter (a.a.). Tryggast känner sig i allmänhet de i åldern 45-54 år och otryggast de på 65-79 år, samt för kvinnor även de på 20-24 år (a.a. sid. 89).



Figur 48. Otrygghet vid utevistelse, kvällstid
(Diagram: Nanna Nordin, 2015,
baserat på data från Nationella trygghetsundersökningen, BRÅ)

Även Boverket tillhandahåller material rörande trygghet och säkerhet inom samhällsplanering. Publikationen *Plats för trygghet* (Boverket. 2010) behandlar förhållandet mellan den fysiska miljöns utformning och känslan av trygghet, med fokus på jämställdhet i stads- och tätortsmiljöer. Här identifieras ett antal områden vilka bedöms vara av särskilt stor betydelse i sammanhanget. Bl.a. beskrivs problematik och åtgärder rörande grönska, förflyttning och ljussättning. En av de faktorer som tillskrivs störst betydelse för tryggheten generellt är tillgänglighet (a.a. sid. 19). Dels kan framkomligheten i sig bidra men främst hänger det samman med närvaro av andra människor. Bortsett från sådana mängder att det upplevs trångt, tenderar folk att inge en känsla av trygghet och miljöer som är lättnavigerade, oavsett eventuella funktionshinder, har förutsättningar att locka många (a.a.).

Täta, småskaliga strukturer, där det är lätt ta sig mellan olika målpunkter, uppfattas i allmänhet som tryggare (a.a. sid. 20). Dessvärre innebär dagens samhällsbyggnad förflyttningar över långa avstånd som i hög grad är anpassade efter persontransport med bil (a.a. sid. 19). I en artikel som SCB pulicerat framgår att kvinnor i storstäder reser mer med kollektivtrafik än män och lägger i snitt dubbelt så stor del av sin inkomst på detta (SCB. 2012, sid. 26-27). Ändå följer tidtabellerna typiska "nio till fem" scheman vilket stämmer bättre överens med mäns vardag. Detta i och med att kvinnor fortfarande lägger mer tid på obetalt arbete som att städa, laga mat, ta hand om barn och släktingar etc., företaganden som medför komplicerade rörelsemönster och tidplaner (Boverket. 2010, sid. 19).

Precis som dessa sysslor äger rum i hemmet har kvinnor länge förknippats med den privata sfären, vilket avspeglas i den offentliga miljön där uttryck som manifesterar traditionellt manliga verksamheter är överrepresenterade. Det handlar om t.ex. statyer, gatunamn och kulturminnesförklarade arbetsplatser (a.a. sid. 21).

Genom att upplåta mer utrymme och uppmärksamhet åt kvinnor i det offentliga rummet lockas sannolikt också fler att ta plats (a.a. sid. 19). Vad gäller kulturarvmiljöer för övrigt, betonas dess potential att bidra till gemenskap, förutsatt att alla har tillgång till dem. Viktigt ur ett trygghetsperspektiv är då att platsen i fråga ser omhändertagen och inbjudande ut (a.a. sid. 21). Om den verkar övergiven, misskött och oplanerad är risken stor att det leder till otrygghet. Skötsel och underhåll kan därför spela en avgörande roll för användningen (a.a. sid. 33).

Likaså behöver grönområden genomtänkt utformning och eftersyn (a.a. sid. 40). Människors olika preferenser gör det dock till en invecklad uppgift. Det som tilltalar en person kan vara orsak till oro för någon annan. T.ex. är planteringar på långt avstånd från gångvägen positivt för den fria sikten men gör samtidigt platsen svåråtkomlig för den med nedsatt rörlighet. Därtill finns ytterligare avväganden inom andra områden. Utmaningen ligger i att förena trygghetskapande åtgärder med sociala, estetiska, ekologiska och kulturhistoriska värden (a.a. sid. 40-41).

Birgitta Andersson (2001) har drivit ett forskningsprojekt vid Lunds universitet, där kvinnors upplevelser och ageranden i trafikmiljöer studerats. I rapporten *Rädslans rum* (Andersson. 2001, sid. 57) trycker hon på att det finns en väsentlig skillnad mellan säkerhet och trygghet och att dessa aspekter kan stå i konflikt med varandra. Det framkommer att flera av kvinnorna som deltagit i studien, till följd av otrygghet, väljer färdvägar som är riskfyllda avseende trafiksäkerhet. T.ex. om en gångtunnel, vars ändamål är att undvika olyckor, upplevs otrygg att färdas genom kan valet istället falla på att korsa vägen. Det kan också handla om att ta sig fram längs trafikerade vägar hellre än separata gång- och cykelbanor, parkera på gatan istället för i garage eller cykla utan lyse av rädsla för att bli iakttagen (a.a. sid. 57).

Slutsatser

Här i norr innebär årets mörka månader att ljussättning utgör ett betydande medel som trygghetsskapande åtgärd. Boverket konstaterar (2010, sid. 78) att seende, för de flesta, är oundgängligt när det kommer till att orientera sig, uppfatta detaljer och läsa av andra människor. Ljuskällor och armaturer har dock olika kapacitet och belysning i sig är ingen garanti. Tekniskt sett hänger ett gynnsamt resultat enligt dem (a.a.) på att ljuskällan har god färgåtergivning och att effekt, ljusfärg och temperatur anpassas till reflektionsytan och omgivningen. Hur ljuset riktas och avbländas behöver också tänkas igenom så att återreflekteringen genererar lagom kontraster (a.a.). Utöver produkternas egenskaper och placering framhålls även vikten av att anläggningen är pålitlig (a.a. sid. 80). Ambitionen att skapa stämningsfull belysning kan hamna i konflikt med krav på rationellt underhåll. För att hantera detta föreslås (a.a.) att ljuskällan integreras i fasader, brofästen, handledare och andra konstruktioner som gör den svåråtkomlig eller mindre synlig.

Sammanfattningsvis kan sägas att en miljö som ger god överblick, är lätt att röra sig i, synligt omhändertagen och välbesökt har förutsättningar att upplevas trygg, medan mörker, förfall och ödslighet är exempel på faktorer som tenderar att orsaka oro. För att stärka tryggheten kan åtgärder så som ljussättning, skötsel och förtydliganden i utformningen tillämpas.

Blandstadskonceptet för det nya Gullbergsvass ser ut att bilda en gynnsam grund då det innehåller många funktioner vilket i sin tur medför att området befolkas över en stor del av dygnet. Även närheten till resecentrum lär bidra till en gedigen genomströmning av människor. Däremot står området Stampen inför en stor utmaning avseende potentialen att tillgodogöra sig Gullberget och skansen som resurs. Detta eftersom infrastrukturapparaten fortsatt kommer kräva trafiklösningar som begränsar möjligheten att röra sig mellan områdena. Framförallt behöver sträckan mellan hållplats Svingeln och Gullberget ägnas stor omsorg.

POTENTIELL OTRYGGHET LÄNGS GC-VÄG, SVINGELN-LEJONET



Figur 49. Gångväg mellan Svingeln och Lejonet (Illustration: Nanna Nordin, 2015, med satellitunderlag från Google [online] <https://www.google.se/maps/@57.7184156,11.9787416,12z>, 2015-04-29)



Figur 50. Genväg till berget (Foto: Nanna Nordin, 2014)



Figur 51. Tunnel under järnvägsspår (Foto: Nanna Nordin, 2014)



Figur 52. Passage i riktning mot Svingeln (Foto: Nanna Nordin, 2014)

Relationen människa - landskap

Sverige har sedan 2011 förbundit sig att införliva den europeiska landskapskonventionen i nationell lagstiftning och politik. Enligt konventionen utgör landskapet en grund för människors hälsa, välbefinnande och estetiska upplevelser. Alla typer av landskap omfattas och förändring ses som en naturlig del av utvecklingen (Boverket 2015). Följande citat redogör för definitionen av begreppet *landskap* samt några av de åtaganden ratificeringen innebär (Europeisk landskapskonvention. 2000).

Utdrag, Europeisk landskapskonvention

”landskap: ett område sådant som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer”

”[...] konstaterar att landskapet spelar en viktig roll av allmänt intresse på det kulturella, ekologiska, miljömässiga och sociala planet, och utgör en resurs som är gynnsam för ekonomisk verksamhet och att skydd, förvaltning och planering av landskap kan bidra till att skapa arbetstillfällen”

”att i lag erkänna landskapet som en väsentlig beståndsdel i människornas omgivningar, ett uttryck för mångfalden i deras gemensamma kultur- och naturarv samt en grund för deras identitet”

Vad dessa formuleringar innebär för den fysiska planeringen i praktiken är svårt att avgöra. Varje specifikt sammanhang kräver anpassning men tydligt är att ambitionen sträcker sig bortom direkt mätbara parametrar och värdesätter människans upplevelse.

Egoz m.fl. menar (2011, sid. 7) att den europeiska landskapskonventionen markerar en historisk vändpunkt i detta avseende då perception ligger till grund för definitionen av landskap och relationer ges samma betydelse som materiella komponenter. I tidigare avtal som behandlat exempelvis kulturarv har fokus legat på att bevara och skydda fysiska lämningar som bedömts särskilt signifikanta. Det centrala är alltså att konventionen går vidare från objektivt vetenskapliga betraktelsesätt till att erkänna och uppmärksamma ogripbara och vardagliga företeelser (a.a. sid. 3).

I boken ”The Right to Landscape: Contesting Landscape and Human Rights” (Egoz m.fl. 2011, sid. 1) används begreppet landskap som ett paraplykoncept för fysiska miljöer, genomsyrade av betydelser. Idén bottnar i att människor anpassar sin omgivning efter behov, att det finns intentioner bakom design och utförande. Materiella resurser tillskrivs mänskliga värderingar varefter miljöer formas. Produkten och produktionen utgör därför tillsammans landskapet. (a.a. sid. 4).

Detta öppnar för ett interdisciplinärt angreppssätt vilket anses nödvändigt i syfte att nå framgång med social rättvisa, hälsa och värdiga livsvillkor, såväl kollektivt som individuellt (a.a. sid. 1). Författarna lyfter en problematik kring hur ägandeskap och ekonomiska intressen tenderar att väga tungt i tvister om markanvändning och resursfördelning. Det kan vara mycket svårt att hävda andra ändamål mot dessa och där kommer paraplykonceptet in. Förhoppningen är att det ska bidra med en elasticitet som gör det möjligt att juridiskt förankra ”mjuka värden” genom landskap (a.a. sid. 8).

Don Mitchell (2007, sid. 29-47) beskriver på ett liknande sätt sociala strukturer och vårt förhållande till den fysiska miljön. Med avstamp i ett samhälle grundat på kapitalism som ekonomiskt system formulerar han sex stycken axiom gällande begreppet landskap. De är en reaktion på och utveckling av en motsvarande samling författad av Peirce Lewis i slutet på 1970-talet (a.a. sid. 29-30).

Axiom 1. *"The Landscape is produced; it is actively made: it is a physical intervention into the world and thus [...] an act of will."* (a.a. sid. 34). Detta uttrycker att landskapet aktivt produceras som en följd av vilja att åstadkomma något. Mitchell konstaterar (a.a.) att motiven påverkas av en mängd faktorer och menar att landskap förstås bäst i vid kontext. Dels handlar det om att studera historiska och tekniska villkor men lika mycket om att se till samtida, sociala tendenser såväl lokalt som utbrett (a.a.).

Axiom 2. *"Any Landscape is (or was) functional."* (a.a. sid. 35). Här bygger han vidare på tanken att det finns avsikter bakom varje miljöns beskaffenhet. Landskapet betraktas som en plats för investering och spekulation, innehållande potentiellt värdegenererande funktioner. Det utgör levnadsmiljö för arbetskraft och konstrueras så att kapital ska kunna cirkulera. Olika grupperns företagen och rörelsemönster samordnas för att hålla en sådan vardag rullande (a.a. sid. 35-38).

Axiom 3. *"No landscape is local."* (a.a. sid. 38). Påståendet återknyter till ovan nämna då det betonar att en snäv geografisk avgränsning ger otillräcklig uppfattning om en situation. Istället förordar Mitchell (a.a. sid. 38-40) att uppmärksamhet riktas mot samband. Produkter och människor transporteras och färdas. Företeelser som tar sig uttryck i miljö kan förekomma på ett ställe till följd av efterfrågan någon annanstans. Processer, beslut och verksamheter bildar sammantaget den intrikata väv som är landskapet (a.a. sid. 38-40).

Axiom 4. *"History does matter."* (a.a. sid. 41). Mitchell syftar här på att varje tid gör avtryck i landskapet vilket sätter villkor för den fortsatta utvecklingen. Med medvetenhet om de ständiga förändringar som pågår framhålls att miljöns utformning samtidigt bidrar till att upprätthålla värderingar. Landskapet liknas vid en reservoar som bär med sig minnen, knutna till individuell och kollektiv identitet. Det representerar historien och uttrycker maktförhållanden som kräver stora insatser för att märkbart rubba (a.a. sid. 41-43).

Axiom 5. *"Landscape is power."* (a.a. sid. 43). Det här är en fortsättning på föregående resonemang där Mitchell går djupare in på hur landskap manifesterar makt. Han beskriver det (a.a. sid. 43-45) som att miljöns egenskaper formar det sociala livet genom att mer eller mindre diktera vilka aktiviteter som kan, får lov eller är tänkta att ta plats. Allt ifrån detaljer i det privata till större samhälleliga strukturer påverkas. Trångmål accepteras, förhandlas och bestrids. För den som inte har kunskap nog om symboler kan det vara svårt att delta i diskursen. På samma sätt som vi anpassar miljön efter behov kan den, vice versa, få beteendemönster att verka självklara och ofrånkomliga. Landskapet är därför inte bara en representation utan även guide och aktör (a.a. sid. 43-45).

Axiom 6. *"Landscape is the spatial form that social justice takes."* (a.a. sid. 45). Med detta slutliga axiom sammanfattas hur landskapet konkretiserar sociala relationer och sätter grunden för dess utveckling. Det är ett resultat av och bevis på de sociala villkoren i samhället. Företeelser både redovisas och görs diffusa. Genom att utforska landskapets historia, bana och maktstrukturer kan något sägas om dess tillstånd och möjlighet att fungera som forum för en rättvis värld (a.a. sid. 45-47).

Aktivitet & sociala stadsrum

En mycket framstående figur inom stadsbyggnadsteori är Jan Gehl, arkitekt och professor i urban design vid Kungliga danska konstakademin. På Gehl Architects hemsida (2015) går att läsa om hans arbete och avtryck. Efter sin examen i mitten på 1960-talet började han studera människor och beteenden i städer. Med avstamp i dessa observationer utvecklade han teorier kring utformning av socialt funktionella och stimulerande stadsmiljöer.

Vidare har teorierna resulterat i ett flertal böcker. Den första och kanske mest kända är "Life Between Buildings", ursprungligen publicerad 1971 under titeln "Livet mellem husene". I boken beskrivs alltifrån miljöpsykologiska idéer till konkreta principer för utformning och mycket handlar om att anpassa omgivningen efter människans mått och uppfattningsförmåga (a.a.).

Att de offentliga rummen är centrala för socialt stabila och livskraftiga samhällen utgör en slags grundtes i Gehls arbete, vilken bottenar i en humanistisk åskådning (Gehl. 2006, sid. 7). För att uppnå stabilitet och stimulans behövs dialog bland invånarna, något som i sin tur förutsätter möten (a.a. sid. 13). Baserat på iakttagelsen att folk dras till folk och händelser menar han (a.a. sid. 23) att miljöer som sjuder av aktivitet kan främja detta.

Företeelsen beskrivs (a.a. sid. 73) som en självgenererande process och kedjereaktion där aktiviteter tar vid och bygger på tidigare. Detta gäller alla typer av skeenden vilket innebär att även negativa orsakssamband kan förvärras och generera onda spiraler. Därför är det väsentligt att med största möjliga medvetenhet utforma dessa forum (a.a. sid. 77).

Bland det mest grundläggande i Gehls ansats är en indelning av utomhusaktiviteter i tre varianter: nödvändiga, valbara och sociala (a.a. sid. 9). Nödvändiga är generellt vardagssysslor som fortgår nästan helt oavsett yttre omständigheter. Det kan röra sig om jobb, skola eller att införskaffa livsmedel osv. Om miljön ärendet tar plats i håller låg kvalitet ägnas det endast minimalt med tid och inga opåkallade uppehåll görs. I miljöer av hög kvalitet, som bjuder in till att stanna upp, är tendensen vice versa.

Valbara företaganden deltar i om villkoren bedöms tillräckligt goda. Att ta en promenad eller sätta sig på en bänk och sola är exempel på sådana. Kopplingen mellan dessa och fysisk planering betonas särskilt eftersom de ställer krav på miljöns utformning. Sociala är alla aktiviteter som föregås av andra och kallas sålunda även för "resulterande". De har med interaktion att göra och uppstår spontant i och med möten. Detta kan ske med varierande engagemang, även passiva kontakter som att se och höra andra räknas till dessa (a.a. sid. 9).

Slutsatser

Hälsa, välbefinnande och social rättvisa som samhälleligt mål innebär ett större åtagande än att sörja för grundläggande, fysiska behov och jämn fördelning av materiella resurser. Vårdiga livsvillkor i sammanhanget handlar lika mycket om att värna individers och grupperns upplevelse, förståelse av och möjlighet till inflytande över sin omgivning.

Landskapet är en komplex struktur i flera dimensioner som inte kan avgränsas på något enkelt sätt. Det förändras ständigt men bidrar samtidigt till att vidmakthålla tanke-mönster. Lokala företeelser kan många gånger härledas till såväl geografiskt som tidsmässigt avlägsna skeenden. En plats beskaffenhet är aldrig helt slumpartad utan ett resultat av mer eller mindre medvetna ingripanden i kombination med naturliga förlopp.

Hur miljöer tolkas och vilka aktiviteter som företas går att påverka genom utformning. Inom landskapsarkitektur och planering föreligger en utmaning i att samordna markanspråk så att inte ogripbara och svårsmätta kvaliteter görs avkall på till förmån för tydliga ekonomiska intressen.

Marken vid Gullbergsvass lär vara attraktiv nog att kunna inbringa stora summor på byggande av exklusiva fastigheter. Eftersom byggnadsstandarden främst hänger på byggherren blir de offentliga rummens karaktär av stor betydelse för huruvida olika socioekonomiska grupper kommer vistas där.

En öppen park kan fungera som fristad gällande ekonomisk status men grönska räcker inte. Dels gör breddgraden att större delen av året fordrar någon form av väderskydd för att människor ska välja att uppehålla sig ute och ska den som inte har vägarna förbi ta sig dit behövs troligtvis aktiv inbjudan. Helst ska det också vara möjligt delta i eventuella aktiviteter med varierande grad engagemang.

FRAMTIDA UTVECKLING



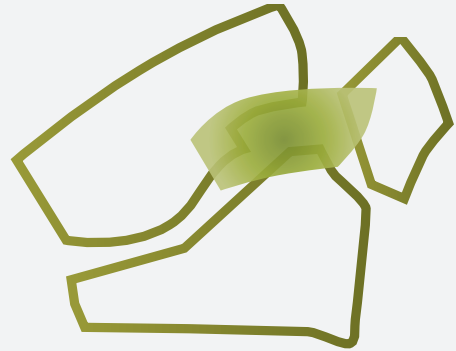
MÖJLIGHETER & POTENTIAL
UTMANINGAR/KONFLIKTER
STRATEGISKA PRINCIPER



Figur 53. Stärkt symbol och landmärke
(Illustration: Nanna Nordin, 2015)



Figur 54. Kulturforum som mötesplats
(Illustration: Nanna Nordin, 2015)



Figur 55. Rekreation för närområden
(Illustration: Nanna Nordin, 2015)

Stärkt symbol och landmärke

Gullberget med Skansen Lejonet utgör ett framträdande element i landskapsbilden. Anläggningen vittnar om stadens tillblivelse och har en distinkt historisk karaktär.

Utöver att berätta om forna tider skulle den även kunna stå som symbol för kulturyttringar som tar plats här och nu. I och med det topografiska läget bidrar den dessutom till att underlätta orienteringen i ett stort område.

Kulturforum som mötesplats

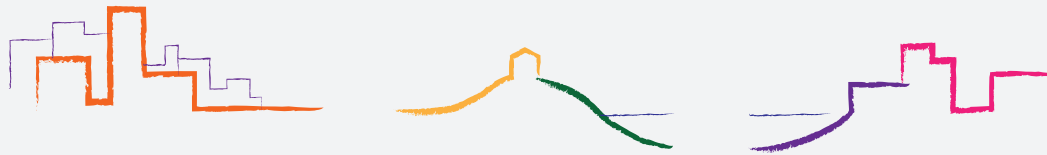
Om det ska vara möjligt att tillvarata stadens mångfald och samtidigt hitta gemensamma nämnare som gör att vi känner samhörighet behövs konstruktiva och stimulerande forum att mötas i. En så geografiskt central och symboliskt signifikant plats som denna bör vara till gagn för allmänheten och fungera som just ett sådant forum. Väsentligt är då att tydligt rikta sig till alla stadens invånare med varierade och överlappande funktioner.

Anläggningen och dess nära omgivning skulle kunna ta den riktningen när Götiska förbundets avtal löper ut 2025, lagom till att Västlänken beräknas stå klar ett år senare, som en förankring av kulturprogrammet.

Rekreation för närområden

Idag hyser Gullberget den frodigaste grönskan inom en avsevärd areal. Med tillägg av några ytremisor skulle det kunna fungera som ett välbehövligt rekreationsankare i grönsstrukturen. Det är angeläget idag och behovet ökar än mer när Gullbergsvass blir till blandstad.

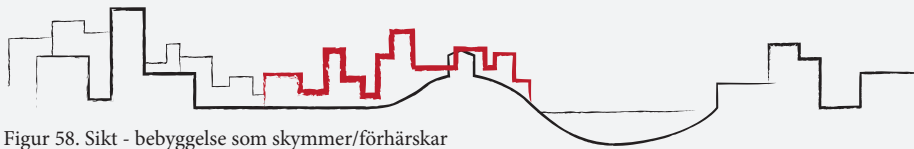
En extensivare parkmiljö skulle eventuellt vara möjlig inne i den nya stadsdelen men exploateringsstrycket lär vara högt där. Eftersom det dessutom finns anledning att hålla fritt från bebyggelse intill Gullberget av kulturhistoriska skäl ter sig detta som ett lämpligare alternativ.



Figur 56. Tillgänglighet - fysiska och mentala barriärer
(Illustration: Nanna Nordin, 2015)



Figur 57. Anläggning - åverkan på fornlämningen
(Illustration: Nanna Nordin, 2015)



Figur 58. Sikt - bebyggelse som skymmer/förhärskar
(Illustration: Nanna Nordin, 2015)

Tillgänglighet - fysiska & mentala barriärer

För att platsen ska nå sin potential behövs goda förbindelser till omgivningen. I en optimal situation hade det funnits effektiva, trygga och intressanta kopplingar i alla riktningar. Som ny stadsdel är läget relativt öppet för Gullbergsvass del och därmed kan diverse aspekter tas i beaktande. Problematiken kring den barriärverkan trafikapparaten har för områdena i sydost kvarstår dock. Utmaningen ligger i att minska det mentala avståndet genom att göra sträckan så intressant och trygg som möjligt.

Anläggning - åverkan på fornlämningen

I synnerhet anläggningsskedet medför en risk att orsaka fysisk skada på fornlämningen. Särskilt överhängande är den vid sprängning för Västlänken och konstruktion av tunnelmynningen.

Även när järnvägen tas i drift kan tänkas att vibrationer och extrema väderförhållanden vållar problem. Att utreda de geotekniska beaktanden som finns och vidta skyddande åtgärder är en stor och vanskelig uppgift.

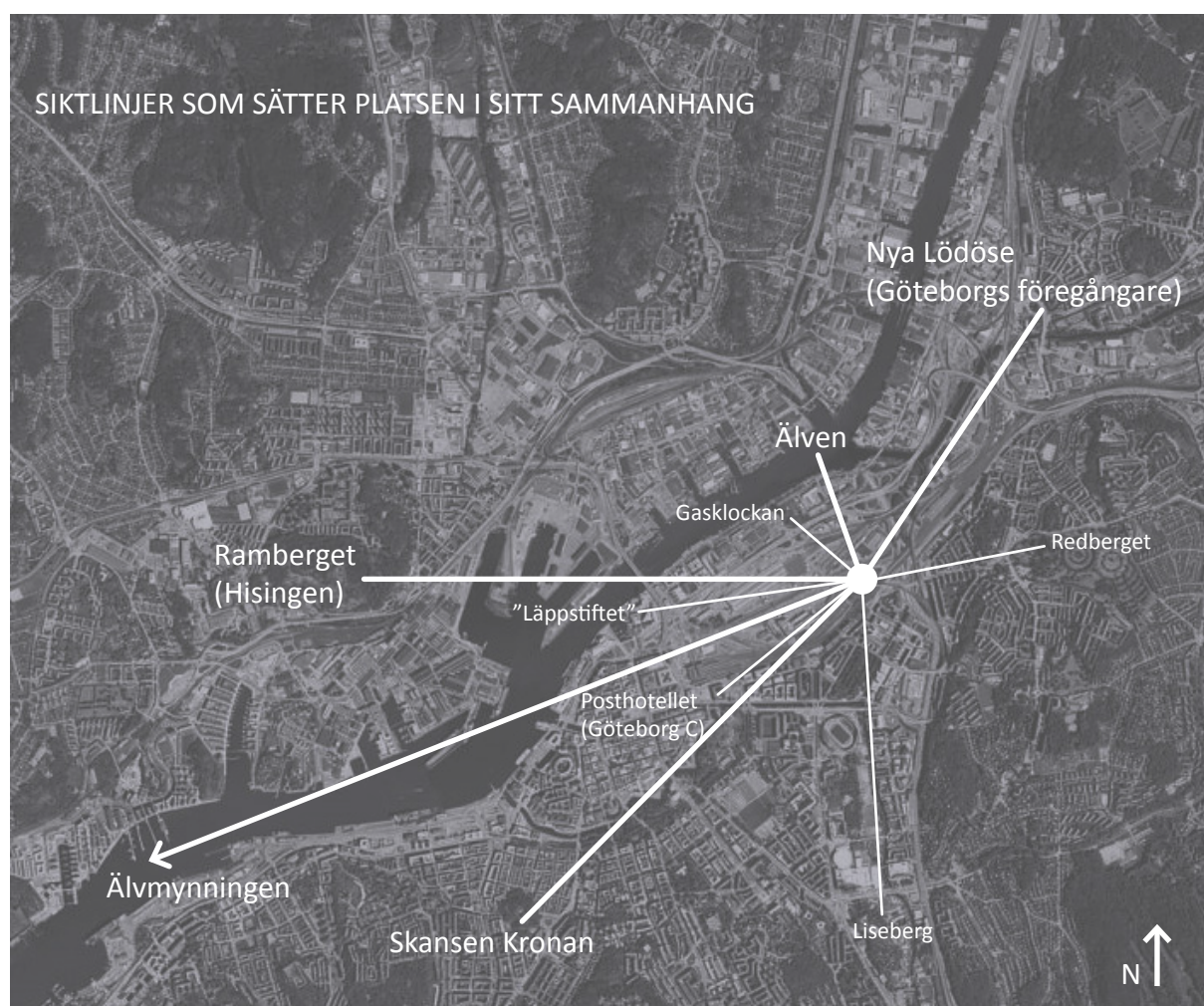
Sikt - bebyggelse som skymmer/förhärskar

Förtätningen av staden innebär konsekvenser för platsen som landmärke. Eftersom berget är förhållandevis lågt riskerar ny bebyggelse att dominera bilden eller helt skymma anläggningen. Vi kan se att sikten förändrats avsevärt sedan 1800-talets senare hälft och behovet av att utnyttja marken till max driver på tendensen att bygga högre och tätare. Vissa siktlinjer sträcker sig fortfarande mycket långt vilket gör att stadsplaneringen i sin helhet har betydelse men framförallt är det den nära bebyggelsen i och med omdaning av Gullbergsvass som påverkar.

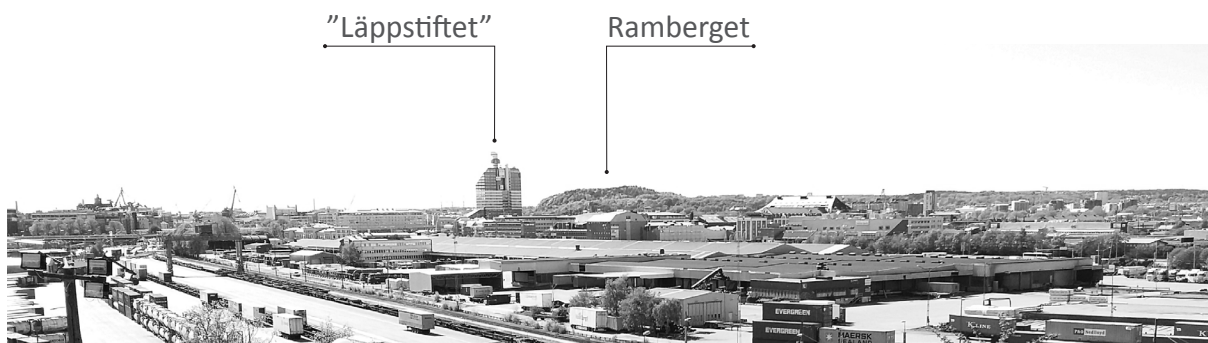
Siktlinjer att bevara/stärka

Sikt mellan platsen och dess omgivning fyller flera funktioner. Dels underlättar det orientering generellt genom bidra med en stadig riktpunkt. Anläggningen är också en symbol vars närvaro i landskapsbilden har betydelse för stadens identitet. Dessutom är panoramavyerna en unik kvalitet. Dock, med tanke på rådande bostadsbrist och andra intressen som gör anspråk på marken, kanske det inte är rimligt att bygga lågt för att bevara all sikt. Därför blir det avgörande att i utformningen av bebyggelsestrukturen värna några särskilt betydelsefulla siktlinjer.

Genom att jobba med topografin och tätheten skulle sikten kunna fokuseras och på så sätt framhäva utvalda blickpunkter. Figur 65 visar några visuella kopplingar som sätter platsen i sitt sammanhang och därmed är viktiga att ha i åtanke. Dels är det historiskt och geografiskt signifikanta utblickar som förklarar befästningens position men även andra, modernare landmärken som har betydelse för orientering och hela stadens nuvarande identitet.



Figur 59. Siktlinjer att bevara/stärka
(Illustration: Nanna Nordin, 2015, med ortofoto från Eniro [online] <http://kartor.eniro.se/?q=g%C3%B6teborg>, 2015-04-29)



Figur 60. Vy, väster (Foto: Nanna Nordin, 2015)



Figur 61. Vy, sydväst (Foto: Nanna Nordin, 2015)



Figur 62. Vy, norr (Foto: Nanna Nordin, 2015)

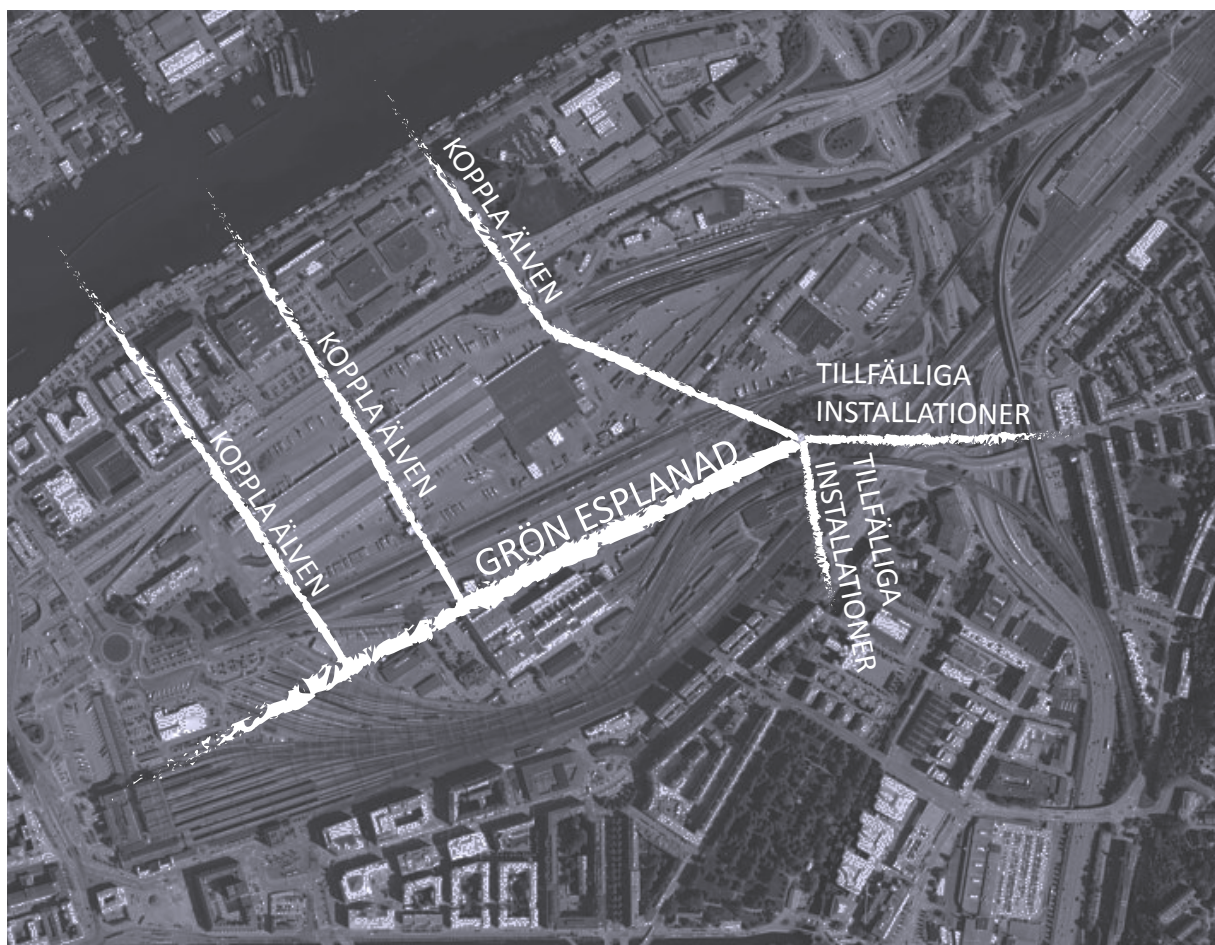


Figur 63. Vy, söder (Foto: Nanna Nordin, 2015)

Förbindelser

Hur mycket platsen än har att erbjuda faller den som mötesplats om det inte finns goda kopplingar till omgivningen. Genom Gullbergsvass är möjligt att dra effektiva och välplanerade förbindelser när den nya stadsdelen tar form. Blågröna rekreationsstråk skulle kunna anläggas, framförallt åt älven till, som en påminnelse om vattnets betydelse för platsen historiskt och staden generellt. En esplanad i anslutning till resecentrum skulle troligen generera många besökare och bidra till att platsen känns mer central. Även Stampen, Svingeln och Olskroken skulle kunna länkas starkare. Så länge motorfordonstrafiken dominerar är det dock svårt att åstadkomma gedigna förändringar för cyklister och fotgängare.

Därför blir enklare metoder särskilt betydande på dessa vägar. Åtgärder som stärker tryggheten är bland det mest angelägna. Att locka en bred grupp människor och stödja flöden är i sig trygghetsskapande. En del i det kan vara att jobba med belysning, både som funktion och attraktion. Mark- eller väggmålade UV-färg kan användas till markeringar för att undvika överbelysning. Den lyser utan att kasta ljus vilket kan vara fördelaktigt såväl estetiskt som i fall där oro över att bli iakttagen kan förekomma. Kartläggning av vad som lämpar sig var kan få växa fram med allmänhetens deltagande. Även alstring av konstinstallationer skulle kunna göras till evenemang.



Figur 64. Förbindelser och utformning längs vägen

(Illustration: Nanna Nordin, 2015, med ortofoto från Eniro [online] <http://kartor.eniro.se/?q=g%C3%B6teborg>, 2015-04-29)



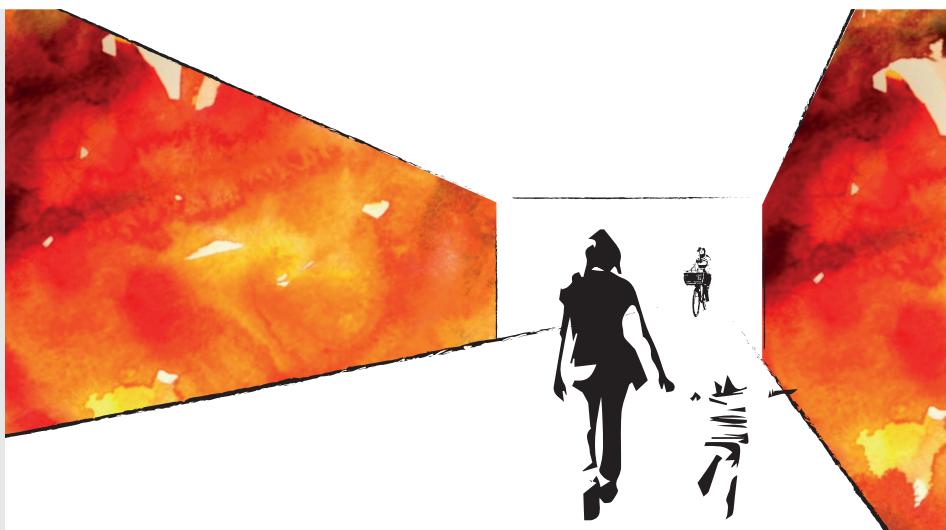
Grön
esplanad

Figur 65. Grön esplanad
(Illustration: Nanna Nordin, 2015)



Koppla
älven

Figur 66. Koppla älven
(Illustration: Nanna Nordin, 2015)



Tillfälliga
installa-
tioner

Figur 67. Tillfälliga installationer
(Illustration: Nanna Nordin, 2015)

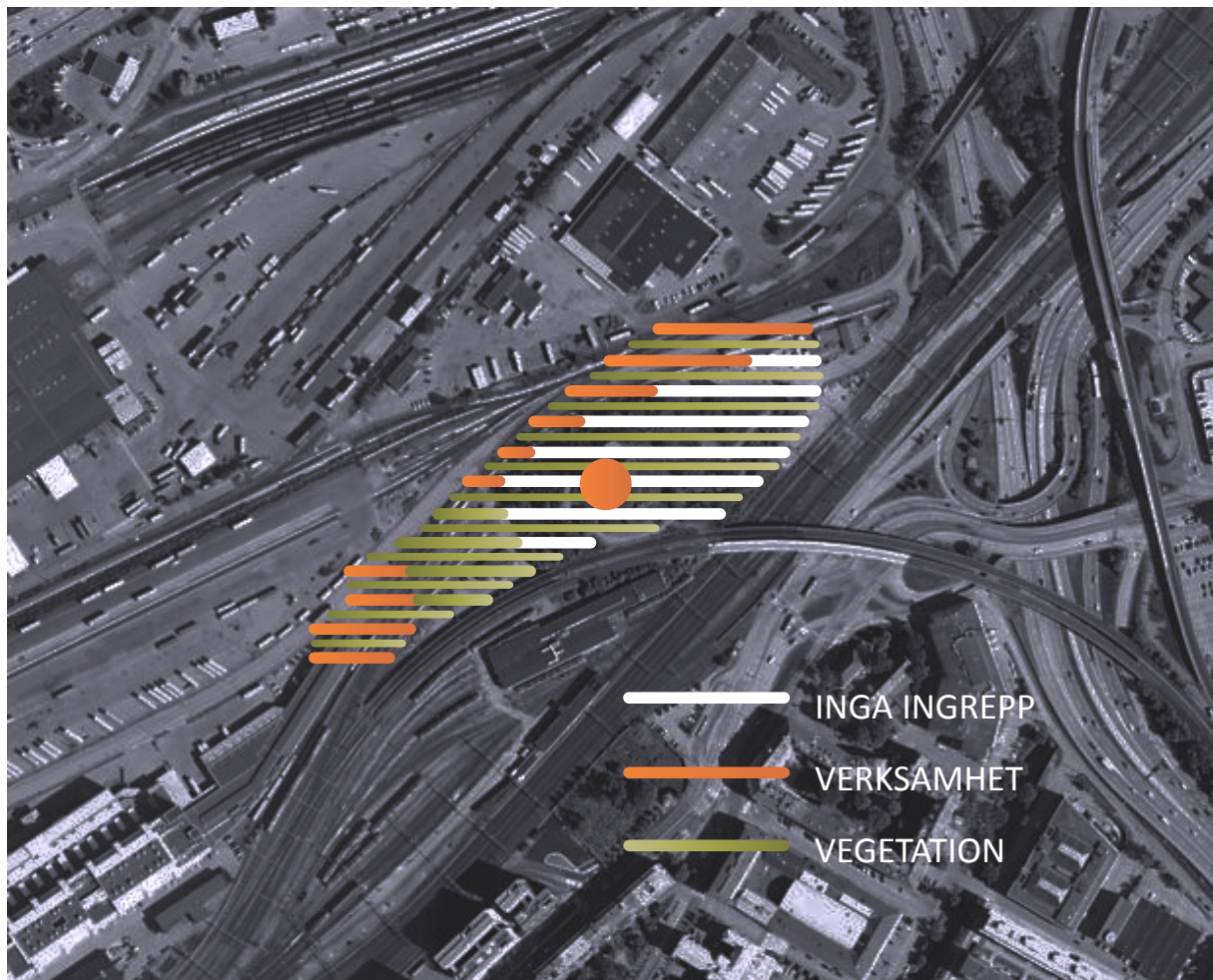
Kulturforum & rekreation

Då själva berget är angivet som kulturresevat i detaljplanen föreslås inga nydanande ingrepp där, utöver att fastigheten upplåts för verksamhet som riktar sig till allmänheten. Området alldeles intill berget skulle kunna hysa ett bredare utbud av mer och mindre organiserade och kontinuerliga aktiviteter.

Helst ska det erbjudas möjlighet att engagera sig i olika grad, allt ifrån att initiera och driva projekt till att delta eller bara betrakta vad som sker. Det kan handla om t.ex. undervisning, utställningar, mindre festivaler eller öppna samtal och fikastunder.

Förslagsvis genomsyras även det rumsliga av dynamik med en robust grundstruktur varvid tillfälliga inslag kan förankras. T.ex. skulle information om platsen och stadens utveckling kunna tillhöra de mer fasta och återkommande arrangemangen.

Miljön i stort bör även inbjuda till att uppehålla sig där spontant. Genom att låta den anta en grön, omhändertagen karaktär skulle rekreationsvärdet stärkas. Med tanke på hur klimatet ser ut större delen av året vore system av väderskydd önskvärt, betydelsen av fräscha offentliga toaletter är heller ej att förringa.



Figur 68. Kulturforum i parkmiljö (Illustration: Nanna Nordin, 2015)

Inspiration



Figur 69. Utställning, ljudinstallation
(Foto: Nanna Nordin, 2015)



Figur 70. Utställning, skulpturer
(Foto: Nanna Nordin, 2015)



Figur 71. Food truck
(Foto: Nanna Nordin, 2015)



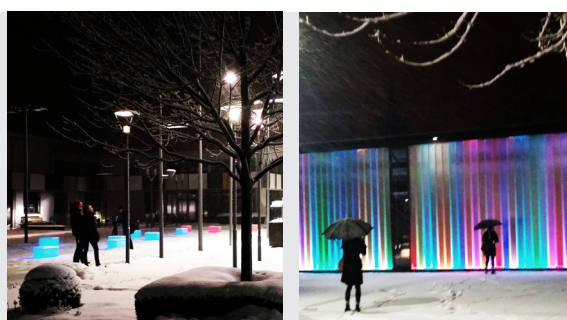
Figur 72. Sittvänlig parkmöbel
(Foto: Nanna Nordin, 2015)



Figur 73. "Älvrummet", information om stadens utveckling
(Foto: Nanna Nordin, 2015)



Figur 74. Enkel skateramp
(Foto: Nanna Nordin, 2015)



Figur 75 & 76. Belysningsinstallationer
(Foton: Ika Danielsson, 2015)

Diskussion

Gullberget och Skansen Lejonet utgör idag ett isolerat landmärke, omgärdat av tung infrastruktur som gör det besvärligt att nå. Även om sikten minskat avsevärt i och med exploateringen omkring är det fortfarande visuellt tillgängligt över ett stort område och den som tar sig upp belönas med makalösa vyer. Platsen har ett högt symboliskt värde då den varit befäst sedan medeltiden och vittnar om förutsättningarna alldeles i början av Göteborgs tillblivelse. Från att då varit belägen i stadens periferi har expansionen förflyttat den till centrum.

Det samtida ”tvillingtornet” Skansen Kronan har mycket gemensamt med Lejonet då de båda uppfördes, avrustades och sedan brukades på liknande sätt. Kronan befinner sig dock numera i en helt annan ställning. Trap-porna till trots är den en välbesökt attraktion. Troligtvis har detta att göra med omgivningens utveckling då Kronan ligger mitt bland bostadskvarter, service och handel. Haga var länge fattigt och skattades inte särskilt högt tills relativt nyligen men idag bedöms hela området som kulturhistoriskt värdefullt. Så är inte fallet kring Lejonet där endast ett fåtal byggnader har den statusen.

Visserligen upptar industriverksamheten och infrastrukturen i Gullbergsvass ytor som kanske är omotiverat stora i ett så centralt läge men det sätter igång funderingar över hur och vad som värderas. Bebyggelsen i Haga verkar falla väl in i tendenser att lockas av gamla, autentiska och enkla men omsorgsfullt utformade miljöer vilket kan förklara dess uppsving. Gullbergsvass har en annan karaktär och skala som är robust, karg och ämnad för maskiner snarare än människor. Markanvändningen innebär också att brukarna främst utgörs av företag som agerar i verksamhetens intresse, till skillnad från Haga där bostäder, fik och skolor gör att det finns gott om privatpersoner som kan tycka till.

I närområdena kring Lejonet är grönstrukturen undermålig. Den ringa tillgång som finns har ett visst ekologiskt värde men närbarheten och de rekreativa kvaliteterna är ordentligt eftersatta. Användningen av stampens kyrkogård som park skulle kunna ses som en kvalitet och utvecklas men det tyder också på ett behov av extensivare rekreativsmöjligheter. När Gullbergsvass befolkas som blandstad ökar dessutom behovet ytterligare.

Grönskan på Gullberget har ingen djup kulturhistorisk förankring men den har ett unikt värde då det finns få chanser för vegetation att växa sig så frodig i städer. Topografin gör den dessutom visuellt tillgänglig vilket ej är att förringa. När situationen är så bristfällig som den är vore det dock önskvärt att göra mesta möjliga av det som finns och med smidigare förbindelser skulle Gullberget bidra väsentligt till att höja standarden.

Den branta topografin innebär att personer med funktionsnedsättningar kan ha svårt att ta sig upp. Därför finns anledning att låta grönskan breda ut sig i ett vidgat, flackare parkområde som alla kan ta del av. En sådan markanvändning stöds också av att det är angeläget att hålla fritt från bebyggelse intill berget av kulturhistoriska skäl.

Den bit norr om berget som i detaljplanen anvisas för park borde vara möjlig att komplettera med lättare vegetation åt väster, där det är avsatt för järnvägsändamål. Park- och kultur/idrott/industrimarken skulle även kunna hysa ett fåtal mindre fastigheter med lokaler för kulturverksamhet samt enklare väderskydd och facilitetsinrättningar.

Att fortsätta med blågröna förbindelsestråk och miniparker genom Gullbergsvass går i linje med blandstadsprincipen och skulle vara ett sätt att synliggöra älvens närvaro. Förslagsvis sammanfaller dessa så långt det går med riktningarna för de siktlinjer som bedömts särskilt relevanta.

Att koncentrera kulturverksamhet mot Gullberget innebär en avvikelse från blandstadsprincipen men den ter sig motiverad utifrån idén om att skapa ett forum för konstruktiva möten och som en förankring av kulturprogrammet då det har ett slutdatum i samband med 400 årsjubiléet. I grunden handlar det om att en så symboliskt signifikant och geografiskt central plats bör vara till gagn för allmänheten. Den hade stor betydelse för stadens tidiga framväxt och utgör således en viktig del i jubiléet. Kulturprogrammet lyfter ambitionen att utveckla och tillgängliggöra kulturarvet vilket gör dem tätt sammanlänkade. När Götiska förbundets hyresavtal löper ut verkar det naturligt att också Skansen tas i en regi som mer aktivt bjuder in allmänheten. Av tillgänglighetsskäl och med tanke på att platsen är ett kulturreservat är det dock framförallt kring berget som parken och kulturverksamheten föreslås ta plats.

Stadens mångfald är en resurs med stor potential men om grupper och individer inte möts under stimulerande och konstruktiva former är risken att det istället skapas fördomar, motsättningar och instabilitet. Ju fler och bredare spektra av olika grupper och individer som kommer samman desto större är chansen att den sociala och kulturella hållbarheten stärks. Det verkar vara en universellt mänsklig företeelse att dras till aktivitet. Olika personer lockas dock av olika saker och lusten att engagera sig kan variera. Därför behövs aktiviteter av skiftande slag och med möjligst att delta i olika grad. Det optimala vore att ha både mer och mindre organiserade aktiviteter över så stor del av dygnet som möjligt.

Staden skulle kunna initiera och driva ett grundutbud och samtidigt erbjuda möjlighet för personer och föreningar att starta egna projekt, stora som små. Tanken med förslagen är att fokus ska ligga på vardagsaktiviteter och -rekreation men även ge tillfälligt utrymme för större evenemang som lockar långväga besökare. Sådana skulle dock få hålla till utomhus eftersom själva parkområdet ska vara fritt från stora byggnader.

Följande påstående tar inte stöd i någon empirisk undersökning men egen erfarenhet tyder på att väderskydd och offentliga toaletter har mycket stor betydelse för hur tilltalande en plats är att uppehålla sig på, något som kan tänkas ge upphov till diskussioner om problem kring förvaltning och tillhåll. En plats som är aktiv, omsorgsfullt utformad och inbjudande för alla lär dock bringa goda förutsättningar och en sådan sak sänder signaler om ambitionen för platsen. En vanskligare utmaning ligger i att överkomma den barriärverkan trafikapparaten har mellan platsen och närområdena i sydost. På lång sikt kan tänkas en mängd olika scenarion, så som krympt eller förflyttad infrastruktur, gröna broar eller linbanor men för de närmsta 50 åren lär det vara betydligt enklare medel som gäller.

Trygghet är kanske det mest angelägna att ta tag i. Om fler rörde sig där skulle det i sig kunna bidra till ökad trygghet men att etablera ett stabilt flöde tar tid. Att engagera invånarna i kartläggning av hur vägarna upplevs och vad som kan förbättras var skulle kunna vara ett första steg. Tillfällig konst som anpassas efter säsong är ett annat verktyg. T.ex. skulle markmålningar kunna passa på sommaren och belysningsinstallationer under höst och vinter. Att uppmärksamma och göra tillställningar av själva alstringen kan också väcka intresse och därigenom locka till sig nyfikna besökare. Temporära installationer har fördelarna att de genererar attraktionstillfällen och är mindre känsliga för åverkan eftersom de helt enkelt byts ut.

Att låta platsen växa fram successivt är ett sätt att etablera den och även fortsatt skulle en dynamisk inställning till dess innehåll och utbud vara gynnsamt för kulturlivet. Om en aktör, målgrupp eller ett intresse får stort utrymme riskerar detta att cementera en viss användning av platsen och exkludera annat och andra. Däremot kan finnas anledning att ägna särskild uppmärksamhet åt grupper vars behov är eftersatta i stadsbyggnaden.

Ännu är planerna för Gullbergsvass mycket diffusa i fråga om faktisk markanvändning och troligen kommer det ta flera decennier att "färdigställa". Västlänken är ett omtvistat projekt och att tunnelbygget blir klart till 2026, som avsett är nog inte skrivet i sten. Detta påverkar givetvis platsen i hög grad. Även om det blir svårt att nå visionen om ett kulturforum och en väletablerad park till 400 års jubiléet kanske den ändå kan fungera som en megafon och samlingsplats i utvecklingsarbetet.

Det hade varit intressant att titta vidare på en mer konkret disposition och gestaltning av både parkmiljön och förbindelserna dit, kanske i synnerhet de genom Gullbergsvass eftersom där är öppet för väldigt mycket. Dels specificera funktioner och karaktärer men också undersöka hur älven kan kopplas starkare. Idag är det egentligen mest kranar och master som syns från platsen och vittnar om dess närvaro. Skulle det vara möjligt att åstadkomma kanaler eller är det lämpligare med mer symboliska, fristående installationer? Hur allmänheten kan involveras hade också varit spännande att gå in djupare på.

Åverkan på fornlämningen i och med sprängningen för tunneln kändes värt att lyfta som en överhängande risk. Det handlar dock främst om tekniska aspekter som inte har så mycket med studiens egentliga syfte att göra och därför har det inte fått större utrymme i arbetet. Ljudmiljön är en aspekt som skulle kunnat ägnas mer uppmärksamhet då den har stor betydelse för hurvida platsen kan bli tillräckligt trivsamt över huvudtaget.

Process/metod

Arbetet bottnar till stor del i de observationer som gjorts. Dessa har haft betydelse för urvalet av material som studerats vidare. Jag hade velat intervjua fler, framförallt på platsen men under den vecka jag spenderade där kom väldigt få besökare.

Vid andra tillfällen har jag träffat och pratat med ytterligare personer vilket påverkat min uppfattning men då dessa samtal inte dokumenterats har de heller inte kommit arbetet direkt tillgodo. Vad gäller litteraturstudien har samma information dykt upp på flera ställen. Från början hade jag med ett antal rapporter från trafikverket men i slutändan valde jag bort dem till förmån för stadsbyggnadskontorets då strukturen där passade mitt upplägg bättre.

GIS som verktyg har varit mycket givande och spännande att jobba med men några analyser hade definitivt kunnat utvecklas. Bilden som visar tillgänglighet och barriärer bygger på en subjektiv klassificering med värden satta enligt min uppfattning. Siffrorna i sig spelar mindre roll då det är förhållandena emellan som avgör utfallet men en tydligare dokumentation av vad som ligger till grund för dem samt att testa samma värden på referensplatser hade stärkt resultatet. Bilden hade även kunnat jämföras med andra, klassiska metoder. GIS omsätter effektivt data i visuellt kommunikativa former. Det är en stor fördel men också risk eftersom data och kartor lätt tas för sanning medan urvalsprocessen bakom glöms.

Tankar om att stärka platsen som visuellt landmärke och tillgängliggöra de kulturhistoriska värdena har funnits med hela tiden. Innebörden har dock skiftat allteftersom arbetet tagit form, i synnerhet vad gäller tillgängligheten. Från att inledningsvis ha strävat efter effektiva färdvägar har fokus flyttats mot att värna kvalitet längs vägen och fylla platsen med funktioner som kan locka en bred grupp besökare. Arbetet i sin helhet hade förmodligen gynnats av flera referensplatser för att studera hur likande situationer hanterats. Jag letade efter sådana ett tag men utan någon större framgång så jag avbröt sökandet till förmån för annat.

Slutord

Det här arbetet har ämnat undersöka hur utvecklingspotentialen ser ut vid Skansen Lejonet och Gullberget i Göteborg. Platsen står inför stora förändringar i och med att närområdet Gullbergsvass ska byggas om från infrastruktur och industrimark till blandstad samt att järnvägstunneln Västlänken är planerad med en mynning i bergets sida. Med avstamp i ambitionen att lyfta och rikta uppmärksamhet mot sociala och kulturella hållbarhetsaspekter har förutsättningar utvecklingspotential undersökts.

Anläggningen är kulturminnesmärkt och innehar ett högt bevarandevärde. Min uppfattning är dock att den hyser potential bortom det. Dess ursprungliga egenskap av strategisk försvarspost är ännu tydlig genom Skansens utformning och läge. Då handlade försvaret i huvudsak om att skydda sig mot anfall utifrån. Idag ser hotbilden annorlunda ut och bortsett från klimatförändringar kretsar de största utmaningarna snarare kring motsättningar och segregation inom städernas och staters gränser. Vad är då ett mer angeläget skydd och en relevantare framtidsatsning än social stabilitet och engagerade medborgare?

Vidare utformning?

Delaktighet?

Tidsramar?

Försvaret - social stabilitet och engagerade medborgare

KÄLLFÖRTECKNING

Elektroniska källor

Andersson, Birgitta (2001) *Rädslans rum - trygghetens rum: ett forskningsprojekt om kvinnors vistelse i trafikrummet* Lund: Lunds universitet [online] tillgänglig via: <http://www.vinnova.se/upload/EPiStorePDF/vr-01-32.pdf> (2015-02-26)

Boverket (2007) *Bostadsnära natur: inspiration & vägledning* [online] tillgänglig via: http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2007/bostadsnara_natur.pdf (2015-03-05)

Boverket (2010) *Plats för trygghet: inspiration för stadsutveckling* [online] tillgänglig via: http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2010/plats_for_trygghet.pdf (2015-02-18)

Boverkets hemsida (2015) länken PBL-kunskapsbanken/teman/kulturvarden/andra-Styrmedel-for-kulturvarden/landskapskonventionen [online] tillgänglig via: <http://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/kulturvarden/andra-Styrmedel-for-kulturvarden/landskapskonventionen/> (2015-03-05)

Bråttsförebyggande rådet (2015) *Nationella trygghetsundersökningen 2014: om utsatthet, otrygghet och förtroende* [online] tillgänglig via: https://www.bra.se/download/18.5e2a4a6b14ab1667599108/1422265396175/2015_1_NTU_2014.pdf (2015-02-18)

Europeisk landskapskonvention (2000) *Europeisk landskapskonvention* [online] tillgänglig via: <http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/Landscape/VersionsConvention/swedish.pdf> (2015-04-21)

Gehl Architects hemsida (2015) länken story [online] tillgänglig via: <http://gehlarchitects.com/story/> (2015-03-05)

Grahn, Patrik & Stigsdotter, Ulrika A (2003) *Landscape planning and stress* [online] tillgänglig via: <http://data0.eclablog.com/sociotopes/perso/documents/landscape%20planning%20and%20stress.pdf> (2015-03-05)

Göteborgs stad (2009) *Översiktsplan för Göteborg* [online] tillgänglig via: <http://goteborg.se/wps/wcm/connect/d1f790ad-263d-4a42-ad8f-8777f65a094c/Del1.pdf?MOD=AJPERES> (2015-01-16)

Göteborgs stad (2014) *Göteborgs Stads kulturprogram, version 2.0* [online] tillgänglig via: http://goteborg.se/wps/wcm/connect/114b48c7-d360-4b91-b94a-ec16cba90b58/kulturprogram_web.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=114b48c7-d360-4b91-b94a-ec16cba90b58 (2015-03-05)

Nationalencyklopedins hemsida (2015) sökning: Ekosystemtjänster [online] tillgänglig via: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/ekosystemtj%C3%A4nster> (2015-03-10)

Naturskyddsföreningen (2013) *Räkna med ekosystemtjänster: underlag för att integrera miljövärden i den kommunala beslutsprocessen* [online] tillgänglig via: <http://www.naturskyddsforeningen.se/sites/default/files/dokument-media/rakna-med-ekosystemtjanster.pdf> (2015-02-18)

Riksantikvarieämbetet (2014) *Gullberget och skansen Lejonet: arkeologiska lämningar kring Gullbergets hus, fäste och skans*. [online] tillgänglig via: http://samla.raa.se/xmlui/bitstream/handle/raa/6802/uvr2014_52.pdf?sequence=1 (2015-01-14)

Riksantikvarieämbetet, bebyggelseregistret 1 (2015), *Gullbergsvass; Skansen Lejonet* [online] tillgänglig via: <http://www.bebyggelseregistret.raa.se/bbr2/anlaggning/visa-HelaHistoriken.raa.jsessionid=F80CBB4696761D0346E2454A8DC6F6E3?anlaggningsId=21300000008356&historikId=21000000534018> (2015-01-16)

Riksantikvarieämbetet, bebyggelseregistret 2 (2015), *Skansen Kronan* [online] tillgänglig via: <http://www.bebyggelseregistret.raa.se/bbr2/byggnad/visaHistorikText.raa?byggnadBeskrivningsId=21702099050843&byggnadId=21400000209905&historikId=21000000323286> (2015-01-16)

SCB (2012) Kvinnor i storstad åker kollektivt, i *Välfärd*, nummer 4, sid 26-27 [online] tillgänglig via: http://www.scb.se/statistik/_publikationer/LE0001_2012K04_TI_10_A05TI1204.pdf (2015-02-24)

Skansen Kronans hemsida (2015) startsida [online] tillgänglig via: <http://www.skansenkronan.se/> (2015-01-16)

Stadsbyggnadskontoret (1999) *Kulturrehistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg: ett program för bevarande*. [online] tillgänglig via: <http://goteborg.se/wps/wcm/connect/022c6a52-e2d5-4fab-9a2a-a405b0861b48/Vol+I+del+I.pdf?MOD=AJPERES> (2015-01-16)

Stadsbyggnadskontoret 1 (2014) *Detaljplan för Omarbetning av Götaleden* [online] tillgänglig via: [http://www5.goteborg.se/prod/fastighetskontoret/etjanst/planobygg.nsf/vyFiler/Centrala%20G%C3%B6teborg%20-%20G%C3%B6taleden%20vid%20Gullbergsvass-Plan%20-%20granskning-Planbeskrivning/\\$File/02_Planbeskrivning_granskning_12_0495.pdf?OpenElement](http://www5.goteborg.se/prod/fastighetskontoret/etjanst/planobygg.nsf/vyFiler/Centrala%20G%C3%B6teborg%20-%20G%C3%B6taleden%20vid%20Gullbergsvass-Plan%20-%20granskning-Planbeskrivning/$File/02_Planbeskrivning_granskning_12_0495.pdf?OpenElement) (2015-03-02)

Stadsbyggnadskontoret 2 (2014) *Planbeskrivning, Västlänken* [online] tillgänglig via: [http://www5.goteborg.se/prod/fastighetskontoret/etjanst/planobygg.nsf/vyFiler/Centrala%20G%C3%B6teborg%20-%20G%C3%B6taleden%20vid%20Gullbergsvass-Plan%20-%20granskning-Planbeskrivning/\\$File/02_Planbeskrivning_granskning_12_0495.pdf?OpenElement](http://www5.goteborg.se/prod/fastighetskontoret/etjanst/planobygg.nsf/vyFiler/Centrala%20G%C3%B6teborg%20-%20G%C3%B6taleden%20vid%20Gullbergsvass-Plan%20-%20granskning-Planbeskrivning/$File/02_Planbeskrivning_granskning_12_0495.pdf?OpenElement) (2015-03-02)

Statens fastighetsverk 1 (2015) *Skansen Lejonet, Göteborg* [online] tillgänglig via: <http://www.bebyggelseregistret.raa.se/bbr2/byggnad/visaHistorikText.raa?byggnadBeskrivningsId=21702099050843&byggnadId=21400000209905&historikId=21000000323286> (2015-01-16)

Tyréns; Stadsbyggnadskontoret (2014) *Kulturmiljöbilaga till miljökonsekvensbeskrivning för Västlänken; järnvägstunneln* [online] tillgänglig via: [http://www5.goteborg.se/prod/fastighetskontoret/etjanst/planbygg.nsf/vyFiler/V%C3%A4stl%C3%A4nken%20-%20j%C3%A4rn-v%C3%A4gstunneln-Plan%20-%20granskning-Kulturmilj%C3%B6bilaga%20till%20milj%C3%B6konsekvensbeskrivning/\\$File/09_Kulturmiljobilaga_MKB_web.pdf?OpenElement](http://www5.goteborg.se/prod/fastighetskontoret/etjanst/planbygg.nsf/vyFiler/V%C3%A4stl%C3%A4nken%20-%20j%C3%A4rn-v%C3%A4gstunneln-Plan%20-%20granskning-Kulturmilj%C3%B6bilaga%20till%20milj%C3%B6konsekvensbeskrivning/$File/09_Kulturmiljobilaga_MKB_web.pdf?OpenElement) (2015-01-28)

Tryckta källor

Egoz, Shelly; Makhzoumi, Jala; Pungetti, Gloria (2011) *The Right to Landscape: an Introduction* i Kylin, Maria; Olwig, Kenneth (red) (2014) *Landscape theory in architectural and planning practice and in a multiple generational/cultural Society*, SLU Alnarp

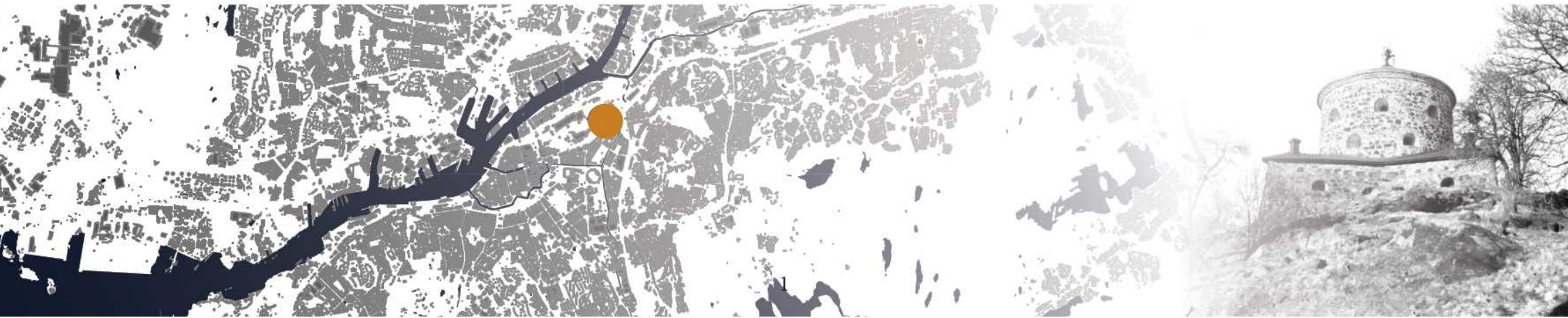
Gehl, Jan (2006) *Lifebetween Buildings: Using Public Space*. Översatt av Koch, Jo. Köpenhamn, The Danish Architectural Press/Arkitektens förlag.

Mitchell, Don (2007) *New Axioms for Reading the Landscape: Paying Attention to Political Economy nad Social Justice* i Kylin, Maria; Olwig, Kenneth (red) (2014) *Landscape theory in architectural and planning practice and in a multiple generational/cultural Society*, SLU Alnarp

BILAGA 1

Skansen Lejonet – nyttjande och tillgänglighet

Ett underlag baserat på intervjuer och observationer



Detta dokument innehåller material från intervjuer, observationer och GIS-undersökningar, utförda av Nanna Nordin för SLU Alnarp. Syftet är att samla information om hur närområdet kring fastigheten Skansen Lejonet, fungerar och upplevs.

Intervju, observation och sammanställning omfattar 40 arbetstimmar och har genomförts under en tvåveckorsperiod i augusti 2014. GIS-undersökningarna kommer från ett tidigare studentprojekt i kursen "Advanced Digital Landscape Analysis with GIS, SLU Alnarp (VT 2014).

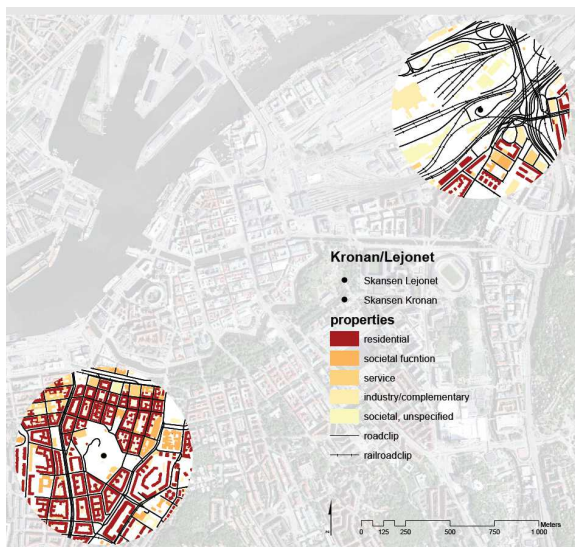
Fotot på framsidan är taget av Åsa Ode-Sang och kartbilden på sida 2 är från google maps. Resterande foton/bilder är samtliga tagna/producerade av Nanna Nordin.

Innehåll



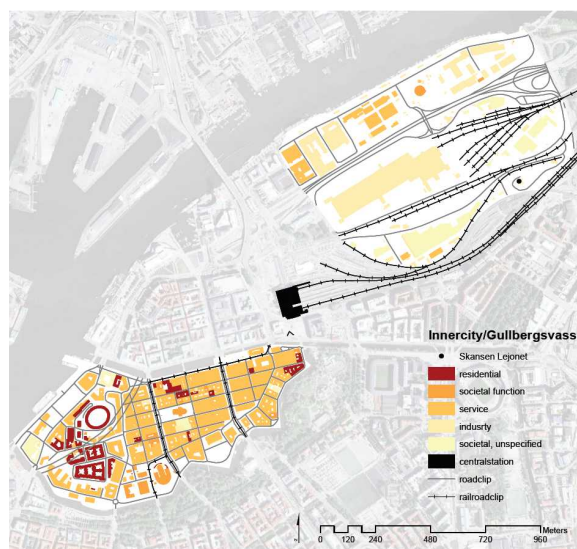
Omgivning	1
Tillgänglighet, orientering	2
Tillgänglighet, topografi	3
Användning/nyttjande	4
Befintliga värden	5
Förvaltning, Götiska förbundet	6
Skansen Kronan, tvillingtorn	7
Bilagor	8-11

Omgivning



Bilden ovan visar vad som finns inom en 500m radie från Skansen Lejonet respektive Skansen Kronan. Medan Kronan, till vänster i bilden, har en mängd bostadskvarter i direkt anslutning till området så är Lejonet kringgärdat av järnvägsspår och bilvägar, med ett fåtal bostäder och serviceinrättningar utanför.

Till höger är en liknande jämförelse av Gullbergsvass och den gamla innerstaden. Ytorna är ungefär lika stora och Centralstationen ligger mittemellan. Sociala funktioner och service fyller innerstaden medan Gullbergsvass domineras av industri och kontor.



Skansen Lejonet är en av Göteborgs äldsta byggnader. Den uppfördes som försvarsanläggning, tillsammans med Skansen Kronan, på 1600-talet. Tornet står på Gullbergsskippan, vilken omges av tung infrastruktur, i huvudsak järnvägsspår och bilvägar. Området tillhör Gullbergsvass, en centralt belägen stadsdel som domineras av industriverksamhet.



Tillgänglighet, orientering



Drygt 1000 m gångväg från Svingeln..

Från busshållplatsen Svingeln till områdets entré finns en gång-/cykelväg på drygt 1000 meter. Den skiftar i bredd och trafikeras främst av cyklister. Jämte sträcker sig bilväg och spårvagnsspår, vilka bidrar till en bullrig ljudmiljö. I synnerhet under bron blir volymen stundtals mycket hög.

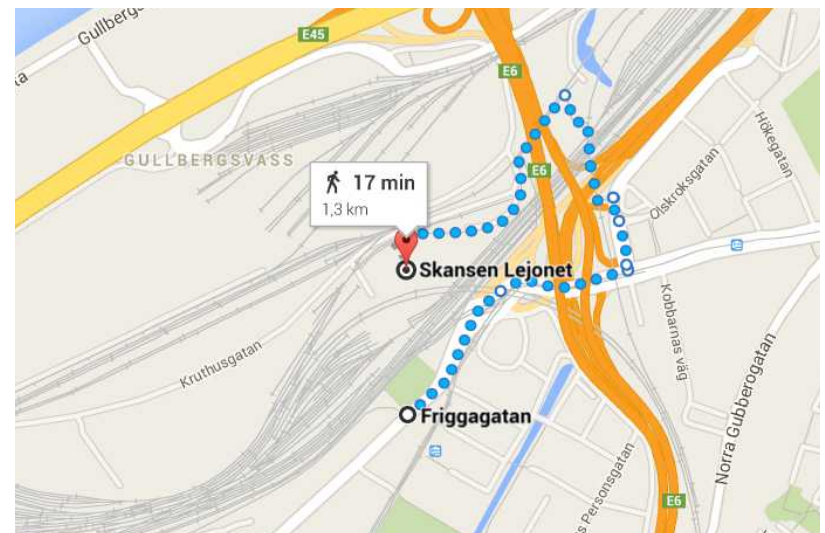
..längs bilväg och spårvagnsspår.



Skansen Lejonet omnämns inte på några orienteringsskyltar, förrän alldeles vid områdets entré, men för den som känner till vägen är det lätt att hitta då få alternativ finns och byggnaden är synlig.



Nämns inte på orienteringsskyltar.



Tillgänglighet, topografi



Väglutning över 10%



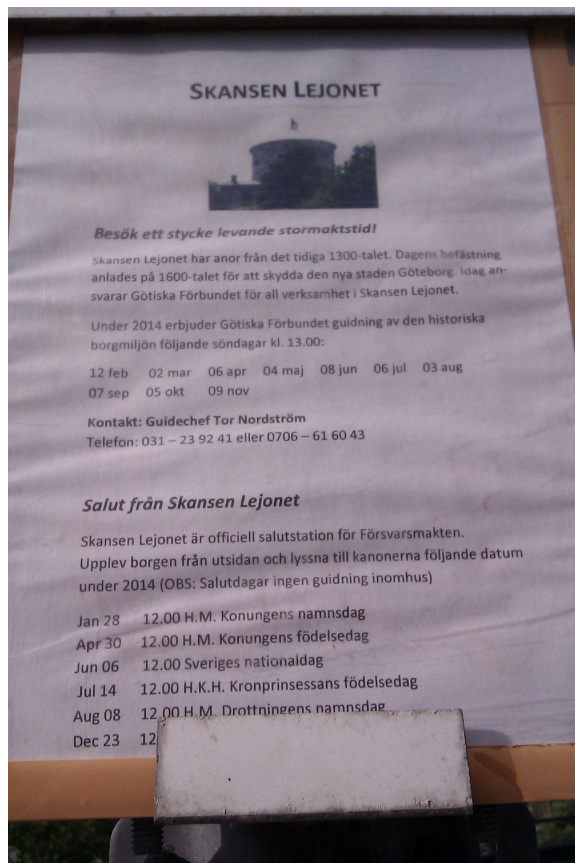
Marken kring området är relativt flack. Upp till byggnaden finns en asfalterad väg där personbilar och mindre bussar kan köra. Den är väl underhållen men har en lutning på över 10%, hela sträckan. Längs klippans norrsida går en relativt plan gång-/cykelväg. I övrigt finns några grusade gånger med räcken samt enstaka, till synes spontant upptrampade, stigar.

Användning/nyttjande

Arrangemang

Guidning av borgmiljön

Officiell salutstation



Utöver att gå på bokade visningar och göra spontanbesök under turistsäsongen är det möjligt att anordna konferenser, bröllop och andra privata fester i lokalerna.

Av de intervjuade besökte en person området regelbundet, flera gånger i veckan (se bilaga 2). Denne jobbade in närheten och var där på sin dagliga lunchpromenad. Övriga tillfrågade hade sökt sig dit av nyfikenhet.

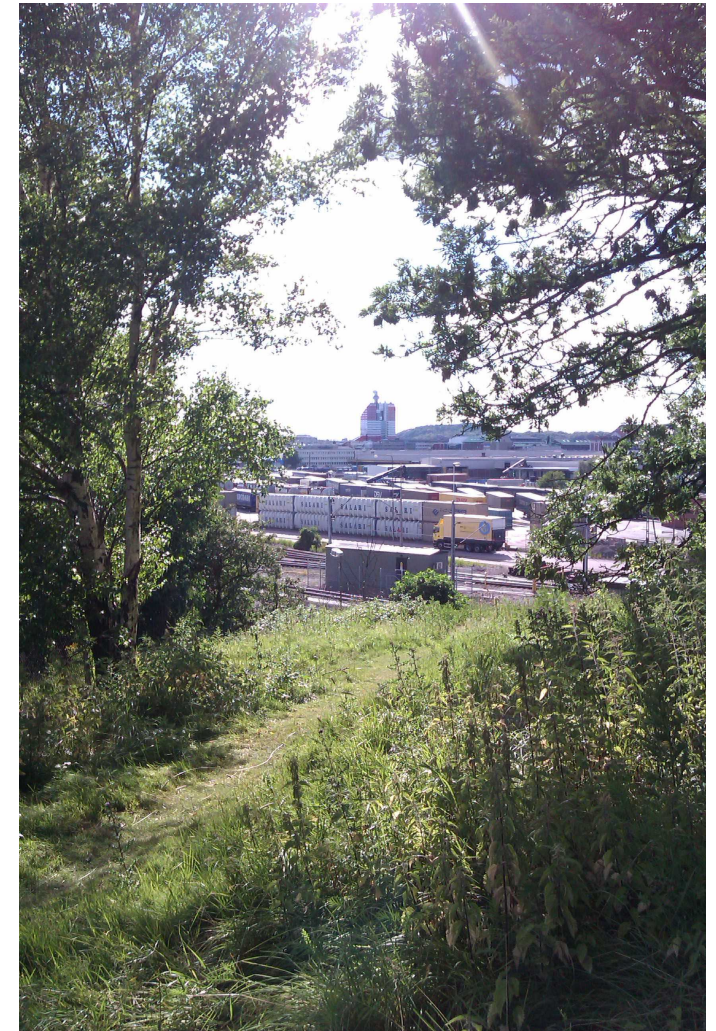


Befintliga värden

Byggnaden är i gott skick och utgör ett historiskt såväl som fysiskt landmärke för staden.

Vegetationen omkring har, trots sin ringa utbredning, en relativt lummig karaktär (vår/sommar). Denna bidrar med ett mjukare inslag till den annars karga landskapsbilden.

Utsikten sträcker sig långt över staden och som enda höjd, inom en väsentlig area, erbjuder Gullbergsklippan ett unikt perspektiv.



Förvaltning, Götiska förbundet

Idag hyr Götiska Förbundet, ett två sekel gammalt ordenssällskap, byggnaden av Statens fastighetsverk. De tar hand om förvaltningen och håller öppet för allmänheten. Vid större renoveringar har tillskott från andra organisationer förekommit. (Götiska Förbundets hemsida, [online] tillgänglig via: http://www.gotiskaforbundet.se/forbundsborgen_skansen_lejonet.html 2014-08-04)



Samtliga tillfrågade i undersökningen upplevde att området var välordnat och välskött (se bilaga 2).

Skansen Kronan, tvillingtorn



Kronan uppfördes några år innan Lejonet. Tornet står på Skansberget, mitt bland bostadskvarter med närhet till service och handel. Även här finns gott om grönska och makalösa vyer.

Både byggnaden i sig och utemiljöns dimensioner, är större än vid Lejonet. Kronan ligger högre upp och fler trappsteg bort men många tar sig upp, mjölksyran till trots. Inte minst, vittnar fulla papperskorgar och engångsgrillar om att platsen är välbesökt.



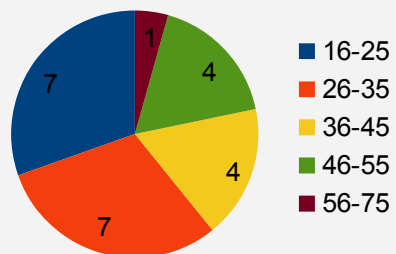
Sammanställning av intervjureultat

Bilaga 1: totalt 23 personer, vid busshållplats Svingeln, har svarat på frågor angående att besöka Skansen Lejonet.

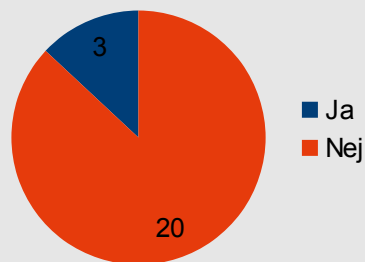
Bilaga 2: totalt 6 personer, på Gullbergsklippan, har svarat på frågor angående tillgänglighet och upplevelse av området.

Svaren redovisas i separata cirkeldiagram. På frågan "hur trygg platsen uppfattades/upplevdes" fanns en signifikant skillnad mellan män och kvinnor, vilket är synliggjort i diagrammet. Vid busshållplatsen (bilaga 1) uttryckte samtliga som svarade nej att det kändes mer eller mindre otryggt beroende på tidpunkt, kvällen mer än på dagen.

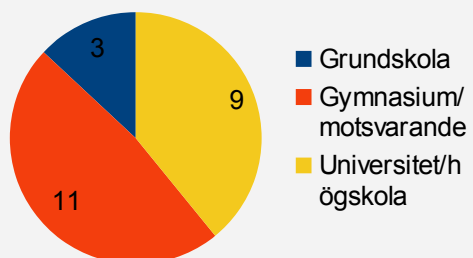
Ålder



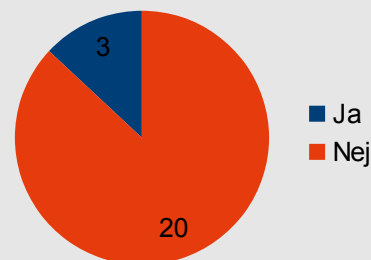
Vet hur man tar sig till dit



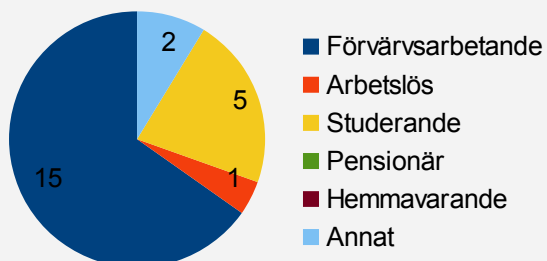
Utbildningsnivå



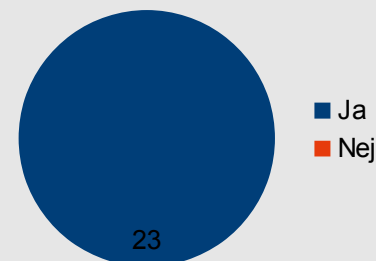
Har varit där



Sysselsättning



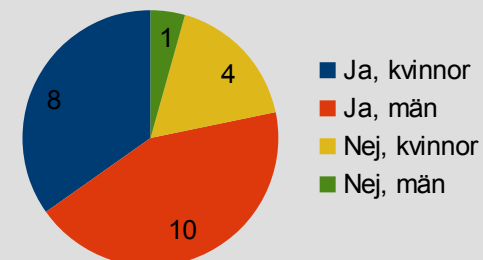
Skulle vilja ta sig dit



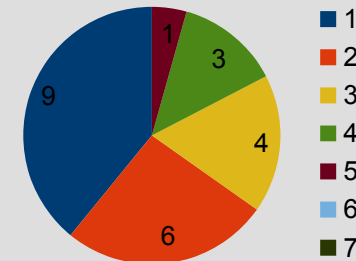
Bilaga 1

Intervjuresultat, busshållplats Svingeln

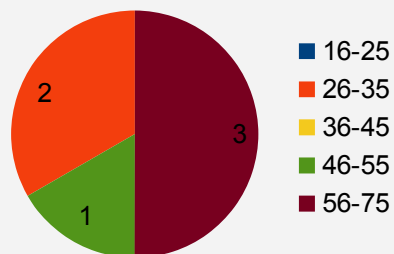
Uppfattar området som tryggt



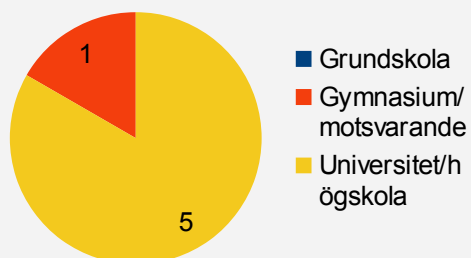
Kännedom om platsens historia skala 1 (mycket lite) - 7 (mycket god)



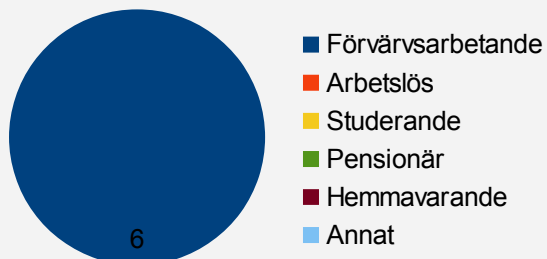
Ålder



Utbildningsnivå

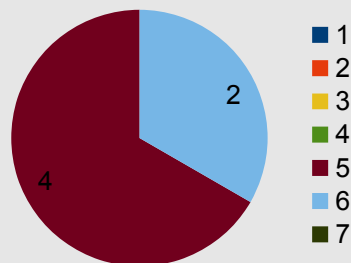


Sysselsättning



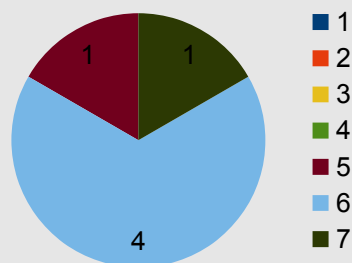
Upplever området som trevligt

skala 1(inte alls) - 7 (mycket)



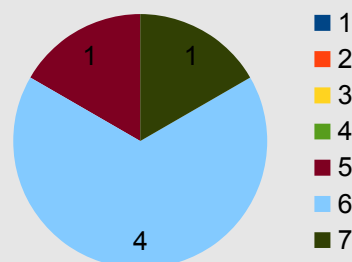
Upplever området som välordnat

skala 1(inte alls) - 7 (mycket)



Upplever området som välskött

skala 1(inte alls) - 7 (mycket)

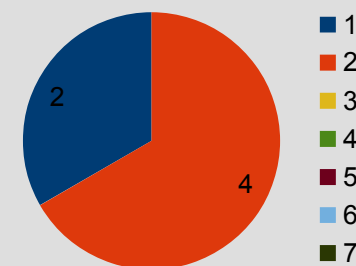


Bilaga 2

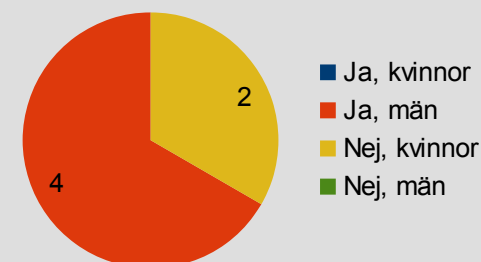
Intervjuresultat, Gullbergsklippan

Upplever ljudmiljön som behaglig

skala 1(inte alls) - 7 (mycket)



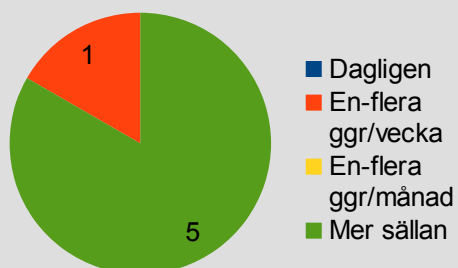
Upplever området som tryggt



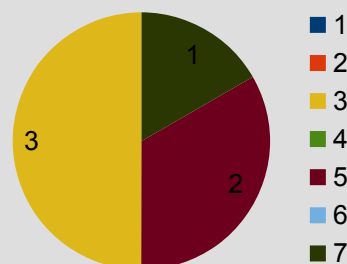
Forts. bilaga 2

Intervjuresultat, Gullbergsklippan

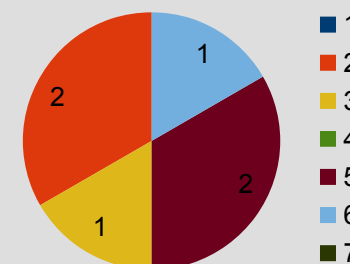
Vistas i området...



Upplevd åtkomlighet
skala 1(vanskligt) - 7 (enkelt)



Kännedom om platsens historia
skala 1(mycket lite) - 7 (mycket god)

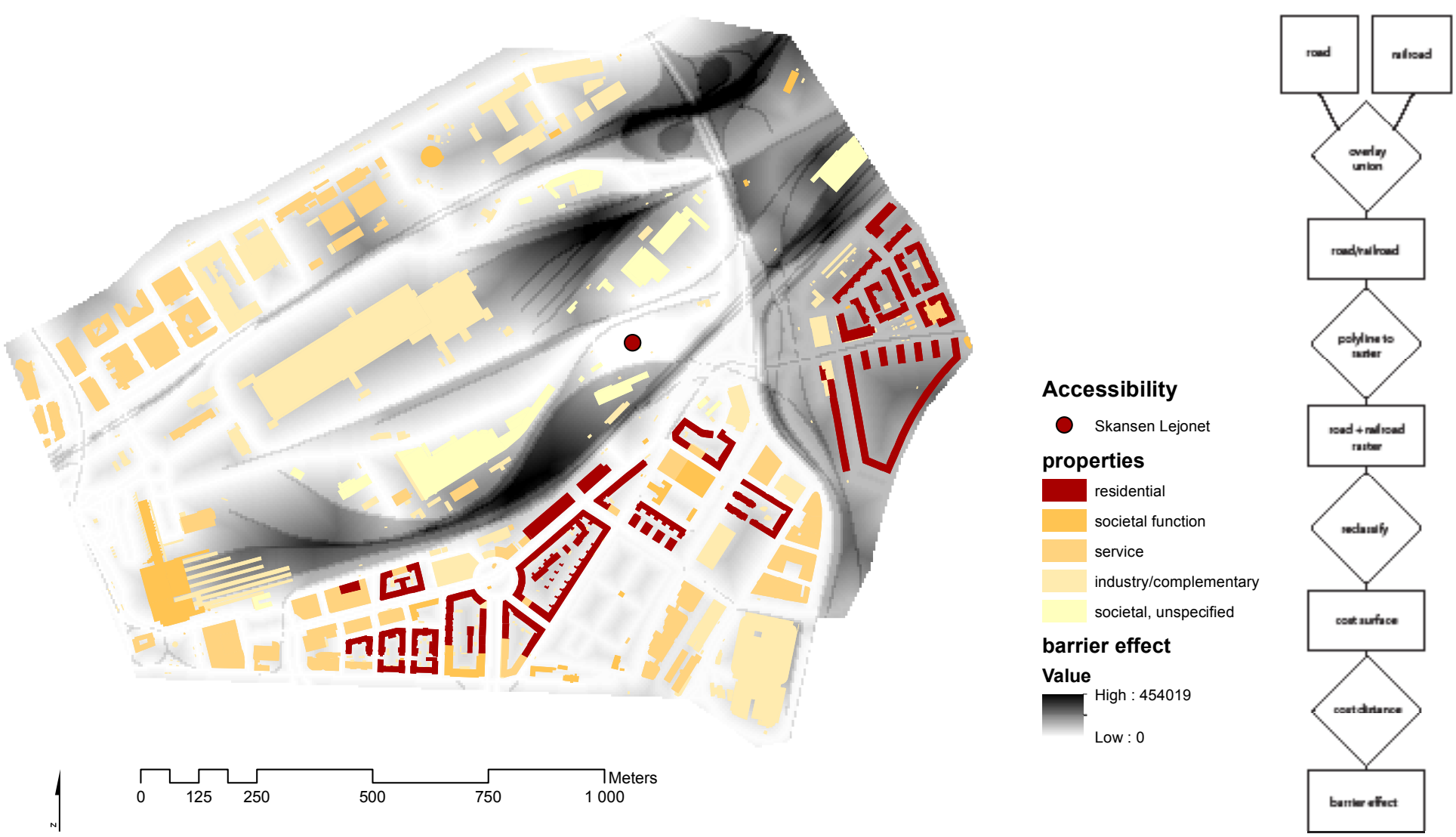


BILAGA 2



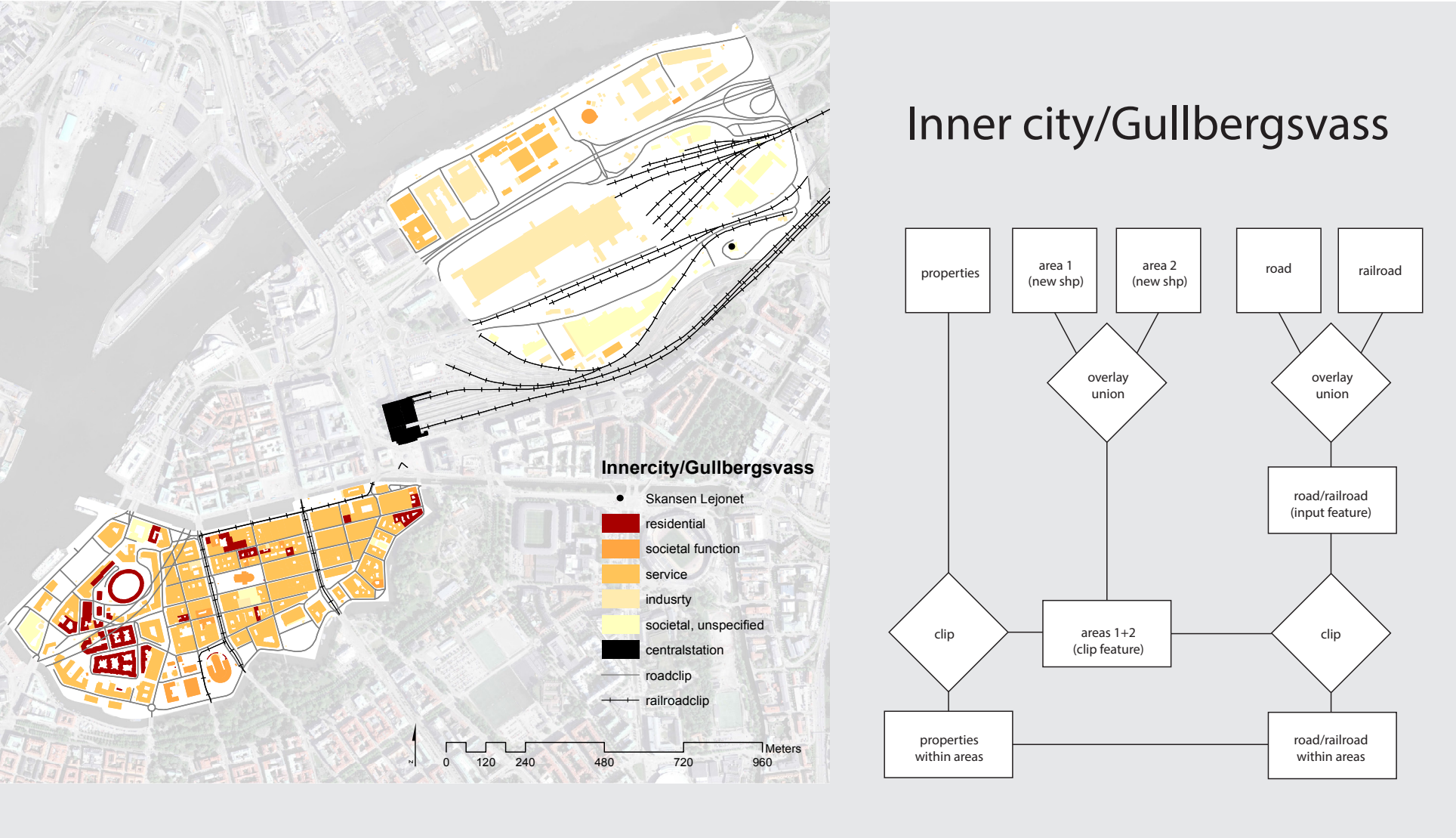
Nanna Nordin
Advanced Digital Landscape Analysis with GIS - LK0186

today_accessibility&awareness

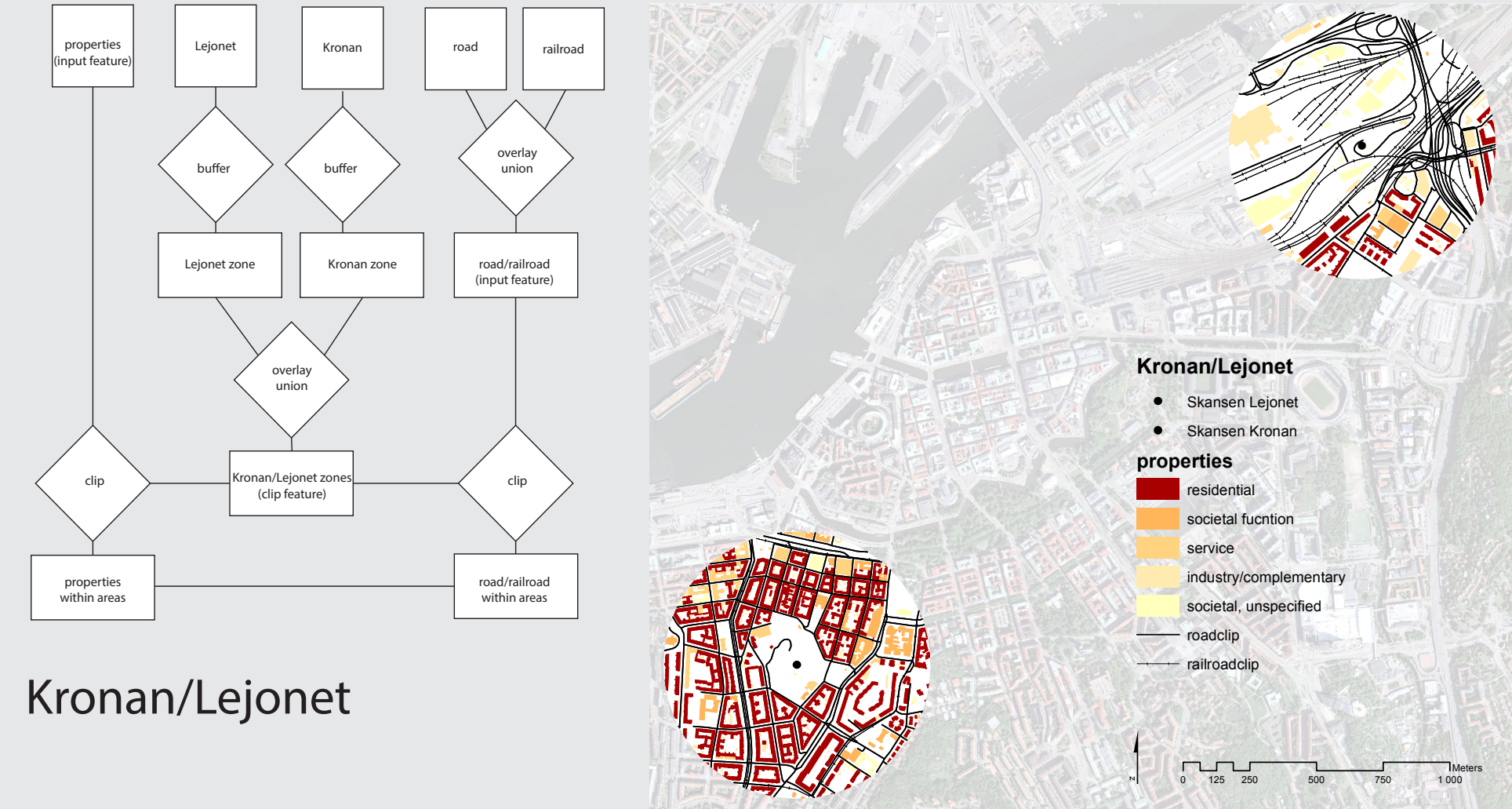


Skansen Lejonet is located in Gullbergsvass, Gothenburg, an area that covers a space larger than the city core. It's stretching between the central station and highway E6. The river makes a border in the north and railroad tracks cuts it off from its southern neighbours. The area is dominated by heavy infrastructure, fragmenting the land into isolated peices of non-public character. Due to this inaccessibility, Skansen Lejonet is being perceived as remote, in spite of the geographic centrality. Most of the surface is made up of hard pavings and greenery is scarce. Skansen Lejonet offers some recreation, in terms of cultural history and a few valuable tree stands, but how to get there is far from obvious. Mainly it's a matter of traffic flows, where cars and pedestrians are in conflict.

The method used to assess accessibility is based on a cost distance analysis. The result is a combination of mere distance and estimated possibility to cross different types of roads. This gives an idea of the barrier effects but doesn't fully cover the situation. Gullbergsvass is compared with the inner city to show the disparity in density and containment. A similar survey is made over Skansen Kronan and Skansen Lejonet, looking at a 500 m radius.



comparisions_surroundnings



Gothenburg_1687

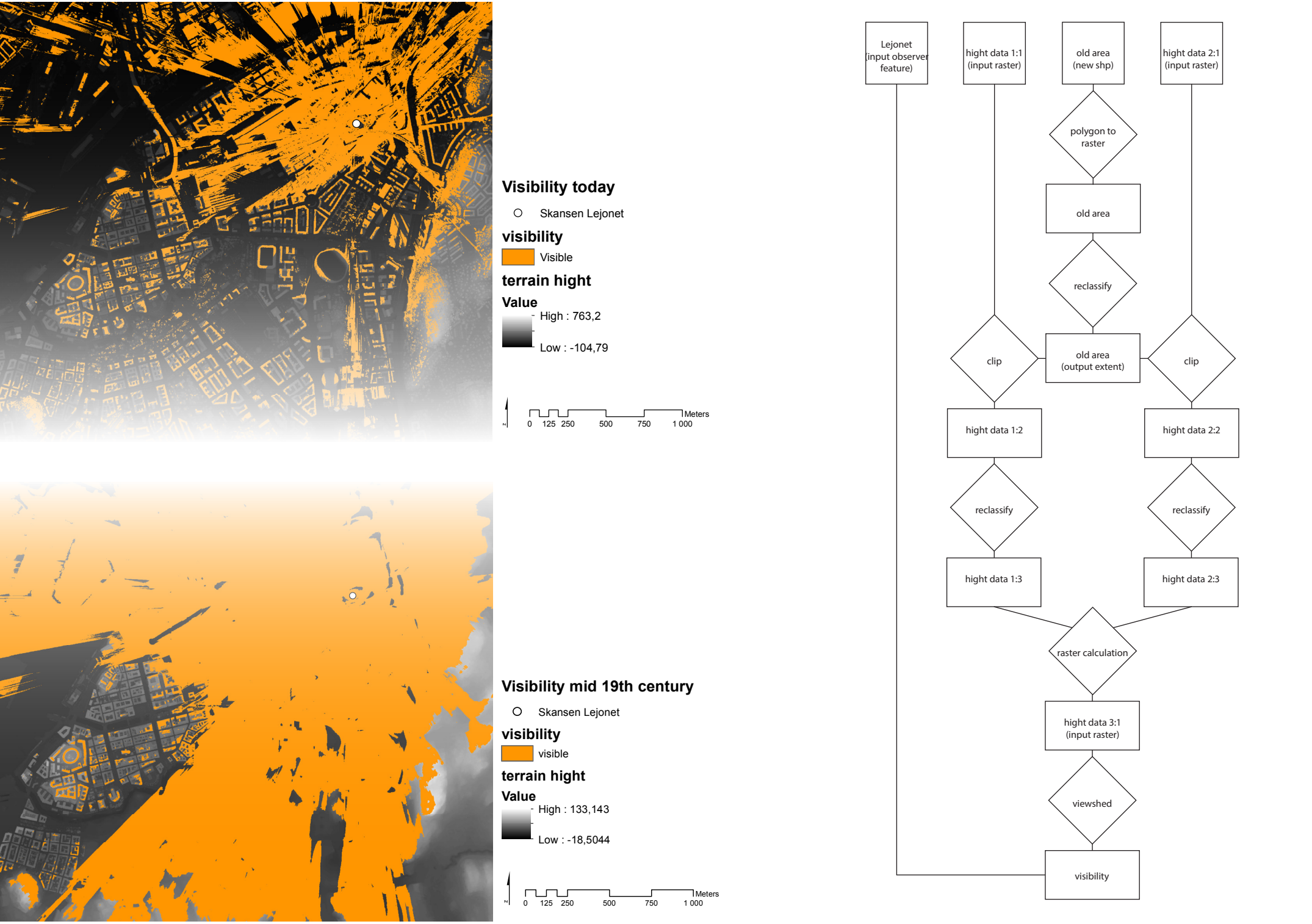
Gotheburg, as we know the city today, started to emerge in the 17th century and Skansen Lejonet was one of the first and most prominent features established. It was put up, along with Skansen Kronan, as fortification towers, in the outskirts of the city (Statens fastighetsverk, 2014). Whereas Kronan has become a well visited viewpoint and city symbol, surrounded by housing and social functions, Lejonet has lost much of its significance as it's been "overgrown" by logistic infrastructure.

The tower is situated on a small hill, in a relatively low terrain. Over the last 150 years, settlement has come to block much of the view but it's still possible to see it from various places in the city, not least when arriving and departing by train or bus. The visibility is here examined through viewshed analyses, using height data to calculate unobstructed, straight, lines between the tower and its surroundings.

settlement_1870s



visibility_change



tomorrow_plans&potential

The central station area, which is currently functioning as a major communication node, will continue develop as a "travel centra". There are plans, of regional interest, on digging a tunnel for the trains, referred to as the "West Link". This would release some of the land, now occupied by tracks, enabling expansion towards Skansen Lejonet, a development in which pedestrians are to be prioritized over cars (Göteborgs stad, 2014, Mer människor, mindre trafik). According to the comprehensive plan for Gothenburg, Gullbergsvass is meant to be transformed, from industrial grounds to a mixed urban settlement (Översiktsplan för Göteborg Del 1, 2009, p. 114). However, the feasibility of such intentions seems to depend on whether the West Link is realized, something that is in turn relying on the approval of a referendum.

References
Översiktsplan för Göteborg Del 1, 2009 [online] available: <http://goteborg.se/wps/wcm/connect/d1f790ad-263d-4a42-ad8f-8777f65a094c/Del1.pdf?MOD=AJPERES> (24-03-2014)
Statens fastighetsverk, 2014 [online] available: <http://www.sfv.se/sv/fastigheter/sverige/vastra-gotalands-lan-o/skansen-lejonet-goteborg/> (24-03-2014)
Göteborgs stad, 2014, *Mer människor, mindre trafik*, [online] available: http://goteborg.se/wps/wcm/connect/4ceb168045fdac63b676f693cac393f3/Broschyr+V%C3%A4st+K%C3%A4nken_sbak_augusti2013.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=4ceb168045fdac63b676f693cac393f3 (24-03-2014)
Ode-Sang, Åsa, 2014, Photo of Skansen Lejonet